

TÜSTAV

Banisi Emziriyor
İnsan Anamız

Kapitalizm Nedir?
Alexander Buzuev
Çeviri: Celal A. Kanat
207 sayfa, 1575 lira

Kapitalizm nedir, nasıl oluşmuştur, özü nedir? Bu soruları, ekonomi politığının temellerini işleyerek yanıtlayan bir el kitabı. Kapitalizmi toplumların gelişimi yasalarıyla öncesi, sonrasında ele alıyor, sermaye bilesenleri, sömürük, artideğer, ücretler, kâr, fiyat, rant gibi günlük kelimelerimizin anımlarını veriyor. Sonunda yeralan sözlükte de temel kavramları tanımlıyor.

Felsefe Nedir?

Kirilenko, Korshunova
Çeviri: Güly Aysu
190 sayfa, 1260 lira

Felsefe nedir, onu diğer bilimlerden ayıran, bizler için vazgeçilmez kılan nedir, insan kültürüne ne katmıştır? Bu soruları, güncel örneklerle inceleyen, yalnız bir dille anlatan el kitabı. Felsefenin temel kavramlarını, kitabın sonundaki bir sözlükle kısa tanımlarla da okuyucuya veriyor.

Mihail Gorbaçov
Yenilenme ve Kadro Politikası

104 sayfa, 735 lira
Gorbaçov, Sovyetler Birliği'ne çevrilen gözlere neden olan gelişimleri anlatıyor. Bu kitapla, tüm insanların sahip olduğu doğrudan/ilk ağızdan bilgilendirme hakkına, Türkiye okurları da kavuşmuş oluyor, batılı ajansların haberleri dışından gelişmeleri öğrenme şansını elde ediyor.

Tek isteklerinizde eder iki kadar posta pulu gönderiniz.
5000 lirayı aşan istekler ödemeли ve yüzde 20 indirimli olarak karşılanır.
Yazışma ve havale adresi: Asmalıçeşme sk. 14/2 Binbirdirek İstanbul

BİLİM VE SANAT KİTAPLARI

BİLİM VE SANAT
kapitalizm nedir?

Alexander Buzuev
Çeviri: Celal A. Kanat

YARIN YAYINLARI

YAYINCILIGIN
GENÇ ADI

Güneyde Söyleşiler
Marta Traba

Türkçe: Gürhan Uçkan
202 sayfa, 2260 lira

Arjantinli ünlü yazarın ülkemizde yayınlanan ilk kitabı. Arjantin ve Uruguay'daki الدكتörlük dönemlerini, işkenceleri yaşamış iki kadın söyleşileri biçiminde ilginç bir kurgulamaya anlatıyor. İşkencenin ulaşacağı boyutları, direnmeyi... Güneyde Söyleşiler'i okuyun.

El Salvador'da Devrim
Brönnner, Gross
Çeviren: Coşkun Kartal
126 sayfa, 800 lira

El Salvador'da süren devrimi, FMLN'nin önderlerinin konuşmalarından okuyacaksınız. Sol güçlerin birliği sorununun nasıl ele alındığını, ülkenin üçte birini nasıl kontrol altına allıklarını birinci ağızlardan öğreneceksiniz. Son aylarda üzerinde en çok konuşulan kitaplardan biri. Okuyun.

BİLİM VE SANAT

Sahibi

BİLSAN Basım-Yayın Ticaret ve Sanayi A.Ş. Adına:

İLHAN ALKAN

Genel Yayın Yönetmeni

VARLIK ÖZMENEK

Genel Yayın Danışmanı

GÜNEY GÖNENC

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

MAHMUT T. ÖNGÖREN

HAYATIN ÖĞRETTİKLERİ

Bilim ve Sanat

REFERANDUM ÜZERİNE

Doç. Dr. Fazıl Sağlam

SİYASETE YENİDEN ANLAM KAZANDIRMAK

Ahmet R. Bilgen

ARZEDEYİM EFENDİM

Sinan Korkut

EKONOMİNİN GÜNDEMİ DEMOKRASIDİR

Sinan Sönmez

"MÜESSES NİZAM'IN UÇ BEYLERİ: BELEDİYELER

Tevfik Çavdar

NİCE 1 EYLÜL'LERE...

Mahmut Dikerdem

DİNAZORLAR VE İNSANLAR: BENZER BİR SON MU?

O. Merih Büyükdura

"ULUSLARARASI SORUNLARIN ULUSAL ÇÖZÜMÜ YOKTUR"

Elisabeth Goffe

EGE... BARIŞ DENİZİ

Yorgo Papapetro

"BİR TAS SICAK SÜTTÜR BARIŞ"

Dr. Erdal Atabek

O BÜYÜK VE SESSİZ ÇOĞUNLUĞUN YAZARI: ÖRSAN ÖYMEN

Varlık Özmenek

EVRENSELİ YAKALAYABİLEN BİR GAZETECİ

Osman Okkan

TÜBİTAK'TA SORUN SÜRÜYOR/TÜRKİYE GAZETESİNİN

DEHŞETENGİZ(!) İDDİALARI

İŞKENCECİ EĞİTİMİ YA DA OTORİTEYE BOYUN EĞME SÜRECİ

Tufan Aydın

ÖNCE EMEK VARDI

Alaatin Bilgi

İNSAN AYAĞA KALKARAK İNSAN OLDU

Stephen Jay Gould / Çev. Güney Gönenç

BACHELARD VE MÖBIÜS

Dr. Ali Nesin

ABİDİN DİNO'NUN SANAT YAŞAM TRENI

Ali Gürcan

TİYATROMUZU BELGELEMEK

Ayşegül Yüksel

AŞKIN TOPLUMSALLIĞI

Dr. Hüray-Caner Fidaner

OKUYUCULARIMIZDAN

Dr. Mehmet Cemil Uğurlu, Aydın Yılmaz

"BAYİNİZDEN İSTEYİN..."

Bilim ve Sanat

ÇİZGİLERİYLE: Nezih Danyal, Ferruh Doğan, Mehmet Tevlim

YONTULARIYLA: Mehmet Aksoy

KAPAK: Mehmet Aksoy, "Barışı Emziriyor İnsan Anamız", 1982, Alçı, 55 x 70 cm.

Hayatın Öğrettikleri

BİLİM ve SANAT

Eylül ayında iki önemli gün yer alıyor. Eylül ayının ilk günü "Dünya Barış Günü". Ondan beş gün sonra da, "eski" politikacıların siyasal haklarına ilişkin bir halkoylaması yapılacak.

Barış sorunu, hiç tartışmasız, günümüzün en önemli sorunu. Nükleer füzeler ateşlendiği zaman, tartışığımız tüm sorunlarla ve yarattığımız tüm zenginliklerle birlikte yok olmak hepimiz için gerçek bir tehdike.

Bilim ve Sanat geçen sayılarında bilimsel ve teknik devrim konusunu ele aldı. Bir kez daha görüldü ki, bilimsel ve teknik devrimle birlikte insanlık yepyeni olanaklara kavuşmaktadır. Ancak bu madalyonun bir yüzüdür. Paradox gibi görünse de şu açık bir gerçek ki, insanlık kendi ürünü olan bu devrimin kazanımlarının, ölüm kusan nükleer füzeler şeklinde karşısına dikildiğine tanık oluyor.

Elbette ki bu, bilimsel ve teknik alandaki ilerlemenin kusuru değildir. Yepyeni olanaklar, fırsatlar yaratır ve yaratabilecek olan bu devrimin, aynı zamanda ölümün kendisi olup çıkışının sorumlusu, nükleer silahlanmayı aralıksız hızlandırmadan yana olan karanlık güçlerdir.

Ama günümüz, aynı zamanda, cesaret, umut ve akıl çağıdır. İnsanlık tarihinin, yeni bir yüzyıllık diline, barış içinde girmek, nükleer silahlardan kurtulmak ve barışı sonsuza kadar kalıcı kılmak bilinci de hızla gelişiyor.

Barış sorununun dünyyanın başka köşelerinde çözüleceğini, bize kalıcı bir barışın başkaları tarafından armağan edileceğini düşünmek tam bir körlük olacaktır. Çünkü, bizim ülkemiz de nükleer bir depoya dönüştürülmüştür ve bu deponun gerici ve saldırgan çevrelerin stratejilerinde önemli bir yeri vardır.

Bu nedenledir ki, ülkemizde barış sorunu ile demokratik rejim sorunu arasında koparılmaz bir ilişki bulunuyor. 12 Eylül askeri darbesiyle birlikte başgösteren demokratik rejim sorununa ABD'nin yapmış olduğu müdahale konusunda bugün çok açık veri ve kanıtlara sahibiz. ABD yönetiminin, ülkemizi, saldırgan politikasına alet etmek için yapmış olduğu müdahalelerin tanıkları arasında eski başbakanlar da yer alıyor.

Ulusal iradesine sahip çıkan, ABD'nin en gerici ve saldırgan çevrelerinin gizli ya da açık müdahaleleri ve planlarına kapıyı kapatın, onların politikasının aracı olmayı reddeden bir Türkiye, ulusal güvenliğini daha sağlam güvenceye alabilir, dünya

barışı için inisiatif kullanmaya başlayabilir. Bu da elbette ki öncelikle bir demokratik rejim sorundur.

O halde ülkemizde, kuyunun ta dibine indirilmiş olan demokratik rejimi kazanmayı en temel görev olarak görmek zorunda olduğumuz açıklar.

Referandum sorunu da bu çerçevede ele alınmalıdır. Bizzat böyle bir referandumun yapılması demokrasi konusunda hangi noktada bulunduğumuzun çarpıcı bir göstergesidir. Demokrasilerde kişilerin siyasal haklarına ilişkin bir yasak yoktur ve olamaz.

Demokrasilerde ancak faşizm,ırkçılık,savaş kişirkılığı gibi insanlık düşmanı akımlarla ilgili yasaklar olabilir. Yapılacak olan halkoylamasında seçmenin en temel insan hakkı konusunda yargıç olmasını istemek başlıbasına bir terslidir ve 12 Eylül ile başlayan sürecin getirdiği bir sonucutur.

Bu gerçeği herkesin, bu arada da eski başbakanlardan Demirel'in kavraması gerekiyor. Çünkü ülkemizde 141. ve 142. maddelerin kaldırılması ve Komünist Partisi'nin serbest bırakılması söz konusu olduğunda, "halka gitsinler, halk onların serbest bırakılmasını isterse, serbest kalırlar" deme rahatlığını gösteren ondan başkası değildir. Bu, insan haklarına çifte standartla yaklaşmanın tipik bir örneğidir. Demokrasiye varacaksak, bunu, çifte standartları birbir birer aşarak gerçekleştireceğiz.

Halkoylaması, böyle bir halkoylamasının yapılmasına yol açan çarpıklığı önlemek için de bir fırsat olarak görülmeliidir. Kuşkusuz temel insan hakları konusunda bir halkoylamasına gidilmesini içlerine sindiremeyecekleri, haphanelerde son derece olumsuz koşullarda insanların çürükken kim polityklerin siyasal haklarının tartışma gündemine getirilmesine isyan edenleri anlamak ve onlara hak vermek olanaklıdır. Ama neden bu halkoylaması böylesine temel sorunların çözümü olanağını yaratmak için bir fırsat, bir adım olarak değerlendirilmesin?

Referandumda verilecek "evet" oylarının rejim sorunu konusundaki düşümü çözerek siyasi bir anahtar olmayacağı çok açıkta. Ama bu oylar, ülkemizin demokratik rejim mücadelelerinde çok daha ilerilere gitmesinin kapısını açacak son derece değerli oylar olacaktır. Daha ilerde ise, ulusal iradenin Meclis'e yansımاسının önünü tikanan tüm kapıların açılması, siyasal yaşama katılımın alabildigine genişletmesi bulunuyor. Bunun için halkoylamasında tereddütsüz "evet"... Barış için "evet", demokrasi için "evet".

Sevgiyle dostlukla.

Referandum Üzerine

Doç. Dr. Fazıl Sağlam

Halkın dilediğini seçip, dilediğini seçmemesi demokrasının özüdür. Ancak demokrasilerde halk çoğunluğunun belli kişi ya da grupların siyasal haklarını yasaklama hakkı yoktur. Halkı demokrasının temel ilkelerine karşı bir hedefe yönelik rejimin adı demokrasi değil diktatörlüktür.

Referandum, demokrasiyi gerçekleştirmek üzere başvurulan araçlardan biridir. Ama demokrasının kendisi değildir. Bu araç antodemokratik bir ortamda demokrasiye karşı bir amacın hizmetinde de kullanılabilir. Çağımızda rejimlerine meşru bir görünüm kazandırmak amacıyla halk oylamasına başvuran diktatörler ender değildir. HITLER, Alman Faşizminin kuruluşu ve yerleşmesinde bu araştırmalar sık sık yararlanmıştır.

Şu halde kullanımı ve amacı, halk oylamasının niteliğini (demokratik, otoriter veya totaliter bir amaca hizmet etmediğini) belirlemektedir.

Temel hak ve özgürlüklerin kısıtlı olduğu, sendikaların, derneklerin, meslek kuruluşlarının siyaset yasalarıyla çerçevelenip birbirinden izole edildiği, Radyo ve Televizyonun tek bir ses gibi kullanıldığı, kısacası serbest kamuoyu oluşumunun bulunmadığı bir ortamda yapılacak bir halk oylamasının demokratik bir araç teşkil etmeyeceği açıklar.

Ayrıca halk oylamasının amaç ve halkoyuna sunulan konunun içeriği de bu oylamanın demokratik olup olmadığını belirleyen unsurların başında gelir. Batı demokrasisinin temel ilkelerini ortadan kaldırma yönelik bir yasanın halk oyuna sunulması ona demokratik bir nitelik vermez. Temel hak

ve özgürlüklerin kullanılmasını siyasal iktidarın keyfine bırakın bir yasa, halk oylamasında kabul edilse bile, antodemokratik olma niteliğini sürdürür.

Çoğunluğun diktatörlüğü Batılı anlamda demokratik bir rejim değildir. Çoğunluğun yönetim hakkı yanında azınlığın da siyasal yaşamda söz sahibi olması, muhalefet işlevini serbestçe yürütmesi, serbest kamuoyu oluşumuna katkıda bulunması, özellikle ilerde iktidara gelme şansına sahip olması, Batı demokrasisinin en temel ilkelerinden biridir. Azınlığın siyasal haklarını ortadan kaldırma yönelik bir yasa, halk oyuna sunulup kabul edilmekle, demokratik bir nitelik kazanmaz. Bunun gibi yine çağdaş demokrasının vazgeçilmez unsurlarından olan siyasal partileri teke indirmeye yönelik bir yasa da demokratik bir halk oylamasının konusunu teşkil edemez.

6 Eylül Referandumu bu açıdan değerlendirildiğinde, bu oylamanın amaç ve konusunu demokrasi ile bağdaştırmak olanaksızdır.

Bir kere belli kişilere Anayasanın geçici bir maddesiyle özel siyasi yasakları getirmek, demokrasının temel ilkelerine aykırı bir çözümüdür.

Demokratik ve sivil bir rejimin uygulayıcısı olduğunu ileri süren bir iktidar, askeri bir rejim ürünü olan ve demokratik rejimle bağıdaşmayan bu yasakları gerçekten kaldırırmak istiyorsa ve bunun için anayasayı değiştirebilecek bir çoğunluğun desteğine de sahipse, Anayasanın geçici 4. maddesinin kaldırırmayı sorunu kökünden çizer. Bu yola gitmek varken, "yasakların kaldırılmasından yanınız; ama bunlar halkoyu ile konuldu, halk oyula da kalkması gereki" demek demokratik rejim açısından tam bir aldatmacadır.

Bu yasaklar demokratik bir halk oylamasının ürünü sayılabilseydi, bunları kaldırmanın sorumluluğu toplumumuzda bir demokrasi sorunu olarak ortaya çıkmazdı. Söz konusu yasakları kaldırma girişimi, bunların antodemokratik niteliğinin tesciliidir.

Şu halde demokratik bir halk oyl-

masının konusu olamayacak bir yasaklar sistemini halk oyu ile kabul edildi diye, yeni bir halk oylamasıyla kaldırma gereğinden söz etmenin arkasında başka amaçlar saklıdır. Son gelişmeler, bu amaci açığa çıkarmıştır. Anayasanın geçici 4. maddesini kaldırırmaktan yana olduğunu belirtmekle yola çıkan iktidar partisi, artık açıktan açığa "hayır" oyu propagandasına yönelmiştir. İktidar partisi askeri yönetimini ürünü olan ve siyasal rakiplerini belli bir süre için bertaraf eden bu yasakları sivil yönetim altında halka tescil etmeye amaç ve hevesi pembededir. Halk bu amaca alet edilmek istenmektedir.

Anayasanın geçici 4. maddesince siyaset yapmaları yasaklanan liderlerin yanında olan partilerin (DYP ve DSP), bu oyuna destek vermiş oldukları büyük bir talihsızlıktır. Bu destekte ulusal iradeeden kaçmış görünmeyi göze alamamanın etkisi olabilir. Ne var ki bu endişe, referandum ile demokrasiyi özdeş sayma yanlışının bir ürünüdür. Bu partilerin böyle bir endişenin üstüne çıkararak, yasakların kalkmaması pahasına da olsa konusu ve amacı demokrasiyle bağdaşmayan bu referanduma karşı çıkmaları gerekiyor.

Bu durumda demokrasının içine sokulduğu bu çıkmazı aşma görevi halka yüklenmiş oluyor. Halkımız, iktidar partisinin bu oyununu "EVET" oylarıyla bozmalıdır. Aksi takdirde belli bir azınlığın siyasal haklarının halk oyuna coğulluğu ile bertaraf etme yolu, - üstelik "ulusal iradeye" dayanıralarak açılmış olacaktır. Böyle bir yolu açılması, cılız temeller üzerinde ayakta durmaya çalışan demokrasimize derin bir zarar açmaktan başka bir sonuç vermeyecektir.

Halkın dilediğini seçip, dilediğini seçmemesi demokrasının özüdür. Ancak demokrasilerde halk çoğunluğunun belli kişi ya da grupların siyasal haklarını yasaklama hakkı yoktur. Halkı demokrasının temel ilkelerine karşı bir hedefe yönelik rejimin adı demokrasi değil diktatörlüktür.

Siyasete Yeniden Anlam Kazandırmak

Ahmet R. Bilgen

Yeniden düşünmek bile siyasetin anlamına ulaşmak için bir başlangıç. Her türlü düşüncenin özgürce dile gelme ve örgütlenme hakkına sahip olması ise doğru adımların atılabilmesi için gerekli.

12 Eylül düzenlemelerine, ANAP'a alternatif, demokrasidir, demokratikleşmedir diyenlerin haklı oldukları bir kere daha görülüyor. Çünkü, Özal bunu engellemek için "siyaset" yapıyor.

Dördüncü yılı tamamlanırken ANAP İktidarı inandırıcılığını yitirmiş, umut olmaktan çıkışmış durumdadır. Son aylarda, özellikle son günlerde Özal'ın davranışlarına da kamuoyunda iyi gözle bakılmıyor. Gerçi, anketler ANAP'ı yine birinci parti olarak gösteriyorlar ama, bu durum ANAP'lilara bile güven duygusu vermekte yeterli olamıyor.

ÖZAL'A NE OLDU?

Özal'ın her yaptığından bir "hikmet" arayan (ve bulan), görüşlerindeki kısırlık ve tutarsızlıklara kılıf ve mazeret bulmakla kendilerini sanki görevli hissedeni, bunun için türlü akrobaster sergileyen köşe yazarları bile isyan bayrağını çekmek üzereler. Oysa Özal'ın geçmiş "performansı" ile şimdiki davranışları arasında temel hiçbir farklılık yok. Ne var ki, eskiden "Tontonca" bulunan sözler, davranışlar bugün göze batıyor. Deniliyor ki Özal artık "politika" yapıyor.

Özal, dün siyaset yapıyordu. Bugün de yapıyor. O zaman nedir değişen?

DEĞİŞEN NE?

Değişen birşeyler var kuşkusuz: Özal eskiden politika yapmadığını söyleyerek politika yapıyordu; politika yapmayı kötüleyerek politika yapıyordu. Dün kendisine inananlar vardı. Bugün bunlar giderek azalar.

"*yasal eğilimin birleştirildiği*" sloganı ancak böyle bir ortam ve bağlamda işlevsel olabilir. Mesajın tamamlayıcısı ve gerçek sürükleyicisi ise, Türkiye'nin çözülemeyecek (ekonomik) sorunu yoktur, yeterki siyaset yapılması, sözlerinde ifadesini bulmaktadır. Geriye, kabul görülebilir kimi "teknik" ekonomik sorunların benimsetilmesi kalıyordu. Böylece "enflasyon canavarı" vb. ekonomik sorunların üstesinden gelmek için, kitlelerden süreç istenmesi dışında vurgulanacak pek bir şey kalmıyordu. Aynı ekonomi politikaları sonucu 1980'den bu yana durumları iyileşmemiş olsa da kitleler sabretmeli ve ümitle beklemiyordular. Esasen, parkur hatası olarak, Özal ekonomisinin başından ayrıldığı için "durum iyileşmemiştir". Şimdi artık tek yetkili idi. İşi biliyordu, işi bitirecekti! Ve alternatif yoktu.

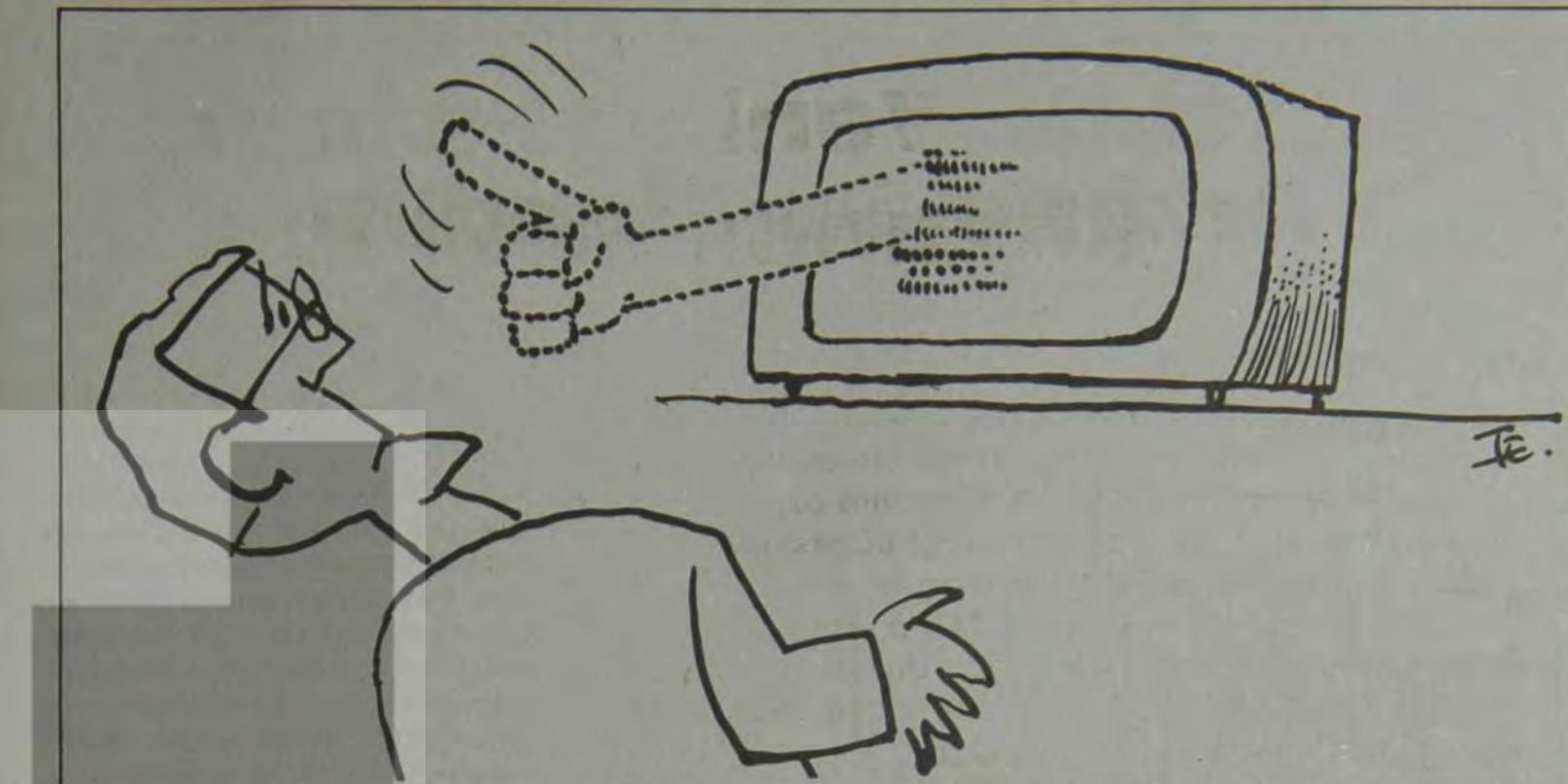
DOĞRU SÖYLEYENLER SUSTURULDU

Modelin dıştan empoze edilmiş, Türkiye'de yaşayan geniş kitlelerin günlük gecim sorunlarını derinleştirten yeni bir sermaye birikimi süreci olduğunu; ülkenin tüm geleceğinin ipotek altına alındığını; uluslararası büyük sermayeye teslim olduğunu; ulusal tüm değerlerin ypratıldığı söyleylere yanıt hazırıldı: "Bunlar siyaset yapıyorlar, kavga istiyorlar. Biz kavga etmeyiz, iş bitiririz."

TRT esasen tek sesli bir koroya dönüştürülmüştü. Büyük sermayenin yönledirdiği basın ise koruya hemen katılıyordu: "Alternatifiniz ne?"

ALTERNATİF TEKNİK BİR SORUN DEĞİLDİR

Bir ekonomi-politika seçenekinin varlığının ya da yokluğunun bir teknik sorun değil, bir siyasal sorun olduğu, bir siyasal iktidar alternatifinin varlığı ya da yokluğuna bağlı olduğunu

anlatmak kolay değildir. Çünkü, önce siyaseti kitlelerin gözünde yeniden anlamış kilmak gereklidir. İş bitiriciler de bu nı bildiklerinden 12 Eylül dönemi ve geriye bıraktığı antidemokratik düzenlemeler yetmiyorcasına yeni işbiricilikler yaptılar. İktidarlarının daha altı ayı dolmadan başlatılan depolitizasyon tartışmasını bu bağlamda animasamak konuyu kavramaya yararı olacaktır.

ANAP iktidarı dördüncü yılını tamamlayarak artık eskisi kadar sık alternatifimiz yok diyemiyor. Sesi şimdi bu konuda mahcup çalışıyor. Ayrıca, arkalarında, evet alternatifiniz ne, diye tekrarlayan eski koreyi bulamıyor.

ŞİMDİ ALTERNATİF VAR MI?

Ortada teknik olarak hazırlanmış, açıklanmış, seçenek oluştururan bir öneri yok. Esasen, ekonomide alternatif olmanın yolu sorunların siyasal boyutunu ortaya çıkarabilmekten, yanı öncelikle siyasal ve ideolojik alternatif olmaktan geçer. Ve, ancak, bir siyasal alternatif olabilecek üretim, büyümeye, bölüşüm vb. sorunların teknik içeriğini ve karşı seçeneklerini sunduğunda bir alternatif olarak kabul görebilir.

Böyle siyasal alternatiflerin kitlelerin gözünde henüz açıklik kazanmadığını kabul etmek gereklidir. Öyleyse, bu ortamda alternatifsizlik konusu niçin gündemden çıktı?

"Siyasal sistemin önemli bir ideolojik bunalım yaşamakta olduğu da

görlüyor. Günlük yaşamın somut gerçekleri karşısında toplumda yaşayanların artık 'huzur ve güven ortamı' ile yetinmelerinin sınırının zorlanmaktadır gözleniyor. Toplum üzerinde denetim yeteneği sarsılmakta olan iktidarın alternatif ideolojik arayışları, sistemi destekleyici öğeler kadar, sistemi çözülüşe götürür öğeler de üretiyor." (Bilim ve Sanat, Şubat 1986, sayı 62)

ALTERNATİF DEMOKRATİKLEŞME

İste, yukarıda özettelenen durum Özal'ı siyaset sahnesine başka türlü çekiyor. Aslında iktidar elde etme, iktidar kullanma uğraşı olarak topluma nesnel dayanıklara sahip en saygın bir uğraş ve temel bir insan hakkı olan siyaseti karalamak, kötülemek için siyaset yapmaya haksız olarak atfedilen yozlaşmış birçok niteliği Özal'ın kendisi sergiliyor. Bu da kitleleri siyasetin anlamı konusunda yenden düşündürüyor.

Yeniden düşünmek bile siyasetin anlamına ulaşmak için bir başlangıç. Her türlü düşüncenin özgürce dile gelme ve örgütlenme hakkına sahip olması ise doğru adımların atılabilmesi için gerekli.

12 Eylül düzenlemelerine, ANAP'a alternatif, demokrasidir, demokratikleşmedir diyenlerin haklı oldukları bir kere daha görülüyor. Çünkü, Özal bunu engellemek için "siyaset" yapıyor.

Arzedeyim Efendim

Sinan Korkut

Teşekkür ederim efendim. Sağlığınızda duacızı efendim. Gözünüzü iyileştirengine çok sevindim efendim. Çok haklısınız, bu sıcaklar hiç tahmin edemediğimiz bir biçimde bastırıldı. Tabii efendim, sizin de buyurduğunuz gibi sıcak hava memleket ekonomisi üzerinde çok menfi tesirler icra etti. Yaptık efendim, derhal bir komisyon kurduk ve gerek Balkanlar gerek Basra üzerinden gelen sıcak hava dalgalarının enflasyonun artması üzerindeki etkilerini araştırdık. Komisyon çok interesan bir sonuca ulaştı. Yaptıkları hesaplamalara göre, Haziran ayı başından bu yana meydana gelen fiyat artışlarının tümünün sorumluluğu sıcak hava dalgasının efendim. Nasıl mı

açıklıyorlar? Arzedeyim efendim. Yüksek malumları olduğu üzere, bizim gibi dışarıya açılma sürecinde olan ekonomilerde herhangi bir mala veya hizmete karşı olan talep artışı bu mal veya hizmetin, girdi olarak kullanıldığı tüm iş kollarındaki maliyetlerin artması sonucunu doğuruyor. Çok güzel işaret buyurdunuz efendim. Komisyon da sizin hemen ortaya koyduğunuz sonuca biraz zahmetli de olsa üç hafta içinde erişti ve fiyat artışlarını körükleyen mekanizmayı keşfetti. Evet efendim, sıcaklar yüzünden millet daha çok meşrubat içmeye başlayınca ve içtiklerinin içine daha çok buz koymaya başlayınca meşrubat ve buz üretimini artırmak gerekiyor. Bu-

nun için daha çok su ve daha çok işgücüne ihtiyaç oluyor. Su zaten az olduğu için şişelenmiş su fiyatları artıyor. Tabii su fiyatı artınca üretimde girdi olarak su kullanan sanayilerin maliyetleri de artıyor. Mesela, demir çelik ürünlerine son yapılan zamın nedeni şişelenmiş su fiyatlarının artmasıdır. Efendim? Çok iyi bilmiyorum ama galiba hem Ereğli hem Karabük fabrikaları demir çelik üretirken bol miktarda şişelenmiş su kullanıyorlar, efendim. Emin olun doğru söyleyorum efendim, komisyon bunu rakamlarla çok açık olarak gösterdi. Bir ton yassi mamul için üç şişe, bir ton yuvarlak mamul için de beş şişe su kullanıyor efendim. Ee tabi demir çelik fiyatları böyle artınca buna bağlı olarak her şeyin fiyatı da artıyor. Bu na bir de daha çok meşrubat ve buz üretimi için gerekli yeni işçileri bulmak amacıyla ödenmesi gereken daha yüksek ücretleri de eklerseniz mesele bütün açılığıyla ortaya çıkıyor efendim, fiyatlar alıp başını gidiyor.

Çok haklısınız efendim, aynı sıcak hava dalgası Yunanistan üzerinden de geçti. MİT ve Dışişleri Bakanlığımızdan aldığımız istihbarata dayanarak söyleyorum, orada da fiyatlar korkunç artışlar göstermiş. Gizliyorlar efendim, gizliyorlar. Ama bizim istihbaratımız çok güçlü efendim, anında tespit ediyoruz. Hayır efendim Atina Büyükelçimiz Tahran'daki eski büyükeliği değil. Biliyorsunuz, eski Tahran Büyükelçimiz, Şah'ın devrilip ülkesini terketmesinden bir gün önce, Şah rejiminin çok sağlam olduğu ve Hümayni'nin rejim açısından hiçbir tehlike arzetmediği konusunda çok kapsamlı bir istihbarat raporu hazırlamıştı. Evet efendim, kendisi şu anda Londra Büyükelçimiz, son derece güçlü haber kaynakları ve müthiş bir analiz yeteneği var kendisinin. Kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi konu-

sunda İngiltere'deki uygulamayı inceleyerek bize çok değerli bilgiler veriyor efendim. O konuya da arzedeyim efendim.

Malumunuz olduğu üzere, ekonomide serbestlik ilkesi kamu kuruluşlarının ülke ekonomisi içindeki ağırlığının azaltılmasını ve giderek tümüyle yok olmasını gerektiriyor. Bu nü yapabilmenin en belli başlı yolu ise bu kuruluşları özelleştirmek, yani hisse senetlerini özel kişi veya kuruluşlara satmak. Böylece özel sektör bu kuruluşların sahibi haline gelir. Biz bunu nasıl yapabileceğimiz konusunda büyük bir yabancı finans kuruluşuna bir ana plan hazırlattık. Efendim? Evet efendim, bu kuruluşun dünya finans çevrelerinde adı biraz "üç kağıtçı" diye bilinir ama bizim açımızdan pek sakıncası yok. Hem biliyorsunuz, bu kuruluş aynı zamanda büyük bir devlet bankasının da danışmanlığını üstlenmiş durumda. Hayır efendim, maalesef bu bankanın durumu pek iyi değil. Aslında batmış durumda ama devlet bankası olduğu için batmasına izin vermıyoruz efendim.

Ne diyordum, evet, biz bu kuruluşsha bir plan hazırlattık ve ilk ağızda özelleştirilmesi gereken kamu kuruluşlarını belirledik. Bu kamu kuruluşları, en iyi ve en kârlı çalışanlar, efendim. Tabii takdir edersiniz ki zarar eden kuruluşların hisse senetlerini kimse satın almak istemeyecektir. O yüzden, kârlı kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi çok akıcı bir yöntem.

Danışman finans kuruluşu bu planı hazırlamak için bizden sembolik bir ücret aldı. Neden mi? Arzedeyim efendim. Biz bu kuruluşu dedik ki "Eşas para kazanılacak iş, özelleştirme ana planının hazırlanması değil kamu kuruluşlarının tek tek özelleştirilmesi sırasında yapılacak danışmanlık hizmetleridir" dedik. Evet efendim, dünyadaki özelleştirme örneklerinde bu türlü işlerde danışman kuruluşlara ödenen komisyon, satılan toplam hisse senetlerinin birde biri ile birde ikibucuğuna arasında değişiyor. Biz yüzde altı vereceğiz efendim. Böylece adamlar ana planı hazırlarken almadıkları parayı almış olacaklar. Örnek vereyim efendim, eğer diyelim ki THY'nın özelleştirme değeri bir trilyon olarak belirlenirse ve tüm hisse senetleri özel kişi ve kuruluşlara bu değerden satılırsa, danışman finans kuruluşu bu işten 60 milyar TL. komisyon alacak. Neye karşılık mı? Aman efendim, bu çok zor bir

ıştır. Adamlar bu iş için dünya kadar masraf edecekler, emek verecekler. Bunun karşılığını almaları gerekiyor diyen düşünüyoruz. Emin olun çok değil efendim.

Evet efendim, bu iş uygulama aşamasına getirmek epey vakit aldı. Aslında hiçbir teknik sorun yok ama ana planı hazırlayan finans kuruluşunun yanı sıra daha bir çok kuruluş da uygulama içinde yer almak üzere bize başvurdu. Bunların arasından seçim

olan kişiler arasından seçildi. Yani adamlar kanun, mevzuat der başka birsey bilmezlerdi. Bizim işbitirici felsefemize uyum gösteremiyorlar, taleplerimizi, emirlerimizi "Mevzuata aykırı" diye geri çeviriyorlardı. Tabii böyle bir anlayışla işbitirici olmak mümkün değil. Daha alt kademeyle bizim felsefemize uygun işbitirici yöneticilerle doldurmak çok zor olmadı. Doğrusu hiç güçlük çekmedik efendim; partili eş-dost akraba, mahalle ar-

yapmak biraz zor oluyor efendim. Helle bunlardan bir tanesi çok önemli çünkü benim yardımcılarından birisinin kızı bu şirkette çalışıyor. Şimdi şu şirkete de bir iş vermezsek yardımıcım çok gücünecek, verirsek ana planı hazırlayan şirket gücünecek. Görüyorsunuz çok zor bir seçim ile karşıyız efendim.

Haklısınız efendim, sürekli olarak güç seçimlerle karşılaşıyoruz. Hele ekonomik bürokrasının tepe noktalara getireceğimiz kişilerle ilgili olarak çok zorluç çekiyoruz. Bu üst bürokratlar malumunuz olduğu üzere şimdiden kadar hep devlet geleneği-göreneği

kadaşı, okul arkadaşı derken bu kadroları işbitirici yöneticilerle doldurduk ama daha yükseklerde çıktıktan sonra iş zorlaşmaya başladı. Takdir edersiniz ki böyle bir tepe noktaya getireceğiniz kişi hem büyük bir sorumluluk alacak hem de işbitirici olacak, kanun-mevzuat filan takmayacak. Haklısınız efendim, özür dilerim, kulandığım kelimeleri daha dikkatli seçerim bundan sonra efendim.

Evet, ne diyordum? Biz bunun da bir yolu bulduk efendim. Muhaliflerimizin aşağılayıcı bir biçimde "Abdulmecid Kesbiçer" veya "Prens" diye adlandırdıkları bir üst danışmanlar

kadrosu oluşturduk. Hepsi Amerika'da eğitim görmüş, oralarda çalışmış, bilgili, zeki, ateş parçası çocuklar. Amerika'da okurken otomobil yakıcılığı, bulaşıcılık, filan da yapmışlar. Bunlara resmi görev olarak banka genel müdürlüğü, danışmanlık gibi işler verdik ama esas işleri bütün ekonomik kararların oluşturulmasında, politikaların tespitinde faal olarak rol oynamaktı. Yani biz aslında ekonominin yönetiminde, mevzuatçı üst bürokratları muhafaza etmekle birlikte bu danışmanların işbirliğine emanet ettik işleri. Şimdi de yavaş yavaş bu danış-

misali biraz yanlışlık yapabilirler tabii, ama eminim ki memleketimiz bu fedakarlığa seve seve katlanacaktır efendim.

Dedikodu efendim, dedikodu. Bu gençlerin benim oğlumun arkadaşları olduğu için bu mevkilere getirildikleri filan hep dedikodu. Hayır efendim, oğluma henüz bilgi ve yeteneklerine uygun bir mevki bulamadım efendim. Ekonomik işlerden sorumlu Başbakan Yardımcılığı mı buyurdunuz? Vallahi çok uygun olur, benim de dilimin ucundaydı ama dedikodulara ve muhaliflerimize malzeme vermiş ol-

olur efendim, heh heh heh. Başüstüne efendim, laubali olmam efendim.

O konuya da arzeceğim efendim, hemen arzeceğim. O konuda bir talihsizlik oldu efendim. Lyndon Larouche denilen bu adamı bize yanlış tanıtmışlar efendim. Beklediğim gibi çıkmadı efendim. Şimdi bizim bu konuda genel yaklaşımız şu efendim: Biz, alışılmadık yeni fikirler üreten önemli önelsiz her kişiyle görüşmeyi ilke haline getirdik. Adam kim olursa olsun, belki fikirlerinin bize yararı olur diye düşünüyoruz hep. Hatta bir keresinde Con Ahmet'in Devridaim Makinesi'ne benzer bir makine icat ettiğini söyleyen bir İtalyan ile bile görüşmüştüm. Düşünün bir kez, eğer adamın dediği doğru çıkarsa Türkiye'nin enerji sorununu bir çırپıda çözüm olacaktı. Aslında biz adama inandık, çok akıllı yattı. Zevcim cariyeniz adama kapora olarak küpe ve bileziklerini bile verdi ama sonra TÜBİTAK böyle bir şeyin olmayacağı konusunda Diyanet İşleri Başkanlığından alınmış bir fetvayı da içeren bir rapor hazırlayınca maalesef bu projeyi gerçekleştirmeye imkanını bulmadık. Hayır efendim, küpe ve bilezikleri geri almadık efendim.

Bu Larouche meselesi de öyle oldu efendim. Bir kere adımı bize yanlış tanıttılar. ABD Başkanlığı için aday dediler. Değilmiş efendim. Ne MIT ne de Dışişleri Bakanlığı bize bu konuda olumsuz bir istihbarat vermemiştir efendim. Evet efendim, onlar da adımı gerçekten Başkan adayı sanıyorlardı. Hatta, Dışişleri Bakanımız da adımla bir görüşme yaptı.

Şimdi efendim, bu Larouche'un kendi çapında çok ilginç fikirleri var. Özellikle döviz gelirlerini artırmak için ileri sürdüğü yöntem çok dikkat çekici. Yöntem çok basit efendim; önce İngiltere Kraliçesi'ni Türkiye'ye davet edeceğiz. Sonra kendisine bol miktarla eroin ve diğer uyuşturucular vereceğiz. Kraliçe de ülkesine dönerken bunları gürümükten geçiricek ve İngiltere'de pazarlayacak, kendi komisyonunu alacak ve kalan parayı da bize verecek. Takdir buyurursunuz ki çok basit ve kârlı bir iş gibi görünüyor. Biz tabii hemen iki noktada itiraz ettim. Önce, İngiltere Kraliçesi'nin böyle bir işi yapmaya yanaşmayabileceğini söyledim. Larouche'un dediğine göre yapıyormuş efendim. Hatta İngiltere'nin ödemeler dengesinde son yıllarda meydana gelen iyileşme, Kuzey De-

nizi petrolünün olumlu etkisinden daha çok Kraliçenin kendi ülkesi hesabına yaptığı eroin kaçakçılığına bağılmış. Bu konuda beni ikna etti ama ikinci itirazı konusunda biraz zorlandı. Biz dedik ki, bu işin esas pazarı İngiltere değil ABD dedik, malları asıl ABD'de satmak gerek dedik. Düşündü, düşündü sonunda ona da bir çare buldu. Mallar İngiltere'ye ulaş-

ayı içinde deri giysi ihracatı ve Türkiye'nin 20 yılda üretmeyeceği manta- rın bir parti halinde ihrac edilmesiyle sağlanan döviz miktarını söylediğim zaman az daha küçük dilini yutuyordu. Adam iyi hoş ama bu konularda bizden oldukça geri durumda efendim. Biz hırsızlığı, dolandırıcılığı, adam kayırmayı yasallaştırdık adını da iş bitirici koyduk, haber yok. Gene de

AÇIKLAMA

Bilim ve Sanat'ta yazanları okuyucularımıza tanıtım için, yazılarını ilk kez yayınladığımızda, kısa notlar koyuyoruz. Geçen sayımızda, bu konuda yapılan bir unutkanlık var: "Enerji Kaynakları ve Teknolojisine Bir Bakış" başlıklı yazının yazarı sayın Muammer Ermış'ın, Doç. Dr. ve ODTÜ Elektrik Bölümü Öğretim Üyesi olduğunu açıklıyor ve özür diliyor.

B.S.

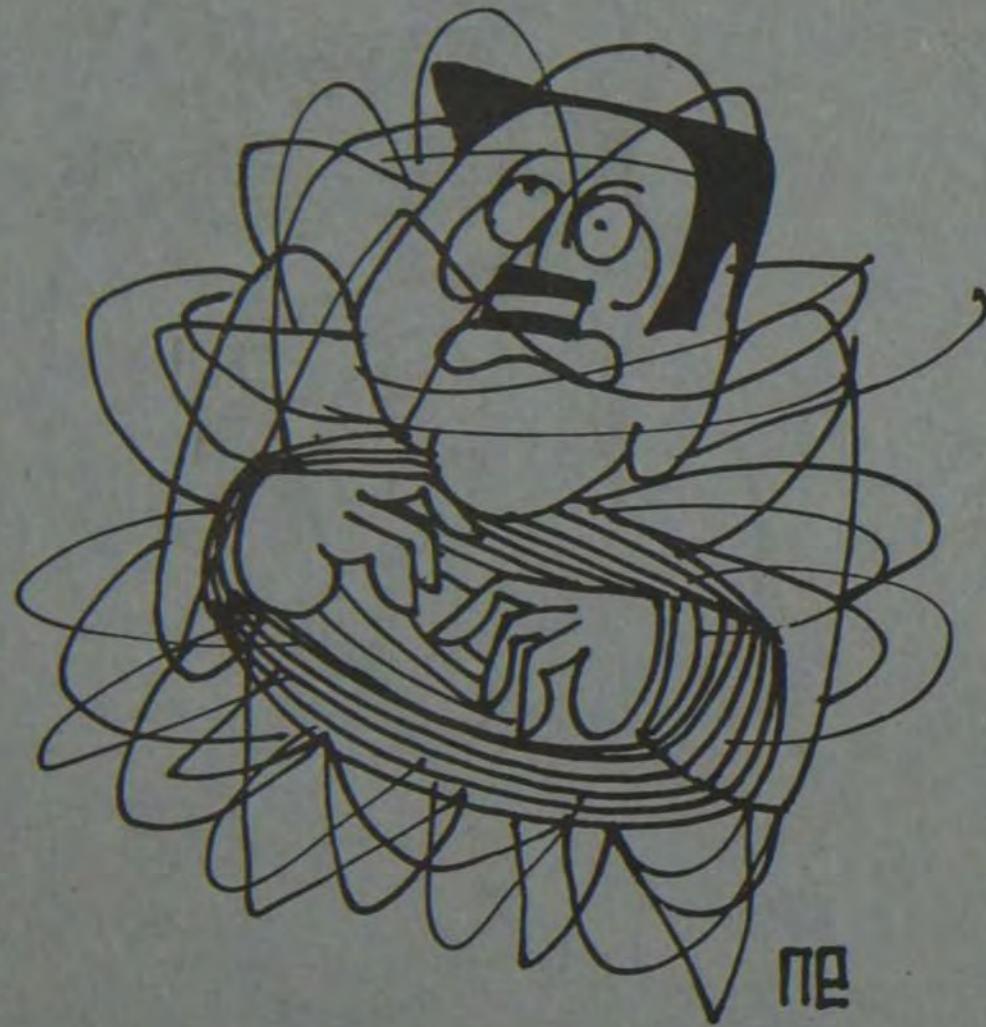
DÜZELTME

Sayın Raşit Kaya'nın geçen sayımızda yer alan "Bilimsel-Teknolojik Devrim ve Sosyal Düşünce" başlıklı yazısında yer yer ifadeyi de anlamsızlaştırılan bazı dizi- gi hataları yapılmıştır. Bunları, aşağıdaki biçimde düzeltir; Sayın Kaya ve okuyucularımızdan özür dileriz.

yanlış doğru

22. sayfa,	
3. sütun,	
baştan	
27. satır	kümükserlik
23. sayfa,	kötümserlik
1. sütun,	
sondan	
24. satır	gerçeklerin
23. sayfa,	gereeçlerin
1. sütun,	
sondan	
10. satır	mekanın
23. sayfa,	makinanın
1. sütun,	
sondan 5.	
satır	alanla-
23. sayfa,	alanla-
3. sütun,	
sondan	
25. satır	rasyonalistes
25. sayfa,	rasyonalitesi
3. sütun,	
baştan	
21. satır	palana
	plana

B.S.

manları o mevzuatçı üst bürokratların yerine getiriyoruz. Haklısınız efendim, bu gençler Türkiye hakkında çok fazla bir şey bilmiyorlar ama hepsi IMF'e Dünya Bankası'na, uluslararası finans kuruluşlarına yürekten bağlı, oralarda çalışmış, serbest ekonomiye inanan, maşallah anında iş bitiren çocuklar. Çokmemnunuz efendim, çok. Evet şu anda işler biraz karışık ama Türkiye'yi öğrendikçe, sorunlara hakim olduğça göreceksiniz ne harikalar yaratıcılardır. Vallahi, tahminen söyleyeyim, bu işin rayına oturması herhalde üç-dört yıl alabilir. Hani, meşhur atasözünde olduğu gibi "Acemi nalbant"

maz mıyız efendim? Bu işi şimdiki yardımıcından çok daha iyi yapacağına ben de eminim ama biliyorsunuz ekonomi aile-akraba şirketi gibi yönettiğimiz iddia edilirken böyle bir şey yapmak şu anda çok uygun düşmektedir. Zamanlama olarak ben işlerin biraz daha çıkmaza saplanacağı bir zamanı düşünüyorum. Biliyorsunuz, işler ne kadar kötüye giderse sıradan bir adamı bile kurtarıcı, işin uzmanı diyerek ortaya çıkarmak o kadar kolay olur. Heh, heh, heh, tabii efendim, tabii; buna siz hepimizden iyi bilirsiniz, kendi tecrübeyle sabittir. Hatta, işleri özellikle kötüleştirmek çok daha yardımcı

ISTANBUL

tiktan sonra ya Kraliçe bir ABD gezisi yapacak ve malları orada Reagan'a verecek veya Reagan bir İngiltere gezisi yapacak ve malları orada teslim alındıktan sonra ABD'ye götürüp orada pazarlayacak. Larouche'un dediğine göre Reagan da aktif olarak bu işin içindeymiş efendim. Şimdi takdir buyurursunuz ki bu proje çok döviz geliri sağlar ama işin içine ne kadar çok aracı girerse verilen komisyonlar da o kadar çok oluyor. Hem zaten biz bu meseleyi ihracatta vergi iadesi yoluyla çoktan çözümümüz. Larouche'a bizim yöntemi anlattım; hele Temmuz

kendisinden istifade edebileceğimizi sanıyorum. Bir de gerçekten Başkan adayı olsaydı işte o zaman köşeyi tam dönmüşük. Bunun için de planlarımız var efendim. Yalnız, Larouche Başkan seçilinceye kadar kendisine bir danışmanlık kadrosu vermemiz gerekiyor efendim. Böylece bizi ve yöntemlerimizi biraz daha iyi tanımiş olur.

Teveccühünüz efendim, sizden aldığım ilham sayesinde efendim.

İşaret buyurduğumuz konuda çalışmalarımız devam ediyor efendim. Gelecek haftaki görüşmemizde bilgi arzedeceğim efendim. □

MEHMET ŞAKİR toprak insanları

• Üzümün, tütünün, incirin, pamukun, zeytinin, kompirin ve topraklı güreşen insanların öyküsü.

• Ege'de üretici sorunları ve kooperatifçilik

• Kırsal kesimde alternatif politika.

• Adres: 865 Sok. No: 17/210
Merkez İshani Kemerköy/İzmir

Bütün kitapçılarda!
DÖNEMEC YAYINLARI/İZMİR

Ekonominin Gündemi Demokrasıdır.

Sinan Sönmez

Siyasal yönetimlerin ekonomik ve mali politikalarının denetimi, gerek ekonomik ve mali etkinlik, gerekse demokrasinin işlerlik kazanması açısından gereklidir. Bu bağlamda halk veya kamuoyu denetimi ile yasama organının denetimi ön plana geçmektedir. Ancak siyasal yönetim üzerinde parlamentonun sağlıklı bir denetim yapabilmesi için halk denetiminin yaygınlaşması ve yoğunlaşması gereklidir. Açıklığa, saydamlığa, sahip bir rejimin kurulması vazgeçilmez koşuldur.

Bu satırların kaleme alındığı Ağustos'un bunalıcı siccığında demokrasi sözcüğü ve kavramı Eylül başlarındaki sözde "halkoylaması" nedeniyle, öldürücü sıcaklar, turizm ve bitmez tükenmez "üstsüz" görüntü ve haberleriyle birlikte gülük yazılı basının yer verdiği öncelikli konular arasında yer alıyor. "Halkoylaması" sonuçları doğrultusunda siyasal yönetimin saptayacağı strateji ve yönelik koşut olarak yeni ekonomik paketlenen açıklaması beklenirken, ekonomik, sosyal ve siyasi yaşamındaki çelişkilerin tüm boyutlarıyla ortaya çıktıği gözleniyor.

Hızlı fiyat artışları ve giderek boyutları genişleyen işsizliğin yanında, asgari ücretteki göstermelik "artış", "super emeklilik", bankalar arasındaki faiz yarışı, hisse senetleri üzerinde yapılan speküasyon, Seydişehir'de yaşanan grev ve grevcilere üst siyasi yönetimin tehditleri yaz boyunca gündeme kalmıyor. Gene, gazetelerde yer alan haberlere göre, 1986'da bankaların kârları % 73, sigorta şirketlerinin ise % 33,4 artarken, donuk kredilerin % 70'i 8 kamu bankası tarafından omuzlanıyor. Ekonomik karar mekanizmasının dorugu getirilen genç ABD "eğitimli" etkin ve yetkin uzmanların "ehil" elliye şu meşhur "serbest piyasa" kurallarının tam olarak uygulanabileceği ve düzlige çıkılacağı belirtiliyor. Gene, söz-

de "halkoylaması" nedeniyle mevcut sağ iktidar ile ana sağ muhalefet arasında gerek ekonomik ve sosyal gelişme, gerekse demokrasi konularında kendi icraatının "faziletlerini" ortaya koyma yarısında kavramların ne denli çarptıldığı gözleniyor. Bunun en güzel örneklerinden biri de "Özal'dan, yurda gelen gurbetçi kardeşlerimize" yönelik çağrının bir paragrafı olsa gerek: "İftihar etmiyor musunuz, her alanda Avrupa'ya meydan okuyan, Avrupa ile yaranan ve Avrupa ailesinin gücünden korkulan yeni ferdi Türkiye ile?" Bu ifade bir zamanlar bir başkanın da ABD Başkanı Carter karşısına masaya yumruk atmasını anımsatıyor...

DEMOKRATİK KATILIM VE DENETİM

"Demokrasi" anlayışı ve kavramına ilişkin "çifte standart"lar, Batı Avrupa'ya "meydan" okunduğu "korkutulduğu" ifadeleri ekonomik bunalımla bütünleşiyor. Yillardır sürdürulen istikrar politikaları sonunda hâlâ ekonomik "istikrar'a ulaşılması, yerel yönetimlerden merkezi yönetime dek uzanan yelpazede kaynakların "serbest piyasa" ilkeleri uyarınca savurganca kullanılması ahamzalar artırıyor. Büyük sermayenin kendi arasındaki çelişki ve çatışmalarla karşın, yillardır büyük kaynaklarla

beslenmesi bunalımın daha da yoğunlaşmasına yol açıyor. Ekonomik bunalımla, sosyal ve siyasal bunalım bütünleşiyor, katmerleşiyor.

Sosyal ve ekonomik gelişmenin, kalkınmanın ancak demokratik mekanizmaların tam olarak çalışmasıyla sağlanabileceğinin ilkesi ise bir kenara bırakılıyor.. Oysa ki ekonomik büyümeye ve kalkınmanın sağlanması için ekonominin demokratikleştirilmesi gerekmektedir. Bir başka deyişle demokratik süreçler ekonomik gelişmenin sağlanmasında motor ve tekerlek işlevini üstlenmektedir. Bu bağlamda demokratik katılım ve denetim, savurganlığın önlenmesinde, ve sosyal refahın artırılmasında üzerinde duyarlılık durulması gereken temel iki kavram veya araçtır. Kalıcı demokratik katılım ve denetim birbirinden kopuk kavramlar olmayıp birbirini tamamlamaktadır. Demokratik katılımın olmadığı bir toplumda, demokratik denetimin uygulanabileceği ileri sürülemez.

Demokratik katılımdan anlaşılması gereklili olan, işletmede çalışanların alınan kararlara her düzeyde katılımıdır. Yalnızca yönetim kurullarında temsil değil, en küçük üretim birimlerinde de katılımın sağlanması gerekiyor. En alt birimden başlayarak yukarı doğru tırmanan katılım gerek fiziki gerekse mali plana verimliliği artıracak ve kaynak savurganlığını giderecektir. Katılım gerek özel gerekse kamu işletmeleri için gereklidir. Ancak, sonbaharla birlikte KİT'lerin özelleştirilmesinin gündemde getirileceği biliniyor. Katılımın özellikle kamu işletmelerinde daha kolaylıkla sağlanabilmesi, bu bağlamda işletmelerin demokratikleştirilmesi söz konusu olabilecekken tam tersi bir uygulamaya geçmenin planlanması ve vurgulanması hiç de şartlı gözükmüyor! Çünkü, demokratik katılım ancak demokratik işyerlerinin oluşturulmasıyla olaklıdır. Bunun için de demokratik

işçi sendikalarının oluşturulması, çalışanların bilgi edinme ve karar verme hakkına sahip olması ve demokratik üretim özendiricilerinin yerleştirilmesi gerekmektedir. Özet olarak, işletmelerin yapısal bir değişikliğe gitmesi kaçınılmaz gözükmemektedir. Demokratik katılım kavramı böylece demokratik yönetim ve özerklik kavramlarından ayrılamaz. Demokratik katılımın uzantısı veya ulaşacağı nihai aşama da demokratik denetimdir. Bir başka deyişle, özellikle kamu ekonomik birimlerinde çalışan kesimlerin üretim ve mali planlamaya katılımı ve gerek teknik gerekse mali ve ekonomik denetimi söz konusudur. Daha geniş bir çerçevede kamuoyunun baskı ve çıkar grupları, örgütleri aracılığıyla yapacakları denetim dikkate alınmalıdır.

Bu tür bir anlayışla kurulacak demokratik denetim mekanizmasıyla ülkede var olan kaynakların dökümünü yapmak, özellikle de toplumsal ihtiyaçların giderilmesinde kullanılacak kaynakları belirleyerek, etkin bir kaynak dağıtımını gerçekleştirmek olaklıdır. Gene, uluslararası plandaki ekonomik ve mali ilişkilerin doğuracağı yükümlülüklerin saptanması açısından demokratik denetim gereklidir. Kamu yönetiminde verimliliğin artırılmasının yanı sıra kamuoyunu bilgilendirmek ancak ve ancak demokratik denetimle olaklıdır.

Ancak, özellikle tek partinin çoğunluğa sahip olduğu, sosyal ve siyasal yapı gereği demokrasi mekanizmasının çalışmadığı bir dizi az gelişmiş ülkede, yürütmenin yaşama organını sürüklediği gözlenmektedir. Bu tür ülkelerde halkın veya kamuoyu denetimi eksiktir veya açıkça engellenmektedir.

DEMOKRATİK PLAN

Siyasal yönetimlerin ekonomik ve mali politikalarının denetimi, gerek ekonomik ve mali etkinlik, gerekse demokrasinin işlerlik kazanması açısından gereklidir. Bu bağlamda halkın veya kamuoyu denetimi ile yasama organının denetimi ön plana geçmektedir. Ancak siyasal yönetim üzerinde parlamentonun sağlıklı bir denetim yapabilmesi için halkın denetiminin yaygınlaşması ve yoğunlaşması gereklidir. Açıklığa, saydamlığa sahip bir rejimin kurulması vazgeçilmez koşuldur.

Sonuç olarak, temel sorun toplumsal ihtiyaçların hızlı ve geniş bir temelde giderilmesini sağlayan koşulların

yaratılması ve bu doğrultuda üretim sisteminde, üretimin finansmanında ve denetimde gerekli değişiklıklar yapılması gerekmektedir. Bu tür yapısal değişiklikler ve yönelimler "piyasa ekonomisi" veya "rekabet piyasası" çerçevesinde gerçekleştirilen devlet müdahaleciyle kesinlikle özdeş tutulamaz.

Ekonominin sağlıklı bir gelişime gösterebilmesi için ekonominin demokratikleştirilmesi, bu süreci hızlandırmak için ulusal demokratik planın oluşturulması gereklidir.

yacacı açıktır. Bu tür bir yapı "piyasa ekonomisi" çerçevesinde oluşmaktadır, buna karşın piyasa ekonominin tam karşısında aşıri merkeziyetçi ve bürokratik bir devlet örgütüne dayalı bir ekonomik düzenlemenin bulunduğu imajı yaratılmaktır, bu yönde yoğun ideolojik propaganda yapılmaktadır. Oysa "serbest rekabet" olarak adlandırılan kapitalist sistem bu tür bir yapıyı oluşturmakta ve kendi yarattığı yapıyı "yeniden düzenlemeye" çalışmaktadır. Demokratik katılım ve denetim ise, ancak "ulusal demokratik plan"la bağlantılı olarak yaşama geçirilebilir, bu bağlamda Türkiye'de ekonominin gündem demokrasıdır. Demokrasının ekonomik, sosyal ve siyasi yaşamın tüm evrelerinde var olması gerekmektedir. Demokratik plan ekonomik ve sosyal gelişmeyi olduğu gibi, toplumun demokratikleşmesini de sağlayacaktır. Asıl tartışılması gereklili olan demokratikleşmedir.

Ekonominin sağlıklı bir gelişime gösterebilmesi için ekonominin demokratikleştirilmesi, bu süreci hızlandırmak için ulusal demokratik planın oluşturulması gereklidir. □

Mehmet Tevlit

"Müesseses Nizam"ın Uç Beyleri: Belediyeler*

Tevfik Çavdar

Osmanlı dönemi de dahil olmak üzere yerel yönetimler (Belediyeler ve İl Meclisleri) demokratik katılımın yaşama geçirildiği noktalar olarak algılanmıştır.

Belediyelerin, zaman zaman, toplumun demokratikleşmesi açısından bir çeşit eğitim merkezi gibi ele alındıklarına da rastlanmıştır. Ne var ki, belediyelerin kendilerine atfedilen bu iki niteliği bile tam anlamıyla içerdiklerini, bu doğrultuda çalışıklarını söylememiz olanaksızdır. Bugün, tüm iddialarına karşın, Belediyecilik anlayışında ileriye dönük bir gelişimin, değişimin izlerine (maalesef) rastlanmamaktadır. Belediyeler demokratikleşmenin değil, "Müesseses Nizam"ın uç beyleridir, ancak kendilerine biçilen görevi yerine getirmektedirler.

Türkiye'de Belediyelerin oluşumu yüz yaşıını çoktan aştı. Bugün, Şişhane'de Beyoğlu Belediye Başkanlığının bulunduğu bina İstanbul'daki Belediye kuruluşunun ilk aşamasının simgesidir. "Altıncı Daire-i Belediye" Batı örneği belediyeciliğin günümüzde kadar uzanan başlangıcıdır. Sonraları büyük kentlerimizde (İstanbul, Ankara ve İzmir) Belediye Şubesi olarak adlandırılan "Daire-i Belediye" kavramı "Komün" karşılığı olarak kullanılmaktaydı. Belediye deyimi yerine "Şehremaneti", Belediye Başkanı yerine de "Şehremeni" denmekteydi.

Osmanlı dönemi de dahil olmak üzere yerel yönetimler (Belediyeler ve İl Meclisleri) demokratik katılımın yaşama geçirildiği noktalar olarak algılanmıştır. Belediyelerin, zaman zaman, toplumun demokratikleşmesi açısından bir çeşit eğitim merkezi gi-

(*) "Müesseses Nizam" varolan ve güçlü bir şekilde çıkışçı çevrelerce korunmaya çalışılan düzeni, tarihi boyutu içerisinde yansitan bir kavram. Bu kavram bana anımsatan aziz dostum Ayhan Başaran'a teşekkür etmek istem.

miyla katılım diyoruz. Bunun yanı sıra Belediyeler belde halkında ortak mülk, ortak hareket gibi kavramların gelişmesinde de önemli rol oynarlar. Örneğin bir parka, bir ekmek fabrikasına bakış açısı, günlük yaşamlarında etkisini pek farketmedikleri bir KİT'e bakış açısından çok farklıdır. Bunların da ötesinde, Belediye, halkta ortak düzen kavramını da geliştirir. Aile içinde, yazılı olmayan, ortak çıkarların genel doğrultusunu çizdiği bir düzen varsa, sokak, mahalle birimlerinden başlayan ve beldeyi içeren bir ortak düzenin de varlığı yadsınamaz. Bu düzen belde halkın dışında bir merkez tarafından oluşturulduğunda beldenin ortak çıkarlarını tam yansıtmasız, belediye yönelik yabancılaşmanın nedeni haline gelir. Belde halkın açık ya da zımnı onayı ile ortaya çıkan ortak düzen sağlıklı yerel yönetimin bir başka karakteridir.

Hızla değişen ve karmaşıklaşan toplumsal gelişmenin yaratacağı yeni ortak gereksinimlerin belirlenmesi, geniş bir katılımın sonucunda sağlıklı biçimde olabilir. Nihayet bütün bunların yaşama geçirilebilmesi de belde halkın ortak rıza ve kararıyla mümkündür. Özettersek, toplumların ve toplum katmanlarının büyük bir devrim içerisinde bulunduğu günümüzde yerel yönetimler şu nitelikleriyle artan bir öneme sahiptir:

- i. Demokratikleşme ve katılımın yaşama geçirildiği birimler olmaları,
- ii. Ortak bir eylem alanı yaratmaları,
- iii. Ortak mülk (toplumsal mülkiyet) ve ortak tüketim (toplumsal tüketim) geleneğini oluşturma ve pekiştirmeleri,
- iv. Gereksinimlerin ve önceliklerin ortak belirlenmesi,
- v. Toplumsal çıkarlar doğrultusunda ortak üretim,

vi. Nihayet bütün çözümlerde ortak kararı öne çıkarmaları.

Yerel yönetimlerin bu karakterleri genel toplumsal denge açısından da önemlidir. Şöyle ki, beldeler bu özelikleri ile homojen bir yapıya yönelirler. Yurt genelinde beldeler arası bir heterojenite söz konusu olsa bile belde içi homojenitenin sağlanmasından ötürü toplumsal değerler arasındaki sapmalar azalır. Toplumsal genel değerler açısından bir genel denge ortaya çıkar. Birey ve yaşadığı toplum arasındaki yabancılışma en aza indirilir. Bu da toplumun iç barışlığı yönelik tutumunu güçlendirir, reel toplumsal mutluluk kavramını günde me getirir.

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN İŞLEVLERİ

Gelişmiş ya da az gelişmiş olsun bütün ülkelerde kentleşme hızıdır. Bir yandan istihdam olanaklarının kırsal alana oranla daha fazla oluşu; diğer yandan yol, kanalizasyon, elektrik, iletişim, eğitim, sağlık vb. gibi hizmetlerin kentlerde odaklaşması sözünü ettiğimiz yılının önde gelen nedenleridir. Kent-kir dengesi kentler lehine hızla değişirken, kentsel alan içinde de Metropolitan alan dediğimiz büyük şehirlerin, bunun da ötesinde Megalopolis diye adlandırdığımız büyük kent kümlemeşmelerinin ağırlığı büyümektedir. Milyonluk, hatta on milyonluk kent belediyelerinin bir önce deyindigimiz niteliklere sahip olması, bunları yaşama geçirmesi mümkün değildir. İşte bu olgudur ki "Büyükşehir" ya da "Anakent" belediyecilik yaklaşımını gündeme getirmiştir. Bu yaklaşımda büyük şehir katılımı azamileştirecek ölçüde alt bölgelere ayrılmış, bölgeler kendi belediyelerini oluşturmuşlar, bu belediyelerin birliği de Büyükşehir Belediyesini meydana getirmiştir. Bu çok katlı örgütlenmedeki amaç ise şöyle özetlenebilir:

- i. Halkın yöresine ilişkin kararlara etkin bir şekilde katılımının sağlanması,
- ii. Kentin mahalle birimlerine kadar inen kılcıl damarları güçlendirilerek etkin bir iletişim kurulması,
- iii. Küçük belediyelerle büyükşehir belediyesi arasındaki bütünlüğün meydana getirilmesi. Bu yönden bir

kent parlamentosu gibi çalışacak olan Büyükşehir Belediye Meclisinin rolü ve ağırlığı önemlidir.

iv. Kent hizmetlerinde etkinliğin artırılması...

Son üç yıldır yaşama geçen Türkiye'deki uygulama acaba bu gereksini karşıyor mu?

ANAP'IN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYECİLİK ANLAYIŞI

Bugün Ankara, İstanbul ve İzmir'de filen Büyükşehir Belediye uygulaması var. Önümüzdeki yerel yönetim seçimlerinde bunlara Adana, Bursa, Konya, Gaziantep gibi kentlerimiz de katılacak. Mevcut uygulamada Büyüyükşehire bağlı alt belediyeler gerek nüfus, gerekse alan itibarıyla bu uygulamadan istenen yararı sağlayacak oranda küçük değildir. Örneğin Çankaya ya da Bakırköy belediyeleri kendileri Büyükşehir olabilecek durumdadır. Nitelik bu iki belediyenin nüfusu Adana, Bursa, Konya ve Gaziantep'den fazladır. Bu ve buna benzer teknik sorunlar bir yana, günümüzdeki uygulama belde halklarının büyük eleştirilerini çeken boyutlara ulaşmıştır. Özellikle yolsuzluklar ve kaynakların kötü kullanımı noktasında eleştiriler yoğunlaşmaktadır. Gazetelere ancak ilgi çektileri ölçüde yansiyabilen uygulamaların ötesinde bugünkü modelin aksayan, üzerinde durmamız gereken noktalarını söyle sıralayabiliriz:

Belediye Meclislerinin yapısı ve çalışması:

Osmanlı döneminden günümüze kadar Belediye Meclislerinin yapısı "mesleki temsil"'e yakındır. Çeşitli meslek gruplarının temsilcileri bu meclislerde üye olarak yer alır.

1930'lu yıllarda kalma Belediye yasası Meclis Üyelerinin siyaset yapmalarını önemiştir. Çok partili yaşama geçildikten sonra bile bu yaklaşım ağırlığını korumuştur. 1985 yılında EGO otobüslerinin taşıma ücretlerine zam önerisi Belediye Meclisine getirildiğinde SHP (O zamanki SODEP) grubu adına yapılan eleştiri ANAP'lı üyeleri "Burada politika yapılmaz" sözleriyle engellemek isteyebilmişlerdir.

Bugün Belediye Meclisleri (Büyükşehir ve İlçe Meclisleri) sadece biçim-

sel bir görev göremektedirler. Komisyon, Meclis Başkanlık Divanı ve Encümende muhalefetteki üyelerin temsil edilmesi iktidarın iyiniyetine bağlıdır. Ankara Büyükşehir Meclisinde ve ilçe meclislerinde divanda, komisyonlarda muhalefet üyeleri yer almaktadır. Fakat Mamak'da olduğu gibi, Belediye Başkanının ters tutumu ile muhalefet üyeleri komisyonlardan dışlanabilmektedir.

Diğer yandan Belediye Meclis üyelerinin özlük hakları konusunda tam bir belirsizlik söz konusudur. Üyeler, oturumlarda alındıkları hakkı huzurun düzeyini bile, kendileri, mecliste tespit etmek durumundadırlar. Bu da, meclisin ilk toplantılarından itibaren üyelein kişiliklerini zedeleyen, zaman zaman aşağılayan durumları ortaya çıkartmaktadır. Üyeler kendi işlerini sürdürdükleri için kısa sürede, önceden kestirilmesi güç, çıkar ilişkileri su yüzüne çıkmaktadır. Meclisin iktidar kadına mensup üyeleri, konularından da yararlanarak, bu konuda çok ileri gidebilmektedirler. Sayısal üstünlik tek yanlı, çıkar sağlayabilecek kararların alınması sonucunu vermektedir. Bu konuda ANAP'in tutumu "sayı bende se hüküman olan da benim" mantığıyla uyumludur.

Basın, diğer iletişim araçları Belediye Meclisi çalışmaları ile ilgilenmediği gibi önemli kararların alındığı meclis oturumlarını da yansitmamaktadır. Ankara'da sadece ULUS gazetesi bu konuya, arasına, ağırlık vermektedir. Muhalefete mensup üyeler seslerinin Meclis salonu içersine hapsedilmesini görmenin yıldılığını taşıyarak bir şeyler yapmaya çalışmaktadır. Ne var ki, bu çalışmaların yeterli ve etkin olduğunu söylememiz mümkün değildir.

Meclis ile Belde halkın hemen hiçbir ilişkisi yoktur. Meclis toplantıları ve gündem halka duyurulmadığı için konuya yakından ilgili olanlar bile toplantıları ve kararları izlemekten yoksun kalmaktadırlar. Belde halkıyla bu kopukluk sonucunda Meclisler, iktidar üyelerinin sayısal üstünlüğü ile rantağın içimsel karar mercileri haline getirilmişlerdir. Bunun en çarpıcı örneği Ankara'da gerek İlçe Meclislerinin, gerekse Büyükşehir Meclisinin her on kararından altısının imar düzeni ile ilgili olduğunu. Yeni yerleşim alanlarının imara açılması, kat izni, ticaret ve hizmet alanlarına ilişkin izinler bü-

yük çapta rantların yaratılmasını, el değiştirmesini ve belli ellerde toplantılarını sağlayan işlemlerdir. Mevzuat ise bu işlemlerin kılmasını hazırlayacak biçimde düzenlenmiştir. Meclislerin bugünkü çalışma düzenleri içerisinde konulara hakim olması beklenemez. "Müesses Nizam"ın siyaset, ekonomik, toplumsal anlayışına karşı bir yaklaşımın bu kuruma egemen olmasına bu soruna bir çözüm bulunabilir. Bunun da temelinde Belde halkın Meclisine sahip olması yatar.

Kaynakların Kullanımında Plan ve Program Yoksunluğu:

ANAP iktidarının Belediyelere aaklı olanaklar sağladığı bir gerçek. Bu olanaklar üç şekilde ortaya çıktı: Bazi kamu gelirlerinin Belediyelere bırakılması -doğrudan ya da dolaylı Devlet yardımı- iç ve dış borçlanma olanakları. Bu kaynakların kullanımının ras-yonel olduğunu söylememiz mümkün değildir. Bir kere hizmetlerin etkinliğini azamileştirerek optimum kaynak kullanımını sağlayacak uzun ya da kısa dönemli planlama anlayışı Büyükkeshire Belediyelerinde yoktur. Bunun tipik örneklerini Belediye Bütçelerinde bulmaktayız. Bu bütçelerin gerek gelir, gerekse harcama tahminleri gerçekçi değildir. Yenimahalle İlçe Belediyesinin en iyimser gelir tahmini 14 milyar TL'yi bulamazken 1987 yılı için yirmi milyar aşın bir gider bütçesi hazırlanmıştır. Bu gerçekler Mecliste, bütçe görüşmelerinde dile getirilirken, ANAP'lı Meclis üyeleri "Bu giderler bizim hizmet aksimızın ifadesidir. Allah bize yardım eder..." gibi temelsiz savırla bütçeyi savunmuşlardır.

Bütçelerin gider bütçeleri belli bir programa dayanılarak hazırlanmadığı için yıl içerisinde sayısız aktarma tekli Meclislerde getirilmektedir. "Basit bir işlem, bir kalemden diğerine aktarma yapılacak" gerekçesiyle öneriler bütçe komisyonunun incelemesine bile sunulmadan, ANAP'ın oylarıyla, hemen kabul edilmektedir.

Yolsuzluk ya da kötü kullanım

Bugün Belediyelerdeki yolsuzlıkların büyük bir çoğunluğu yasal çerçeve içerisinde kalmaktadır. Dolayısıyla bunlara bilinen tanımla yolsuzluk bile denip denemeyeceği tartışma konusudur. Kanun kuvvetinde karar-

name ya da hızlı meclis görüşmeleriyle kamuoyunun irdelemesinden kaçınan yasalar, görülen ve görülemedi yolsuzlukların kaynağını oluşturmaktadır. Örneğin imar planlarının hazırlanması, bunlarda yapılacak mevzu değişikliklerinin onaylanması yetkisinin Belediyelere verilmesi kuramsal olarak doğru olmakla beraber bugün uygulamada büyük rantların oluşumu na yol açmıştır. Çevre düzenlemeleri, yeni açılan parklar gibi alanların istimlaki bazı kişilerin lehine önemli çıkarların sağlanmasına neden olmuş-

BEST Otele ek inşaat ruhsatı verme- si milyarlık rantların bir kalemden trans- ferini gerçekleştirmiştir. Bütün bunların görünen birkaç örnek olduğunu da eklememiz gereklidir.

Büyük çıkarların olduğu bir baş- ka alan da satın almalar ve ihalelerdir. Satın almalarda küçük bir tanım saptırması besyüz liralık bir malın ikibin-ikibin besyüz liralık bir malmiş gibi işlem görmesine neden olabili- mektedir. İş makinası parkındaki nok- sanların tamamlanması için yapılan ihalelerde ANAP'lı ya da ANAP'a yakin şirketlere büyük olanaklar sağlan- diği gibi Belediyelerdeki önemli kişiler de paylar alabilmektedir. Ankara'nın geçen kiş yaşadığı ithal kömür olayı da bu konudaki bir başka örnektir.

Büyük yapımların küçük parçalara bölündükten sonra açılmadan kayırtan kişiye verilmesi de bir başka usulsüzlik olarak dikkati çekmektedir. Yenimahalle'de kaldırımlar yapımında besyüz milyonluk bir yatırım fonu ANAP İlçe başkanı ve yakınları lehine böyle kullanılmıştır. Bütün bu örnekler gözde çarpan, ipuçları elde edilebi- len örneklerdir. Yukarda da deyindigim gibi mevzuat bu usulsüzlükleri öylesine güzel çerçevelerle göstermektedir ki, yapılan tüm itiraz ve eleştiriler bu kalkanın önünde kırılmaktadır. "Müesses Nizam" kendi doğrultusunda herseyin kılını hazırlamıştır. Bu kılıfı muhalefete birlikte yırtmak isteyen ANAP'lı Meclis üyeleri ise en kısa yoldan pazarlık masasına oturtulmakta, sessiz- leşirilmektedir. ANAP'tan ayrılarak DYP'ye geçen Meclis üyelerine yapı- lan işlem ise yasa tanımazlığından tipik bir örneği halindedir. Bunlardan Faruk Dinçer'in İl Seçim Kurulu kararıyla üye- liği düşürülmüş, karar yüksek seçim kurulundan dönmuştur. Keçiören'de ise DYP'ye geçen iki ANAP'lı üye, Belediye Meclisindeki ANAP'lı üyelerin oylarıyla meclis üyeliğinden düşürülmüşlerdir. Bu işlem demokratik gele- neklerin, onun da ötesinde yasaların açıkça çiğnenmesidir. Olayın vahameti- ni anlamak için yapılan işlemin TBMM'sindeki muhalefete mensup milletvekillерinin, iktidarın oylarıyla Meclisten uzaklaştırılmalarına benze- diğini söylemek yeterlidir.

Altındağ Belediyesinde ise olaylar çok daha başka boyutlara ulaşmıştır. Meclis'te kabul edilip, kurulan "Belediye Fon"unun işletilmesi tam anla- miyla kapalı yöntemlerle yürütülmek- tedir. İtiraz edenler, eleştirenlər ise

tur. Bunun en çarpıcı örneği, Demetevler (Adnan Menderes) parkı nedeniyle yapılan istimlakten ötürü "Hattat" adlısına sağlanan, milyar aşın çıkardır. Bu aileden istimlak edilen park alanının çevresinde yapılan mevzu imar planı değişikliği ile, onbeş katlı bloklar, 150 dükkânı içerecek ti- caret merkezi yapma hakkı bu kişilere verilmiştir. Böylece sağlanan çıkar istimlak bedelinin iki katından daha fazladır. Aynı şekilde Çay yolundaki arsa yağması, Çankaya Belediyesinin Meşrutiyet caddesinde bir otele verilen inşaat ruhsatı, aynı Belediyenin

çıkın ya da kapalı biçimde tehdit edil- maktadır. Bu tip tehditler Keçiören Belediyesinde herkesin önünde dayak atmalara kadar ulaşmıştır.

Belediyelerde hanedanlaşma ilişkileri de yaygındır. Yenimahalle Belediye Başkanının eşi sağlık müdürü, gene yakın akrabası başkan yardımcısıdır. Altındağ Belediye Başkanının eşi ise ANAP İlçe başkanlığına seçil- miştir.

Yanılsatan Görüntü

Belde halkıyla kendi arasına görün- mez bir perde çeken Büyükkeshire Belediyeleri aldatıcı görüntüye ağırlık vererek kendi işlemleriley ilgili yan- samaları azamileştirme eğilimindedirler. Kimsenin itiraz edemeyeceği yesil alan düzenlemeleri, kaldırımlar vb. gibi gösterişli yatırımlar ANAP belediyelerinin sık kullandığı yollardır. Haliç'in göre gelen düzeneşmesi yanında bir kar ya da yağmurda İstanbul halkın çektikleri anımsanıra vurgulamak istedigimiz celişki daha bir ortaya çıkar. Büyükkeshirelerin temel ama görünmez hizmeti olan alt yapı sorunlarına gerekli önemle eğilim memektedir: "Suların dansı" sloganıyla tanıtımı yapılan Demetevler parkının yanında yüzbin aşın insanın oturduğu Yenimahalle, Demetevler gibi imarlı alanların suları düzenli akma- maktaadır. Eskişehir'e denk bir nüfusu barındıracak olan Batı Kent'in (parası alındığı halde) alt yapı çalışmaları bi- tirmemiştir. Ankara'nın su gereksini- minin bir ölçüde karşılayacak olan Çamlıdere barajının bağıntı kanalı olan Kınık tünelinin yapımının hızlan- dırılması, ancak kent mutlak susuzlukla karşı karşıya kaldığı zaman akla gelmistiir. Bu işlerdeki hale kayırmalar ise işin kabasıdır.

Bugün Büyükkeshire Belediyeleri, il- ce ve diğer belediyeler anti- demokratik bir merkezi yönetim ves- yetini özletmeye başlamışlardır. Bu eğilim demokratikleşme açısından tehlikelidir. Türkiye, uzun yıllardan sonra yerel yönetimler açısından "ademi merkeziyet" noktasına geldi- se bu önemi yadsınmayacak bir aşamadır.

"Müesses Nizam"ın üç beyleri: Belediyeler

Yeni ve ileri olduğu söylenen bu- günkü düzenin belediyeleri, üç yıllık deneyimin gösterdiği kadariyla "Mü-

esses Nizam"ın üç beyleri olarak gö- revlendirilmiştir ya da bu yönde işlev görmektedir. İktidarın ve onun sınırlarını çizdiği, içeriğini belirlediği "Ni- zam"ın ne olduğu tüm boyutlarıyla belediyelerde sergilenebilmektedir. Şö- le ki:

- Bireysel çıkarların azamileştiril- mesi temel ilkedir. Belediye Başkanın- dan Meclis üyelerine kadar bütün karar mekanizmasının bu doğrultuda çalışması istenir.

- Bireysel çıkarların daha doğrusu büyük şirketlerin, tekellerin çıkarlarını azamileştirilmesi için her yol ge- cerlidir. Ne olursa olsun "köşeyi dön." ANAP'lı belediyelerin tüm karar ve uygulamalarının altında bu yaklaşımın izini görür.

- Bu nizamda kamu gelirleri, kamu taşınmazları paylaşılacak artıg için en büyük payı oluşturur. Belediyelerin satın almalarından halelere, mevzu imar planı düzenlemelerinden kentsel arsaların kullanımına kadar bütün uygulamalarında bu esas geçerlidir.

- Belde halkın ortak hareketine iyi gözle bakılmaz. Ankara'da Güvenpark'ın kurtarılmasına yönelik imza- ların Başkan Altısoy tarafından kabul edilmemesi bu eğilimin tipik bir örneğidir.

- Bu vahsi paylaşımın meşrulaştırı- rılması için din bir araç gibi kullanılır. Cami yapımları için kentlerin en se- kin yerlerindeki arsaların tahsisi, cami, kuran kursu vb. gibi yerlerin su gibi gereksinimlerinin bedelsiz karşı- lanması bu konudaki klasik örneklerdir. Bu arada İzmir, Karşıyaka İlçesi Belediyesinin Kordon'un en sekin yerinde cami yaptırma kararı ancak "tepelelerden" gelen bir uyarıla şimdilik durdurulabilmiştir. Bazi Belediye Meclislerinde ezan okunurken müzakereler baştan kesilmektedir.

- Toplu yarına olan tüm hizmetler metaşırılmıştır. Su, otobüs vb. gibi hizmetlerin fiyatlarındaki artış belde halkın yaşadığı örneklerdir.

- "Müesses Nizam"ın propaganda- si Belediyelerde gösteriş harcamalarıyla yapılmaktadır. Kaldırımlar, parklar vb. gibi görkemli hizmetler, bunların yükseltilmiş maliyetleri akla getirilmeden sunulmaktadır.

- Belediyeler sağlık ve eğitim hiz- metlerini bütünüyle unutmuşlardır. Sadece futbol ağırlıklı sporla önem verilmektedir. Keçiören Belediyesi bu yıl

üçüncü profesyonel ligde oynayan "Camazoğlu-Hacettepe" kulübünü satın alarak "Keçiören-Camazoğlu" spor adıyla lige katılacaktır. Kültürel faaliyet olarak da "populist" bir eğilimle arabesk müzik, kukla, ortaoyunu karaoğz gibi geleneksel seyir sanatlarımızın gelişmemiş biçimde sunulmaktadır. Dalan'ın Gülhane senliği önektir.

NE OLMALI YA DA NEYİ SAVUNMALIYIZ

Bugün Belediye Meclislerinde, özellikle Büyükkeshire Meclislerinde, küçük çapta, biçimlilik bir parlamentoculuk oyunu oynanmaktadır. Tek fark Belediye Meclislerinin yasa yapma- ması ancak yürütmeye yönelik karar- lar almasıdır. Böylece biçimlilik bir yaklaşım belde halkın kendi yönetimi- ne yabancılılaşması sonucunu doğurmaktadır. Bu model Belediyelerden beklediğimiz katılımcı, demokratik nitelikleri ikinci plana itmektedir. "Mü- eses Nizam"ın değil geleceğin, top- lumcu, ilerici, örnek belde belediye- ri yaratmak olması gerekdir ve bu savunulmalıdır. Bu olması gerekende şu nitelikler yaşama geçirilmelidir:

- Belediye Meclislerinin, belde ya- şamını yakından ilgilendiren, yüreke özgü ekonomik, toplumsal, kültürel belde yasalarını düzenleyecek; ma- halleden büyük şehrde katılım en üst düzeye çıkaracak biçimde yeniden oluturulması. Kent Meclisi kav- ramının noksansız yaşama geçirilmesi.

- Merkezi yönetimin vesayetinin kaldırılması. Böylece "Müesses Nizam"ın oluşturduğu çerçeve içerisinde, toplumcu, ilerici, katılımcı örnek demokrasi odaklarının boy vermesi sağlanacaktır. Doğrunun, iyinin, birlite karar üretmenin somut örnekleri gözler önüne serilmiş olacaktır.

- Belde kendi sesine kavuşmalıdır. Belediye radyosu, giderek Belediye televizyonu kurulmalıdır.

- Belde halkı çocukların temel eğitimi üzerinde söz sahibi olmalıdır.

- Yerel kültürden, evrensel kültüre yönelik gelişim merdiveni belde belediyeleri vasıtasyyla gerçekleştirilmelidir.

Kısaçısı, toplumsal üretimden, toplumsal tüketime kadar birlikte karar üretmek ve bunu ortak uygulamak. ANAP belediyeleri bunu gerçekleştirmekten bugün çok uzaktır.

Nice 1 Eylül' lere...

Mahmut Dikerdem

Dünyamızın 21. yüzyıla nükleer silahlardan arındırılmış olarak girmesi, artık bir ütopya değil, gerçekleşme olasılığı büyük bir umuttur. Hayalin gerçeğe dönüşmesi, her zamanki gibi, halkların önüne geçilmez istencinin utkusu olacaktır.

Tüm barış ve demokrasi güçleri ile elele, nice 1 Eylül'lere...

B undan tam on yıl önceki 1 Eylül DÜNYA BARİŞ GÜNÜ'nü anımsıyorum:

O sabah İstanbul'da 23 demokratik kuruluşun katılımıyla "Helsinki Ni-hai Senedi ve Türkiye" konulu bir konferans düzenlenmişti. Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun, meslek kuruluşlarının, Barolar Birliği'nin, Gençlik ve Kadın Derneklerinin temsilcileri, birkaç ay önce kurulan BARIŞ DERNEĞİ'nin çağrısına uyarak, toplantıya katılmışlardı. Aynı gece yapılan Barış Şenliğinde 6 bin kişinin bir ağızdan söyledikleri Barış belgileri Açıkhava Tiyatrosu'nda yanmıştı. Böylece, çeyrek yüzyıllık bir aradan sonra Türkiye'de Barış Hareketi yeniden filiz veriyordu.

Ancak, o günün koşullarında ülkeyizdeki barış hareketine ivme kazandırmak, topluma benimsetmek, çeşitli kesimlerin desteğini sağlamak zorlu bir ihti. Çünkü son 30 yılda siyasal iktidarlar ülkemizi soğuk savaşın odalarından biri durumuna getirmişlerdi. Kore Savaşı'na katılma kararıyla başlayan bir serüven Türkiye'yi emperyalist devletlerin kuryوغuna takmış, NATO ve CENTO gibi askeri bloklaşmaların içine sokmuş, yıllar boyu Türk

kamuoyu evrensel barış yerine olsası bir 3. dünya savaşı psikozuna göre koşullandırılmıştı. Ne 27 Mayıs devrimine de onu izleyen dönemlerde işbaşına geçen hükümetler Türkiye'nin dışa bağımlı politikasında anlamlı bir değişiklik yapmak, Helsinki Konferansından sonra uluslararası ilişkilerde başlatılan yumuşama sürecine katkıda bulunmak gereğini duymuşlardı. Gerçi Helsinki Sonuç Belgesi'nin altında Türkiye Başbakanının da imzası vardı ama Türk halkı Helsinki'de kurulan barış döneminin varlığını haberlendirdi. Avrupa'nın siyasal tarihinde bir kilometre taşı sayılan bu belge Dışişleri Bakanlığı'nın arşivine kaldırılmıştı. Truman Doktrini'nin kabulünden başlayarak otuz yıl süresince

Türkiye'de siyasal iktidarlar ülkenin güvenliğini, başta komşuları olmak üzere, tüm devletlerle dostluk ve işbirliğinde aramak yerine, NATO Pakti'nin şemsiyesi altına girmekte buldukları. Halkımızın özlem ve çıkarlarına ters düşen bu kısıt politikaya Türkiye barış güçleri karşı çıkarak ulusal barış hareketini örgütlediler. 1977'nin Dünya Barış Günü'nde sesini duyuran barış hareketi ileriki yıllarda serpilip gelişti, bilinen, belli çevreleri tedirgin etti. Çunku son 30 yılda siyasal iktidarlar ülkemizi soğuk savaşın odalarından biri durumuna getirmişlerdi. Kore Savaşı'na katılma kararıyla başlayan bir serüven Türkiye'yi emperyalist devletlerin kuryوغuna takmış, NATO ve CENTO gibi askeri bloklaşmaların içine sokmuş, yıllar boyu Türk

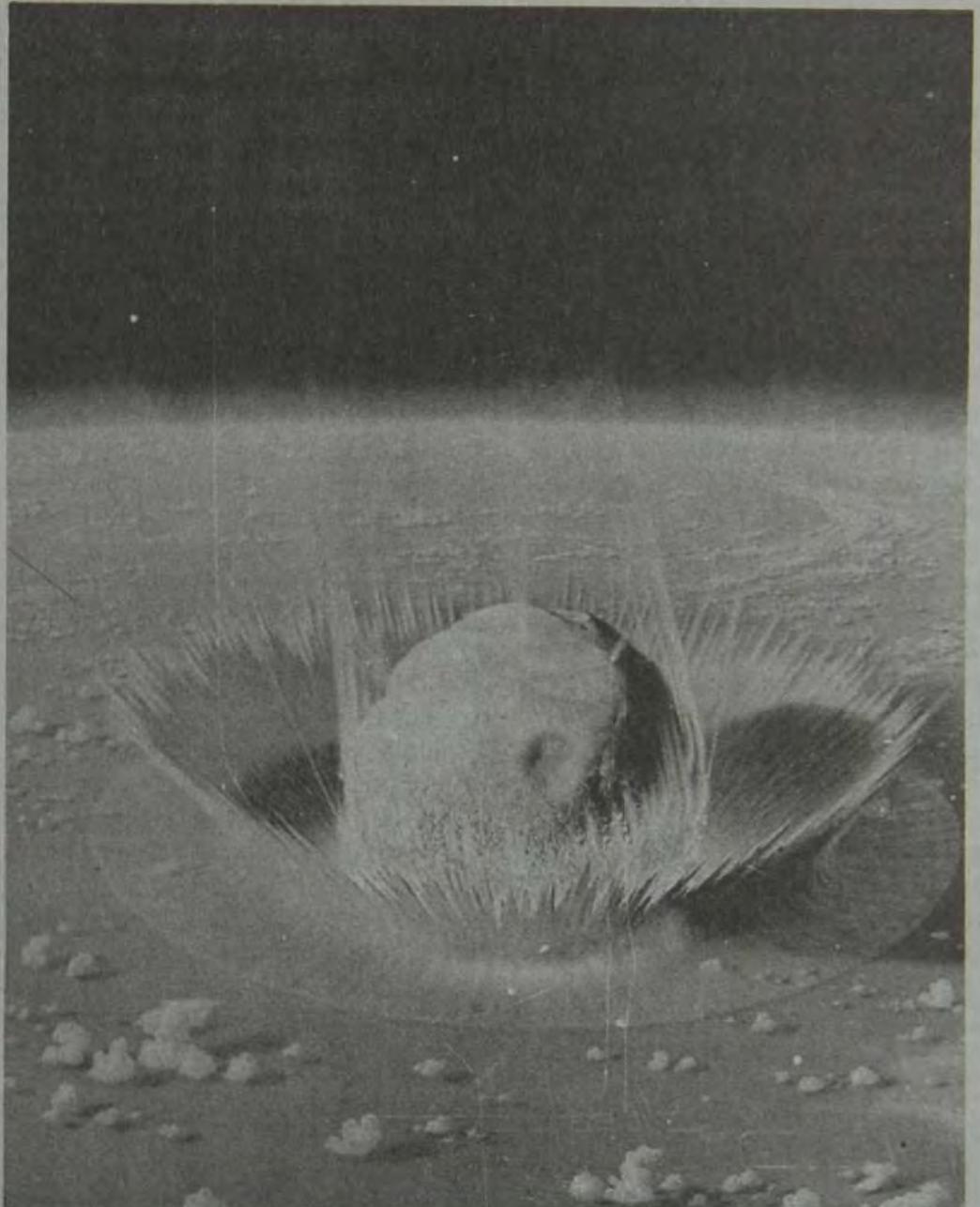
Tüm barış ve demokrasi güçleri ile elele, nice 1 Eylül'lere... □

Dinazorlar ve İnsanlar: Benzer bir Son mu?

O. Merih Büyükdura*

Çok çok eski zamanlarda, tropik bir bölgede yiyi. Kahramanımız, vücudu hayvan postundan giysiyle örtme biçiminin günümüz batı toplumunun ahlak standartlarına uygun olduğu gözleniyor. Atalarının nesiller boyu bu tropik, bölgede yaşamış olmalarına rağmen açık renk tenli ve mavi gözlü olan kahramanımız, ansızın karşısına çıkan dev dinazoru zorlu bir uğraştan sonra, en can alıcı noktaya sapladığı mızrakla alt etmeyi başarı...

Birçok filmde gördüğümüz bu sahne gerçekte hiç yaşanmadı. Standartları adımlı zorlasak bile insan olarak kabul edebileceğimiz, iki ayak üzerinde yürüyen ilk primatlar en çok 4-5 milyon yıl önce ortaya çıktılar. Dinazorların sonucusu ise yaklaşık 65 milyon yıl önce oldu. Oysa soylarının tükenmesinden 100 milyon yıl önce, aşağı yukarı memelilerle aynı zamanda ortaya çıkan bu hayvanlar son derece başarılı bir evimsel deneyin ürünleri idiler. 100 milyon yıl boyunca dünyanın hakimleri onlardı. Şimdi çoğu memelilerin işgal ettiği hemen tüm ekolojik fırsatları onlar yakalamış ve değerlendirmiştir. Şimdi memeliler kadar çeşitli idiler; karada yürüyen, havada uçan, denizde yüzen, ağaçlara tırmanan, előbur, otobur pek çok türleri vardı. Bu süre boyunca memeliler, gündüz saklanan ve gece ortaya çıkan fareye benzer hayvanlardan ibaretti. Muhtemelen zamanlarının çoğu dinazorların ayakları altında kalmaktan veya onlara yem olmaktan kaçınarak geçiriyorlardı. Peki dinazorlar, bunca uzun süre bunca başarılı olmuş, bunca çeşitlenmiş bu hayvanlar neden aniden yok oldular? Bu, paleoantropologların zihinlerini uzun sürede meşgul etmiş bir sorudur. Bu sorunun önemli olmasının, dinazorların son derece ilginç, hepimizin hayal gücünü zorlayan görkemli hayvanlar olmalarından öte bir nedeni var: Onlar yok olmasalardı, aniden ortadan kalkan rekabetten faydalanan, aniden

Yaklaşık 10 km. çapında bir kuyruklu yıldız 65 milyon yıl önce dünyaya çarıyor.

boşalan ekolojik fırsatları değerlendiren memeliler bunca başarılı olup, bunca çeşitlenmiş bu hayvanlar neden aniden yok oldular? Bu, paleoantropologların zihinlerini uzun sürede meşgul etmiş bir sorudur. Bu sorunun önemli olmasının, dinazorların son derece ilginç, hepimizin hayal gücünü zorlayan görkemli hayvanlar olmalarından öte bir nedeni var: Onlar yok olmasalardı, aniden ortadan kalkan rekabetten faydalanan, aniden

yabiliriz: 1) Dinazorlar soğuk-kanlı² hayvanlar oldukları için geceleri aktif degillerdi. Bu sırada korumasız bırakıkları yumurtalarını küçük memeliler yedi. 2) Dinazorlar devrinin sonlarına doğru ilk defa ortaya çıkan angiospermlerin (çiçek açan bitkiler) çoğu zehirliliydi. Memelilerin sahip olduğu tat alma duygusundan yoksun olan dinazorlar, acı tatlarını algılayamadıkları bu bitkileri yediler ve zehirlenerek öldüler. 3) Erkeklerde sperm üretimi ancak çok dar sıcaklık sınırları içinde mümkün³. Ani bir iklim değişikli-

DINAZORLAR NEDEN YOK OLDU?

Dinazorların yokluğu konusunda yıllar boyu pek çok senaryo ileri sürüldü. Bunlardan bazılarını şöyle sırala-

ğı yüzünden hava isındı ve sperm üremeyen erkek dinazorlar diş yumurtalarını dölleyemedikleri için soyları tükendi.

Bu senaryoları tek tek eleştirmek tense şunu belirtmekle yetinelim: Ayn, bağımsız, tek başına izaha muhtaç bir "dinazorların soyunun tükenmesi" sorunu yoktur. Dinazorların soyu tükenliğinde, aynı zamanda pek çok hayvan ve bitki türü de dünya yüzünden silindi. Bunlar arasında dinazolara benzerlik göstermeyen pek çok değişik gruba dahil, örneğin tek hücreli mikroskopik canlılar da var. Bilindiği gibi canlılar, birbirlerine akrabalık derecelerine göre çeşitli gruplarda sınıflandırılırlar. Farklı türler, eğer çok yakın bir geçmişte yaşamış olan ortak bir ata-türün soyundan iseler genus adı verilen aynı üst gruba dahil edilirler. Yakın genuslar ise, bir üst kategoride, aynı familya içindedirler. Bir familyanın yok olması demek ona dahil tüm genusların yok olması demektir. Bir genüsün yok olması içindeki tüm türlerin soyunun tükenmesi; bir türün yok olması ise, üyesi her bireyin ölümesi anlamına gelir. Anlaşılabileceği gibi bir familyanın yok olması, belki de trilyonlarca canlıının ölümesi anlamına gelen son derece geniş boyutlu ekolojik bir felakettir. İşte 65 milyon yıl önce sadece dinazorlar değil, o zaman dünya üzerinde mevcut tüm familyaların yüzde 17'si, tüm genusların yüzde 50'si ve tüm türlerin yüzde 80'i yok oldular. O halde dinazorların sonunu araştırırken, dinazorların özellikleri dışında bir neden bulmamızı.

Türlerin soylarının tükenmesi, can-

lılar tarihi boyunca sürekli olagelen bir olay. Dünyada hayatın var olduğu 3,5 milyar yıl ile karşılaşıldığında çok kişi bir süre olan yazılı insanlık tarihi boyunca da (yaklaşık 4000 yıl) milyonlarca tür yok oldu. Ama bu normun, bu "normal yok olmaların" (background extinction) dışında, 65 milyon yıl önce olduğu gibi "felaketler", topluca yok olmalar var. Türlerin yok olmaları, eldeki tüm paleoantolojik veriler ve istatistik yöntemleri kullanılarak değerlendirildiğinde ilginç bir sonuç ortaya çıkarıyor. University of Chicago paleoantolojistlerinden D. Raup ve J. Sepkoski'nin [1] araştırmalarına göre normal seviyeyi aşan büyük tüm "felaketler", periyodik olarak 26 milyon yılda bir olmuş⁽⁴⁾. Ama dünyada 26 milyon yıl periyodlu hiçbir mekanizma yok. Volkanlar, iklim veya jeolojik süreçlerden hiçbir periyodik değil. Öyleyse sorumuzun cevabını dünyamızın dışında aramalı, biyoloji ve paleoantolojiyi terk edip, dikkatlerimizi astronomiye yöneltmeliyiz.

NEDENİ NEREDE ARAMALI?

Newton'ın evrensel çekim kuramına göre güneşin çevresinde yörüngede olan tüm cisimler hareketleriyle, odak noktalarından birinde güneşin bulunduğu bir elips çizerler. Gezegenlerin hepsinin yörüngesi yaklaşık dairesel olduğu halde, bazı cisimler, örneğin kuyruklu yıldızlar çok eksantrik⁽⁵⁾ yörüngelerdedirler. Bunlar kısa süre içinde yakını bulunurlar, zamanlarının çoğunu da çok uzaklarda geçirirler.

Bir dinazor, soğuk ve karanlık dünyada son günlerini yaşıyor.

— Dünyamızın bulunduğu iç güneş sisteminden çok uzaklarda, güneşten 1000 A.B. -100.000 A.B. uzakta⁽⁶⁾ yörüngede olan 500 milyon kadar cisim vardır. Bu cisimlere topluca Oort Bulutu adı verilir. Bu cisimlerden biri, herhangi bir nedenle yüksek yörungeinden ayrılır ve güneşe doğru "düşerse", çok eksantrik bir yörungeye yerleşecek ve artık bir kuyruklu yıldız olacaktır. Tüm kuyruklu yıldızlar bir zamanlar Oort Bulutu'nun içindedi.

— Gözlenmiş yıldız sistemlerinin pek çoğu (yaklaşık yüzde 20'si) çift yıldız sistemleridir. Bunlarda iki yıldız birbirleri çevresinde yörüngedendirler. Genellikle bu çiftin birinin büyük ve parlak, diğeri ise göreli olarak küçük ve sönük olduğu gözlenmiştir. Bütün güneş sistemimizin tek bir yıldızı var: güneş!

Peki ama ya bizimki tek yıldızlı bir sistem değilse! Güneşimizin çok çok ensantrik bir yörungeye sönük bir eşi varsa! Bu eşim "yılı", güneş çevresindeki periyodu 26 milyon yıl ise, sorumuzun cevabına önemli bir ipucu oluşturabilir. Bu eş, 26 milyon yılda bir Oort Bulutu'nun içine girip çekim gücüyle oradaki cisimlerin yörüngelerini bozuyor, çok sayıda kuyruklu yıldız yaratıp onların iç güneşe sisteminin bombardıman etmesini sağlıyor olabilir.

Sonsuz uzayda, aralarındaki uzaklıklarla karşılaşıldığında çok küçük olan cisimlerin çarpışması sıfırın yakın bir olasılıktır ama eğer bombardıman yeterince yoğunsa, her seferinde (26 milyon yılda bir) bir-iki kuyruklu yıldız dünyaya çarpabilir. Eğer bu fikir doğruya, Oort Bulutu'ndaki yörüngesinden sökülen dev bir kuyruklu yıldız 65 milyon yıl önce dünyamıza düştü. Bugün artık erozyonla silinmiş olan, veya okyanusların birinin dibinde olduğu için henüz izine rastlanamamış 200 km. çapında bir krater yarattı. Pek çok toz, toprak atmosferin üst tabakalarına fırlatıldı, hatta bir kısmı dünyanın çekiminden kurtuldu. Bunların meydana getirdiği bulut, kısa sürede rüzgarların etkisiyle dünyayı çeveçevre sardı. Bulutu oluşturan parçacıkların tekrar dünyaya düşmeleri aylar, belki de yıllar sürdü. Bu süre boyunca toz bulutu güneş işinlerinin dünya yüzünü aydınlatmasına engel oldu. Tüm dünyayı saran sürekli bir karanlık ve soğuk, birçok canlının ölmesine neden oldu. Bitkiler fotosentez yapamadı, besin için bitkilere ihtiyaç duyan

hayvanlar açılıktan öldü. Pek çok hayvan soğuk daha dolaysız etkilerine yenik düştü, donarak öldü. Özellikle dinazorlar soğuk-kanlı oldukları için soğuktan ilk etkilenenler arasındaydı. Küçük, sıcak-kanlı memelilerin ise hatta kalma şansı çok daha fazla idi.

Böylesine geniş çaplı sonuçlar doğuran bu felaketin bugün gözlenebilecek, daha az speküasyona dayalı, daha dolaysız bir işaret var mı acaba? Bu sorunun cevabı da jeoloji ve nükleer fizikten geldi. 1970'li yıllarda University of California at Berkeley profesörlerinden Nobel ödüllü nükleer fizikçi Luis Alvarez ile oğlu jeoloji profesörü Walter Alvarez, 65 milyon yıl öncesine karşılaştı gelen derinlikte 1 cm.'lik bir kilt tabakasını özgün bir yöntemle⁽⁷⁾ incelediklerinde ilginç bir sonuçla karşılaşmışlardır: Kıl tabakasının içinde, üstünde ve altındaki tabakaların 30 kat fazla iridium bulunuyor [2]. Daha sonra dünyanın çeşitli yerlerinde benzer sonuçlar elde edildi: 65 milyon yıllık tabakada, çevresine göre Haiti'de 300, Yeni Zelanda'da, 120, Hazar Denizi kıyılarında 70, Texas'ta 43 ve Kuzey Pasifik'te, deniz dibinde 330 kat fazla iridium bulundu. Bu bulguların konumuzla ilgisi ise şöyle: Dünyadaki iridiumun çoğu erimiş durumda, magma tabakasındadır. Sıcak bir çekirdeği olmayan kuyruklu yıldızlarda ise bu element, dünya yüzüne göre daha yüksek oranlarda bulunmaktadır. Yukarıda verilen sayılarından, bu kadar iridiumun dünya yüzüne yatabilecek cisimin büyüklüğü de yaklaşık olarak hesaplanmıştır: 65 milyon yıl önce dünyamıza çarpan kuyruklu yıldız 10 km. çapındaydı⁽⁸⁾.

Dinazorların sonunu açıklayan bu teori doğru olmayıpabilir. Ama bilimsel olduğu, "teori" nitelemesini hak ettiği yadsınamaz. Bilim mekanizması, sinanabilen önermeler, hipotezlerle işler. Bir hipotezin doğruluğuna kesin olarak emin olamayız ama destekleyici bulgular çoğaldıkça güvenimiz artar. Sinanabilen, yanlışlanabilen (falsifiable) önermeler ise sonsuza dek senaryo olarak kalmaya mahkumdur. En iyi bilimsel hipotezlerin bir özgürlüğü daha vardır: Verimlidirler, sinanabilenler için yeni deneyler, yeni gözlemler akla getirirler. Şimdi dünyanın her yerinde jeolojistler diğer "felaketlere" uygun derinliklerde iridium aramaktadırlar. Hatta bu teori öylesine ciddiye alınmaktadır ki astronomalar güneşe eş bir yıldız aramaya

Güneşin eş-yıldızı, 26 milyon yılda bir olduğu gibi Oort Bulutu'na girip, çok sayıda kuyruklu yıldızın iç güneşe sistemine girmesine yol açıyor.

başlamış bulunuyorlar. Bu eş-yıldız, henüz bulunamamış olmasına rağmen bir isim de verilmiş: Eski Yunan intikam tanrıçasının ismi: Nemesis!

Bilim, en çok çeşitli dallarına yayılmıştır. Bu eş-yıldız, henüz bulunamamış olmasına rağmen bir isim de verilmiş: Eski Yunan intikam tanrıçasının ismi: Nemesis!

"NÜKLEER KİŞ"

1983'ün sonlarına doğru beş bilim adamı, R.P. Turco, O.B. Toon, T.P. Ackerman, J.B. Pollack ve C. Sagan, atmosfer ve iklim konusunda yaptıkları bilgisayar simülasyonları sonucunda "Nükleer Kişi" teorisini ortaya attılar [3]. Alvarezlerin kuyruklu yıldız teorisinden esinlenerek yapılan bu çalışmaya göre nükleer bir savaş, yüksek megatonlu patlamalar ve radyoaktif serpinti dışında, daha global, daha geniş çaplı bir felakete yol açabilir. Nükleer patlamaların kaldırdığı toz bulutu ve "stratejik hedef"lerin (şehirler) yanmasından引起的 duman, atmosferin üst tabakalarına yükselecek ve güneşe işinlerini önlüyoruz uzun süreli bir karanlık ve kişi ortamına yol açacaktır. Bu durumda pek çok türün, belki de bu arada *H. Sapiens*'in yok olması mümkün kündür. Eskiden kendilerini nükleer savaşın etkilerine karşı emin hissedebilen güney yarımküre ülkeleri de tehlikedeler, çünkü nükle-

er kişi dünyanın tümünü, tüm insanları, tüm canlıları tehdit etmektedir. Bu teori, nükleer savaşa eskiden olduğandan daha da kazanılamaz kılmaktadır.

Dünyamıza çarpan kuyruklu yıldız bizim evrimleşmemize yol açtı. Belki de aynı mekanizmanın değişik bir alana, nükleer savaşa uygulanması sayesinde bu korkunç silahları dünya yüzünden ebediye kaldırır, türümüzün devamını garanti altına alırız. Belki türümüzün var olmasına izin veren mekanizma, doğurabileceğimiz sonuçların farkına varıp, çığırca silahlanmaktan vazgeçmemiz sayesinde bir kere de türümüzü kendi ellerimizle yok etmemize engel olarak bizi kurtarır. □

(1) Dinazorlar, omurganlıların beş ana grubundan sürüngenlere dahildirler.

(2) Sürünelerin tümü, memelilerin aksine soğuk-kanlılardır. Vücut ısları, iç kimyasal mekanizmaların kararlı tutulmadıdan, çevre koşullarına bağlıdır. Sürünelerin hemen hepsi, vücut sıcaklıklarının yetersiz olması yüzünden geceleri aktif degillerdir.

(3) Bu yüzden erkek memeli hayvanlarda sperm üreten organlar, testisler, vücuttan dışına çıkarılamaz.

(4) Bu görünür periyodikliğin gerçek olaması, tesadüfi olması olasılık yüzde 2 olarak hesaplanmıştır.

(5) Eksantrik bir elips, majör ekseninin ("boyunun") minor eksenine ("enine") oranla çok büyük olduğu bir elips anımlanır.

(6) 1 A.B. = 1 Astronomik Birim = Dünya'nın güneşten uzaklılığı = 150 milyon km.

(7) Walter Alvarez'in geliştirdiği, nötron aktivasyon analizi adı verilen bu yöntem, düşük miktarlarda bulunan elementlerin yoğunluğunu ölçmektedir.

(8) Yazida daha önce bahsi geçen 200 km'lik krater de bu sayılarından faydalananarak hesaplanmıştır.

Referanslar

[1] Raup, D.M. ve J.J. Sepkoski Jr., "Periodicity of extinctions in the geologic past", *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 80:1, 1984.

[2] Alvarez, L.W., W. Alvarez, F. Asaro ve H.V. Michel, "Extraterrestrial cause for the Crataceous-Tertiary extinction", *Science*, 208, 1980.

[3] Sagan, C., "Nuclear war and climactic catastrophe: Some policy implications", *Foreign Affairs*, 1984

"Uluslararası Sorunların Ulusal Çözümü Yoktur"

Elisabeth Goffe

Elizabeth Goffe, "Barış ve Özgürlük için Uluslararası Kadınlar Ligi, Büyük Britanya Seksiyonu'nun Başkanıdır. Bayan Goffe'nin Bilim ve Sanat için kaleme aldığı makalesinin çevirisini yayınlarken, ulusal ya da uluslararası sorunların çözümü için, dünyanın çeşitli ülkelerinde verilmekte olan toplumsal mücadelenin içinde gelen isimlerinin dünyaya bakış açılarını ve sorumlara yaklaşım biçimlerini doğrudan dergimiz için yazdıkları makaleler aracılığıyla, zaman zaman da olsa, okuyucularımızın görüşlerine sunabildiğimiz için mutluyuz. Bu vesile ile, özellikle uluslararası sorunların çözümünde, ulusal sınırları aşan görüş alış verişlerinin, yaşanılması bir dünya için mücadele veren toplumsal güçler arası dostluk ve dayanışmanın önemini vurgulamak istiyoruz... Sayın Goffe'ye ve bu makalenin sağılanması bize yardımcı olan Sayın User'e teşekkürlerimizle.

B.S.

1915'te kurulan "Barış ve Özgürlük için Uluslararası Kadınlar Ligi" savaşın nedenlerinin açığa çıkması ve bu nedenlerin ortadan kalkmasına katkıda bulunmak için araştırmalar yapmayı ve kalıcı bir barış uğrunda çalışmayı amaçlamaktadır. Lig, daima, silahsızlanmayı, ekonomik ve sosyal adaleti ve insan haklarına saygıyı sürekli bir barışın gerçeklestirilmesinin temeli saymıştır. Çalışmaları, yıllardır, Birleşmiş Milletler'in ve Özel Kuruluşlarının çevresinde gelişmektedir; BM Ekonomik ve Sosyal İşler Konseyi nezdinde Danışmanlık Statüsüne sahiptir ve bütün dünyaya dağılmış ve birbirleriyle temas halindeki çeşitli ulusal sektörlere olan ilişkilerini, Cenevre'deki Uluslararası Ofis kanalıyla sağlamaktadır. İsveç Dışişleri Bakan Yardımcısı ve bu ülkenin BM'deki Delegasyonu'un önceki Başkanı İngar Thorsson Ligin Britanya Seksiyonunun 1986, Londra Sonbahar Seminerinde şöyle diyordu: "Uluslararası sorunların ulusal çözümü yoktur." Bizim gibi uluslararası barış gruplarında çalışanlar, böylesi

sorunlara çare bulabilecek tek kuruluşun, sorumluluğu ne kadar sınırlı olursa olsun, Birleşmiş Milletler olduğunun farkındadır. Bu çerçevede, içinde bulunduğuuz 1987 yazında, barış ve silahsızlanma açısından durum nedir?

Pek çok çatışmanın, giderek tırmanan silahlanma yarısının (tek başına Britanya'nın bir yılda ihraç ettiği silahların tutarı 5 milyar £ gibi inanılmaz bir değere ulaştı), ve iki büyük-güç arasında yeni bir anlayış birliği olanağının doğmasına, "nükleer-silahsızlanma" dan gerçekte endişe duyan NATO'lu müttetikler için, çok belirgin bazı sorunlar getirmiş olduğunu göz ardı edemeyiz. Bir anlayış birliği olanağının doğması yolunda ne General Rogers ne de Batı Almanlar fazla heves gösterdiler. Birleşik Krallık'taki seçimler öncesinde Sovyetler Birliği'ne yaptığı dostça ziyaretin önemini farkında olan Bayan Thatcher, Britanya'nın bağımsız caydırıcı gücü olmasının önemini vurgulamış olmasına rağmen, kendisini Birleşik Devletler'in sadık bir izleyicisi olarak göstermekten her zaman endişe duydu.

Şimdi, eğer bu iki büyük-güçün ikili uzlaşmaları silahsızlanma yolunda gerçek bir ilerleme sağlırsa, Birleşmiş Milletler'den beklenen nedir?

Bakacağımız nokta, 1978'de, arasında nükleer silahlara sahip 5 ülkenin de bulunduğu 40 ayrı ülkeden üyelerin katılımıyla yapılan ve "çok taraflı silahsızlanma görüşmeleri forumu" olarak adlandırılan BM ilk Si-

larak geçen politikacı ve askerlerin davranışları arasındaki mutlak farkı kabul etmek durumundadır. Sovyet niyetleri konusunda yerleşmiş bulunan kuşkular ve sistemlerine karşı getirilen eleştirilerle "sınırlı nükleer savaş" ve "ilk vuruş takımları" gibi kuramların ve Avrupa'da yaşayanların yok olması gibi son derece rahatsız edici ihtimalin artık bir muhasebesinin yapılması zorunlu olmuştur. Başkan Reagan'ın, silahsızlanma için olumlu bir program başlatmaya gerçekten istekli, dünya çapında bir devlet adamı olarak görülme konusundaki kişisel ihtiwası kabullenildiğinde ve Bay Gorbacov'un da aynı doğrultudaki bazı gelişmeler için samimi bir umut beslediğine inanıldığında, 1987'de, dünya sahnesi elbette biraz daha aydınlatılmıştır.

İlahsızlanma Özel Oturumu'ndan sonraki, Silahsızlanma Konferansı'dır. Bu konferans New York'taki, Genel Kurul'un tavsiyelerini göz önünde tutmakta, ancak çalışmalarını Cenevre'de sürdürmektedir. Ne yazık ki, çok az noktada görüş birliği olduğunu kabul etmek durumundayız. Örneğin, Nükleer Denemelerin Yasaklanmasına ilişkin Kısıtlama Antlaşması'nın Kapsamı bir Antlaşmaya dönüştürülmesine olan şiddetli ihtiyacın ortaya çıkardığı olumlu çözümlerin çoğu, Battılı grup, NATO'lu müttetikler ve ABD'nin uzlaşmaz tutumuyla kilitlenmiş kalmıştır; nükleer silahlarla ilgili diğer çözümler için de durum aynıdır ve bu nedenle de gelecek pek aydınlatıcı gözükmemektedir. Kadınlar Lig programı, her yıl iki genç bayanın BM'nin komisyon ve konferanslarına gözlemevi olarak gönderilmesini içermektedir; bunlardan birisi silahsızlanma, diğeri de İnsan Hakları konusundaki gelişmeleri izlemektedir. Böylece üye ülkelerin hangi yönde oy kullandıklarının bir dökümü yapılmakta ve bu her yıl yayınlanmaktadır. Yalnızca Kimyasal Silahlar konusunda belli bir ilerleme sağlanabilmektedir.

Oylama kayıtları bütün ülkelerin nükleer denemelerin durdurulmasını istedikini göstermektedir; denemelelerin durdurulması ise yeni silahların ortaya çıkmasına demektir. BM İnsan Hakları Komisyonu'nun 43. Oturumda Gelişme Hakkı konusunda ilgi çekici yeni vurgulamalarda bulunulmuştur; bu hak daha yenilerde resmen tanınır hale gelmiştir. İnsan Hakları kavramına ilişkin bilindegelen anlaş, gözlenen farklı politik sistemlere göre hızla farklılaşmaktadır. Sovyetler Birliği'nde yer alan bugünkü değişimler sonucunda BM oturumlarındaki ABD/SSCB çalışmaları azalmıştır. Kriz zamanlarında ortaya çıkan büyük sorunlara çözüm bulmada BM'nin hemen daima yetersiz kalmasına yarattığı hayal kırıklığını kimseye yadsıymaz; ama, çoğu uluslararası anlaşmanın hazırlık çalışmalarının o çatı altında yürütüldüğü de, dünya kamuoyunda pek bilinmemekle birlikte, bir gerçektir. Uluslararası Kadınlar Ligi silahsızlanma ve İnsan Haklarını aynı konular saymamaktadır. Lig'in hedefi silahsızlanmayı gerçekleştirmek ve anlaşmazlıkların çözümünde şiddet kullanılmasını ortadan kaldırılmaktır; o nedenledir ki biz, bunun ileriye dönük en iyi yolunun BM ve kuruluşlarını güçlendirmek olduğu görüşündeyiz.

Başkanımız Eleonore Romberg'in dediği gibi; "biz, ekonomik ve toplumsal sistemlerimizi yeni bir yapıya kavuşturmak ve ekonomi ve insan ilişkilerini kişilerin ve uluslararası temel haklarına saygı üzerine oturtmak ihtiyacındayız... yönetim kademelerinde bulunan, kendini barışa adamış kadınlar eşitlik, gelişme ve barış yolunda değişiklikler getirebilir ve eskiyip yıpranmış gelenek ve göreneklerin yıkılmasında başkalarına örnek olabilir."

Başkan Reagan ve Bay Gorbacov'un politik konumları, onların yeni anlaşmalara doğru ilerlemelerini

Biz, bombanın gölgesi altında büzülüp oturmak, ya da soğuk savaşın insanları şaşkına çeviren atmosferinde yaşamak istemeyenler adına konuşuyoruz. 1915'te Büyük Savaşın duyguları körleştiren kıyımına karşı seslerini yükseltme cesaretini gösteren kadınlar, 1987'de, savaşın adaletsizliğine ve savaş tehdidine karşı çok daha fazla mücadele etme gereğini duyan biz kadınlar için ilham kaynağı olmuştur.

dur. Geçmişte, özellikle Birleşik Krallık'ta, yeni silahlar konusundaki kararlar büyük bir gizlilik içinde alınmaktadır; ama son yıllarda, aklılıca bir muhalefet süren protestocu grupların son derece iyi bilgilendikleri görülmektedir.

Son olarak, NATO ülkelerinden, 13 kadar kadın, kendi ülkelerinin NATO nezdindeki temsilcileriyle görüşmek üzere Brüksel'e gittiler. Bu kadınlar toplumun çeşitli kademelerindendir; aralarında bir başbakan eşi, iki parlementer ve bizim, Dünya Kadınlar Ligi Britanya sektöronunun başkan yardımcısı vardı. Orta Avrupa'da Karşılıklı ve Dengeli Kuvvet İndirim, Bütün Avrupa'da Konvansiyonel Silahların Azaltılması, Avrupa'da Nükleer Silahlardan-arındırılmış Bölgeler Önerisi, Avrupa Silahsızlanma Konferansı, Saldırıya Yenilik Olmayan Konvansiyonel Savunma Konumları Alternatif, ve son olarak da, Bölge Dışı Operasyonlara (Libya'nın bombardanması gibi) NATO desteğinin azaltılması gibi konularda uzun uzadıya tartışılır. Bu, böylesi görüşmelerin ikincisiydi; ve ümit edilen o ki, bu toplantılar askeri planlamacıların, bu gibi konuları büyük bir dikkatle inceleyen ve ileriye yönelik alternatif görüşler ortaya koymakta kararlı kadınların varlığından yardım edecektir.

Bayan Thatcher iddia etmektedir ki, Sovyetler Birliği tarafından gösterilen yeni esneklik, nükleer silahların kullanılması tehdidi karşısında, kendi gibi, kararlılıklarını göstermiş olanların eseridir. Bu görüşe katılmayan çok kişi var. Ben, kendi hesabımı, yani bir umut ve iyimserlik atmosferinin, dünya çapındaki barış hareketi, bizimki gibi uluslararası gruplar, zaman zaman gördüğümüz barış kamplarındaki kadınlar, ya da savaş vergilerini reddedenler ve savaşlara yol açan toplumsal ve ekonomik sorunları ciddi olarak araştıranların çabalarıyla oluşmasını tercih ederim. Biz, bombanın gölgesi altında büzülüp oturmak, ya da soğuk savaşın insanları şaşkına çeviren atmosferinde yaşamak istemeyenler adına konuşuyoruz. 1915'te Büyük Savaşın duyguları körleştiren kıyımına karşı seslerini yükseltme cesaretini gösteren kadınlar, 1987'de, savaşın adaletsizliğine ve savaş tehdidine karşı çok daha fazla mücadele etme gereğini duyan biz kadınlar için ilham kaynağı olmuştur.

Ege... Barış Denizi

Yorgo Papapetro

Türk-Yunan sorunları olanca ağırlığıyla sürüp gidiyor. Bu sorunlara adil ve kalıcı bir çözüm bulunabilmesi ve "Ege'nin bir barış denizi" haline getirilebilmesi, sorumluluğu yalnızca hükümetlere bırakılamayacak kadar ciddi ve kapsamlı bir iş. Bu açıdan her iki tarafın iyi niyetli insanların dostluk dernekleri çerçevesinde başlattıkları diyalogun önemi büyük. Bu diyaloga Türk ve Yunan halkları sahip çıktıkları takdirde; bu diyalog halkın diyalogu haline getirilebildiği takdirde çözüm için bir umut da doğuyor demektir.

Bilim ve Sanat olarak, 1 Eylül Dünya Barış Günü'nde, büylesi bir diyalogda küçük de olsa, bir adım daha atarak Ege'nin karşı tarafından bir Türk dostunun, Yorgo Papapetro'nun görüşlerini, herhangi bir yorumda bulunmaksızın okuyucularımıza aktarıyoruz.

B.S.

1986 sonbaharında uluslararası bir kamuoyu araştırma enstitüsü tarafından yapılan ve aynı zamanda Nokta dergisinde de yayınlanan bir araştırmaya göre, kendilerine soru yönelik yaklaşıklık 4 bin Türk ve Yunanlı, Kıbrıs ve Ege kıyı sahanlığı sorunlarının iki ülke arasında "kavga" ya neden olduğu görüşündedirler. Demek ki, Yunan ve Türk insanı Kıbrıs'ı, Türk-Yunan sorunlarının başında görüyor. Aslında, bu yaklaşımı yadrigamamak gerek, çünkü Türkiye'de olsun, Yunanistan'da olsun yillardır önde gelen çevrelerin Kıbrıs sorununa şovence yaklaşımları, iki ülke kamuoyunun büyük bir bölümünde bunun bir Türk-Yunan sorunu olduğu kanısını yaratmıştır.

KIBRIS SORUNU

Kıbrıs sorunu Türk-Yunan ilişkilerini önemli ölçüde etkilemektedir, hatta

(*) Ekonomist, Yunan-Türk Dostluk Derneği Kurucu Üyesi

rada söz konusu olan senoya, yıllar önce ABD ve NATO yöneticilerinin onayı ile hazırlanmış, Kıbrıs'ın bölünmesi ve Türkiye ile Yunanistan arasında bölüştürülmesini öngören, kısacası adanın NATO'laştırılmasını sağlayacak bir planı.

Bu planın başarıya ulaşması için daha önce, yüzyıllardır barış içinde yaşamış Kıbrıslı Türk ve Rumların birbirlerine düşman edilmesi için olası tüm girişimlerden kaçınılmamıştır. İki toplumun barış içinde yaşaması için savaşım verenlere karşı ise ölümcül saldırular tezgahlanmıştır. Bunlardan birisi AKEL Merkez Komitesi üyesi Derviş Karacaoğlu'dur. Karacaoğlu, 1965 yılında Kıbrıslı Rum arkadaşlarıyla görüşürken, Kıbrıslı Türk tedhiş örgütü TNT tarafından kurşunlanarak öldürmülmüştür.

Kıscasası, Kıbrıs'ın Türk-Yunan sorunları çerçevesine alınması ve NATO'nun hakemliği altında bir çözüm aranması, Ortadoğu ve Akdeniz'deki denge bozucu girişimleri için adayı batmaz bir uçak gemisine dönüştürmek isteyen ABD ve NATO'nun çıkarları nadir. Buna karşılık Kıbrıs sorunu salt uluslararası bir sorun olarak ele alındığında Birleşmiş Milletler kararlarına uygun bir çözüme varılabilir.

Kıbrıs için yapılacak uluslararası bir görüşme -Yunanistan olsun, Türkiye ya da İngiltere olsun- hiçbir yabancı gücün adadaki varlığını gerektirmeyecek bir biçimde Kıbrıslı Türk ve Rumların güvenliği için gerekli olan garantiyi veremeyecek midir? O halde, Türkiye hükümeti, ABD'nin desteği ile neden bugüne kadar bu çözüme karşı olumsuz tavır almaktadır? Son zamanlarda arttığı adadaki askeri varlığını hangi amaçla pekiştirmek istemektedir? Geçitkale'de yapılan büyük askeri hava alanının, Girne'de kurulan deniz üssünün, Dipkarpas ve

Beşparmak dağlarındaki füze üslerinin Kıbrıslı Türklerin savunması için yapıldığını ciddi olarak öne sürmek olaklıdır.

Türkiye'de bazı çevreler, uluslararası bir konferansın soruna çözüm getirilmesine katkıda bulunamayacağını, böyle bir konferansta elde edilebilecek tek sonucun, Sovyetler Birliği'nin "Kıbrıs sorununa çözüm" oyununa daha etkin bir biçimde katılması olacağının öne sürmeyeceğini ve uluslararası konferans yoluna gidildiği takdirde tarafların diyalogu terk edeceklerini söylece de Kıbrıs'ın "de facto" bölgümüşüğünün sürecini ifade etmektedirler. Bu bize göre yanlış bir yaklaşımımızdır.

Uluslararası bir konferans, Kıbrıs sorununun uluslararası yanını ele alacaktır.⁽¹⁾ Sorunun diğer yanı⁽²⁾ Birleşmiş Milletler çatısı altında tarafların diyalogu ile bir çözümü kavuşturulabilir. Bu diyalogun uzun süre rafta kalması, hiç kuşkusuz Kıbrıs sorununun çözümüne karşı bir engeldir. Ama göz önünde tutulması gereken bir başka gerçeklik de, böyle bir diyalogun devamı için uygun bir ortamın yaratılmasıdır.

GERÇEK TÜRK-YUNAN SORUNLARI

Sonuçta, Kıbrıs sorununu uluslararası bir sorun olarak görürsek, gerçek Türk-Yunan sorunlarının hangileri olduğunu saptamaya çalışalım.

Geçtiğimiz Mart ayında Ege bulanının da gösterdiği gibi, Yunanistan'la, Türkiye arasındaki en önemli sorun, Ege'deki kıyı sahanlığının sınırlandırılmasıdır. Aslında pek yeni olmayan bu sorun, Ege'de petrol bulunması ve dolayısıyla bu petrolden yararlanma konusunu gündeme getirmesi ile 1973 yıldan bu yana varlığını sürdürmektedir.⁽³⁾

Benzer sınır çizme sorunları geçmişte başka ülkeler arasında da belirmiştir fakat bu sorunlar ülkelerarası diyaloglarla, kaba güç tehdidi olmadan, sıcak savaşa başvurulmadan çözülmüştür.

Ege'nin binlerce Yunan adasının noktaladığı küçük bir deniz olduğu bilinen bir gerçek. Fakat bu, Ege'nin bir Yunan denizi ya da bir Yunan gölü olduğu anlamına gelmez. Ege'deki Yunan adalarının -ne yazık ki, Türkiye'nin bugüne dek imzalamadığı-

Uluslararası Deniz Hukuku Antlaşması uyarınca kıyı sahanlıklarını bulmaktaadır. Fakat bu da, kimseye, Türkiye'nin Ege'nin karşı kıyısında bulunan bir ülke olarak bu denizde yasal haklara sahip olmadığı iddiasını ortaya atma hakkını vermez.

Kıta sahanlığının sınırlarının çizilmesi söz konusuyken savaş tehdidinin gündemde tutulması kadar mantıksız bir yaklaşım olamaz. Bu açıdan, Ege'deki son bunalımın, manşın devreye girmesi ve Türk-Yunan diyalogu yönünde ilk çekingen adımların atılması ve çatışmaya başvurmanın son bulması olumlu bir gelişme sayılabilir. Çünkü, bunu da burada belirtmek gerek, çatışmadan doğacak sonuçlar daha çok ABD ve NATO'nun kuracağı bir görüşme masasında çözüme ulaşırılamaz Anlaşmazlıklar ancak sorunların özüne inilerek, sorumluluk duygusu içinde yapılacak bir diyalogla, başka bir deyişle yeni bir siyaset görüşlere sahip Türk ve Yunan insanları arasında yeni bir dostluk ve güven ortamı yaratacak yeni bir diyalog başlamıştır.

Dileyelim ki, -Türk tarafının kabul etmesi halinde- kıyı sahanlığı sorunun Lahey Adalet Divanı tarafından ele alınması böyle bir diyalog için iyi bir başlangıç olsun.

Ege hava sahası ile Limni adasının silahlandırılması konusu ise, tamamıyla iki ülkenin de NATO üyesi olma-

harcamaları, birbirlerine karşı da tehdit oluşturdukları gereklisiyle halklarına haklı göstermeye çalışmalarına gerek kalmazdı.

Fakat, gene de, bu son aylarda iki ülke yöneticilerinin zirvelerde Türk-Yunan sorunlarını halk ekseninden uzak, salt hükümetleri ilgilendiren bir konuyu gibi ele almak istedikleri bir sırada, Türk-Yunan sorunlarının iki ülke halklarına irdelenmeye başlanması umut verici bir gelişmedir.

Yunanistan ve Türkiye halkları içinde kendilerini birbirlerinden ayıracak nedenler olmadığını anamış insanlar Türk-Yunan Dostluk derneklerini kurmuşlardır. İki ülkenin ilişki ve sorunlarını yeni bir tabana oturtan karşılıklı davet ve etkinlikler başlamıştır. Yıllardır Ege'nin iki kıyısını kaplayan atmosferden farklı, yeni bir samimiyet, karşılıklı anlayış, güven ve iyiniyet ortamıdır söz konusu olan. En değişik siyaset görüşlere sahip Türk ve Yunan insanları arasında yeni bir dostluk ve güven ortamı yaratacak yeni bir diyalog başlamıştır.

Salt bu yolla hükümetler de Türk-Yunan sorunlarının uluslararası hukuk kuralları, sınırlara karşılıklı saygı, her iki ülkenin egemenlik hakları ve anlaşmalar çerçevesinde özlü ve samimi bir diyalogu önemlere ikna olacaklardır. Salt bu yolla, ne yazık ki, her iki ül-

Yunanistan ve Türkiye halkları içinde kendilerini birbirlerinden ayıracak nedenler olmadığını anamış insanlar Türk-Yunan Dostluk derneklerini kurmuşlardır. İki ülkenin ilişki ve sorunlarını yeni bir tabana oturtan karşılıklı davet ve etkinlikler başlamıştır. Yıllardır Ege'nin iki kıyısını kaplayan atmosferden farklı, yeni bir samimiyet, karşılıklı anlayış, güven ve iyiniyet ortamıdır söz konusu olan. En değişik siyaset görüşlere sahip Türk ve Yunan insanları arasında yeni bir dostluk ve güven ortamı yaratacak yeni bir diyalog başlamıştır.

rindan kaynaklanmaktadır. İki ülkenin biri NATO'nun askeri kanadından ayrıldığı takdirde-Yunanistan'ın 1980 yılında askeri kanada tekrar dönmesinden önce olduğu gibi- sorun ortadan kalkardı. Kuşkusuz en iyisi, iki ülkenin de aynı zamanda NATO'dan çıkmasıdır. Böyle bir durumda, benzeri görülmemiş bir Türk-Yunan işbirliği dönemine girilirdi. İki ülkenin de, sosyalist ülkelerin "yanıbaşında" oldukları gereklisiyle yaptıkları askeri

de de güçlü bir biçimde körüklenen -her tür- şovenizme darbe indirilebilecektir.

Ege'de barışın kurulması ve korunması konusu iki ülke halklarına ele alınabilir. Alınmalıdır da...

(1) Bağımsız, bağıntısız, yabancı askerlerden arınmış bir Kıbrıs için gerekli garantilerin verilmesi.

(2) İki toplumun tam güvenlik ve barış içinde yaşamayı sağlayacak bir federe devletin yapısının şartması.

(3) Böylece iki ülke arasında, daha sonra yabancı petrol şirketlerine devredilecek uluslararası sular üzerinde bir "hak" kavgası başlatılmıştır.

"Bir tas sıcak süttür barış"

Yannis Ritsos

Dr. Erdal Atabek

Çocukluğum savaşla geçti.
Bazı günler tabancalarla savaşındı. Bazı günler yay
ve oklarla. Bazı günler de kılıçlarımızın son sözü söyleydi.
En çok kılıçın severdim. Bir ucu düşmanın göğsünü bulmuş
bir kılıçın kabzasını tutan elimin heyecanı bütün benliğimi
saradı.

Çocukluğum savaş filmleriyle geçti.

Kovboylar tabancalarla dövüşürlerdi. Tarihi filmlerde kılıçlar konuşurdu. Daha ikinci dünya savaşının filmleri yapılmamıştı. En çok, kızilderileri öldürüp beyaz kadınlarla çocukların kurtaran Amerikan askerlerini gördük. En sıkıntı zamanda yetişen Amerikan askerlerinin uzaktan bayrağı göründüğü zaman, salon alkiştan isterdi.

Çocukluğum savaşın gölgesinde geçti.

Gündüzleri finin önünde kuyruk olup karneyle ekmeğimizi alırdık. Bazı zamanlar askeriyenin önüne gidip askerlerden tayın alırdık. Geceleri de evimizin bütün pencerelerini sık sık kapatırdık, karartma vardi.

Gece olunca savaştan korkardık. Gündüz olunca savaş oyununa bayıldırdık.

Daha Yannis Ritsos adını duymamıştım. "Barış" adını taşıyan şu şiri yazdığını da bilmiyordum. Zaten, Ritsos bu şiri o zaman yazmamıştı.

"Çocuğun gördüğü düstür barış.
Ananın gördüğü düstür barış.
Ağaçlar altında söylenen sevda sözleridir barış.
Akşam alacasında, gözlerinde ferahlı bir gülümseyişle
döner ya baba
elinde yemiş dolu bir sepet;
ve serinlesin diye su, pencere önüne konmuş toprak
testi gibi
ter damlalarıyla alanında...
barış budur işte."

"Barış sıcak yemeklerden tüten kokudur akşamda
yüreği korkuya ürpertmediğinde sokakta ani fren sesi
ve çalanın kapı, arkadaşlar demek olduğunda sadece.
Barış, açılan bir pencereden, ne zaman olursa olsun.
gökyüzünün dolmasıdır içeriye;
gökyüzünün, renklerinden uzaklaşmış çanlarıyla
Bayram günleri çalan gözlerimizde.
Barış budur işte.
Bir tas sıcak süttür barış, ve uyanan çocuğun
gözlerinin önüne tutulan kitaptır.

Başaklar uzanıp, ışık ışık diye fısıldarırken birbirlerine
ışık taşarken ufku yalağından.
Barış budur işte.
Kitaplık yapıldığı zaman hapishaneler
Geceleyin kapı kapı dolaştığı zaman bir türk
ve dolunay, taptaze yüzünü gösterdiği zaman bir
bulutun arkasından
cumartesi akşamı berberden pırıl pırıl çıkan bir işçi gibi;
barış budur işte."

Bu şiri türkçeştiren Atao Behramoğlu'nu da daha tanımadım. Atao da o yıllarda yeni doğmuş olmalıydı. Atao'yu sonraki yıllarda ara sıra görecektim. En çok da Maltepe Cezaevinde. On ay boyunca her sabah ve her akşam görecektim. Atao'un kızının adının Barış olduğunu da öğrenecektim. Orda her gün çalıştığını, şiir yazdığını, şiir çevirdiğini görecektim.

Yoksa, bu şiri de orada mı çevirmiştir Atao Behramoğlu? Bilmiyorum. Barış Derneği davasından yatarken.

Bizim savaş oyunu oynadığımız çocukluk yıllarının birinde, 1939 yılının 23 Ağustos'unda bir yazar şunu yazmış:

"Her şey bitti artık. Gerçekten bir yazar olsaydım, savaşa önleyebilmem gerekiyordu."

Bu bilinmeyen yazarın notunu bulan Elias Canetti, sırnlınlı:

"Sinirlendim bu cümleyi okuduğumda, kızgınlığım daha da artarak bir yere yazdım. İşte, diye düşündüm, 'yazar' sözcüğünde bana en içi gelen şeyi burada bulduk: bir yazarın yapabileceğinin üst sınırlıyla düşünülebilecek en büyük çelişkiyi oluşturan bir istem; yazar sözcüğüne saygılılığını yitiren, yazarlar londasından biri göğsüne vurarak dev amaçlarını dile getirdiğinde, dinleyeni kuşku içerisinde bırakın büyük söz söylemenin bir örneği."

"Ama sonraki günlerde bu cümplenin peşimi bırakmadığını, aklımdan hiç çıkmadığını anlayıp şaşırdım; önume çekip parçalara ayırmak, bir yana itmek, sonra yine başına oturuyordum; bu cümleden bir anlam çıkarmak, içinde bir anlam bulmak, salt bana düşen bir işti sanki. Daha başlayışı tuhaftı: 'Her şey bitti artık'; zaferlerin başlaması gerekken bir dönemde, kesin ve umutsuz bir yenilgiyi dile getiren bir anlatım. Her şeyin zaferlere göre yönendirildiği, zaferlerin üzerine kuju bir zaman parçasında bu cüm-

"Barıştı Emriziriyor İnsan Anamız," Mehmet Aksoy'un bir çalışması 1981, 60x80 cm.

le, son'un umarsızlığından, üstelik de bu son kaçınılmaz bir sonmuş gibi söz ediyordu. 'Gerçekten bir yazar olsaydım, savaşa önleyebilmem gerekiyordu' biçimindeki asıl cümle ise, daha yakından incelediğinde, büyük konuşmanın tam tersini, başka deyişle mutlak anlamda bir başarısızlığa uğrayışın açığa vurulmasını içermektedir. Ama daha çok bir sorumluluğu, üstelik de -asil şartsızı olan yanı, buyduşucüğün alışılmış anlamında sorumluluktan en az söz edilebilecek bir yerde, dile getiriliyor.

"Burada biri, sessizliğin ortasında konuştuğu için söylediğini ciddiye aldığı kesin olan biri, silahı kendine doğrultmaktadır. İstemini kurmak yerine, ondan vazgeçmeyecektir. Gelmesi kaçınılmaz olan karşısında duyduğu çaresizlik içinde, kim olduklarını iyi bildiği kesin olan asıl sorumluları değil, kendini suçluyordu; iyi bildiği diyorum, çünkü bilmeseysi gelecek konusunda daha farklı düşününecekti. Başta okuyanın kendini kapıldığı kızgınlığın kaynağı olarak ise tek bir şey kalyordu bu durumda: bu satırları yazanın, bir yazarın ne olması gerekiğine ilişkin tasarımları ve savaşın çıkış da dünyasının yıkıldığını gördüğü ana dek kendini böyle bir yazar saymış olusu."

Elias Canetti, "Yazarın uğraşı" adındaki denemesinde anlatıyor bu olayı.

Bir yazarın, kim olursa olsun, tek bir kişisinin, kendini savaştan sorumlu sayması çok güzel bir şey geliyor şimdibana.

İşte insana özgü bir davranış diyorum. Bir erdem, bir yüreklik, bir sorumluluk. İşte insanlık, işte insan.

Şimdiböyle diyorum ya, çocukluğumda hiç böyle gelmezdi bana.

Savaş neden kötü olsundu ki?

Biz haklıydık, düşman haksız.

Biz iyiydi, düşman kötü.

Biz yenerdik, düşman yenilirdi.

Biz madalya alırdık, düşman ya ölüdü, ya da sakat kalırdı.

Dedem, bize bakar bakardı da başını sallardı: "Siz savaş nedir görmediniz." O, savaş demezdi, muharebe derdi, harp derdi.

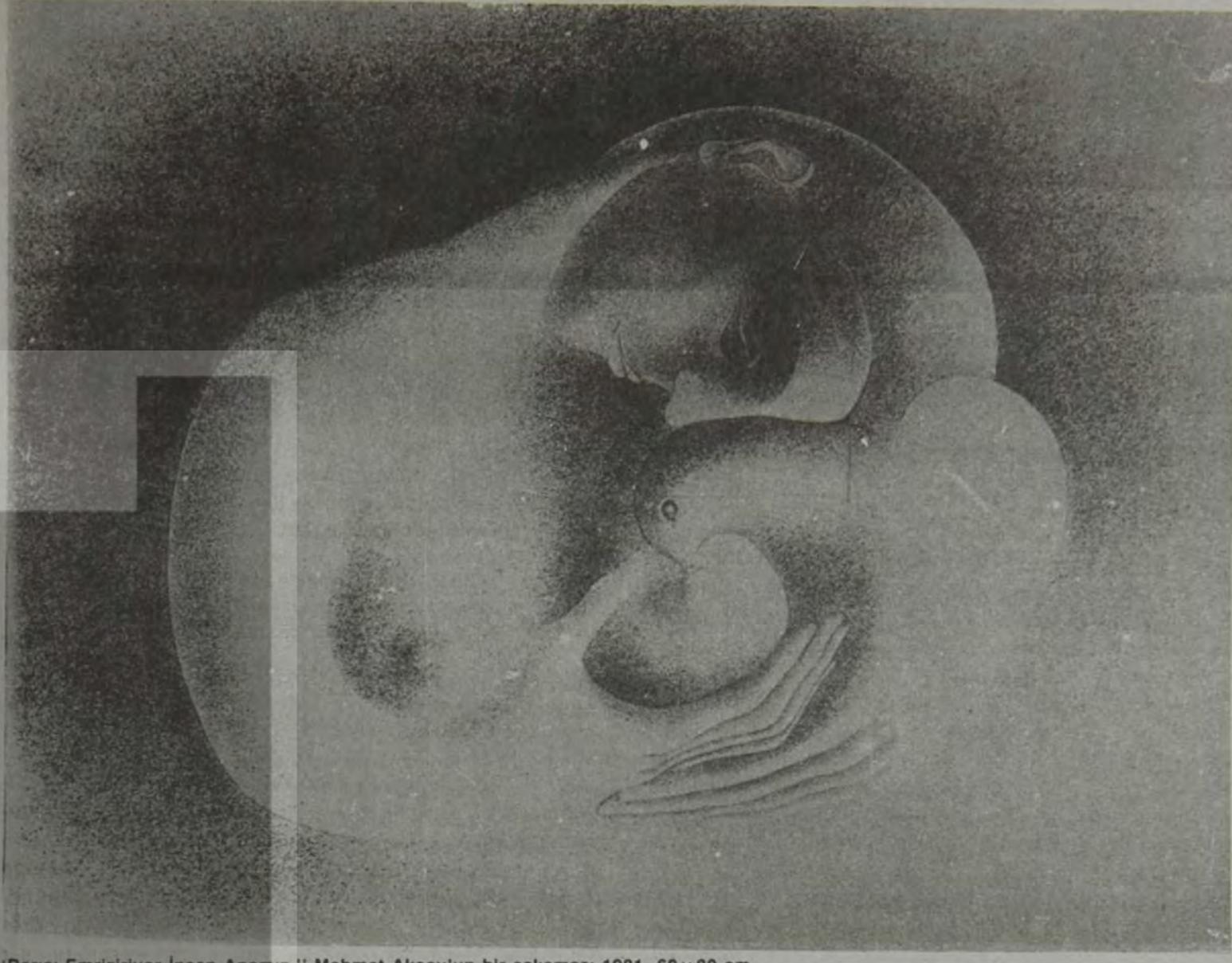
Görmemişsek görmemiştim, neydi yani. O da bizim oyunlarını bilmezdi.

Sahi, biz savaş görmemiştim. Gazetelerin birinci sayfalarında bilmemiştim yerlerin adı, iki taraflı oklar, sayılar, tarihler falan vardı. Şöyle bir göz atardık, yallah savaş oyununa.

O yıllarda, sakat birini görüp de "harpte oldu" dediklerinde, düşmana olması gereken bir şeyin nasıl olup da bizden birinin başına geldiğini anlayamaz, biraz da sakatlanan adamı kıvardım.

Henri Barbusse adını duymadığım yillardı.

Oysa, Henri Barbusse, 1917 yılında şu yazısı yazmıştı:

"Barış Bayrağı Güvercin", Mehmet Aksoy, 1979, Polyester, 25 x 12 cm.

"SAĞ KALAN ASKERLERE"

"Yaşamını ve düşüncelerini paylaştığım, bir gün yeniden bulmayı umduğum arkadaşlar, kitabımı sevdiniz, çünkü doğruları söyleyen bir kitabı. Burada sefaletinizi ve acınızı yeniden buldunuz, burada büyük savaşın nasıl yapıldığını söyleye buldunuz. 'Doğru söylemişsin' diye haykıran kardeşlik dolu kitleniz bana, bir yıldır sürekli, yaşamının onuru ve sevinci olacak bir sevgiyi kanıtladı.

"Sizleri tanıyan ben, gerçeğe yaraşır olduğunuzu biliyordum. Çektiğiniz hiç bir acının dünyadan gizlenmemesi gerekiydi.

Kaynak gazeteciler istedikleri kadar, aldatılmamanız gerektiğini, daha iyi yönetilmeniz için sizlere yalan söylemeni gerektiğini yazınlar adalete düşündürmekle sağlanmak amacıyla CIA'ya 5 milyon dolar harcama yetkisinin verildiğini açıklamıştır.

Peki, Amerika Birleşik Devletleri neden Şili'deki rejime müdahale etmektedir? Neden Allende'yi devirmek istektedir?

Amerika, dünyada demokrasi ve hürriyet olsun istemiyor muydu?

Biz, sinemalarda, öldürülün beyazları kurtarmaya gelen Amerikan askerlerini boşuna mı alkışlamıştık?

Öğrenmek can sıkıcıydı ama, galiba öyleydi.

Amerika, kendi şirketlerinin çıkarlarını korumak için beyaz perdeye güzel görüntüler yansıtıyor, perde arkasında ise başka işler çeviriyyordu.

Amerika bu işleri çevirirse çevirsindi. Kendi çıkarlarını korumak isteğinde yadigaracak ne vardı?

Öyle de, bize ne oluyordu? Biz, neden Amerikan şir-

leştiği ölümcül döngüleri, sürekli yeniden yeniden ölen komşu halklarla beraber varoluşunuzu ekip kanlarınıza bitliğiniz savaş tarlalarını, kendileri de boğulmuş, tanınmaz hale gelmiş tarla kadavralarını hatırlamanıza yardım edeceğiz. Savaşın korkunç ve tatsız dehşetinin sizin içinizde nasıl ahlak güzelliği ve eksiksiz adakların işinlileriyle aydınlandığını unutmanıza engel olacağım."

Henri Barbusse, "Ateş" adlı kitabının önsözü olarak yazmış bunları, 1917 yılı.

Biz Barbusse'ü bilmiyoruz ya. Barbusse'de Nerudayı bilmiyor o yıllarda. Nerden bilsin, Neruda daha 13 yaşında bir çocuk. Şili'de bir Pablo.

Ama, o çocuk büyüyecek, Pablo Neruda olacak, 1968 yılında, yani, 1917'den yarılmış yüz yıl sonra, Şili'nin başkenti Santiago'da, kendisine verilen Barış madalyasını, Frederick Joliot Curie madalyasını alırken yaptığı konuşmada şu sözleri söyleyecekti

"... Barışa inanıyoruz, ve onun egemenliğini sağlamak için her kapayı çalacağız. Seyyahların önlerinde uzanan yola dayanabilmek için suya duydukları özlem gibi, biz de insanlar arasında barışa susadık. Ben, bana kapısı açılan her eve girdim."

Neruda barışı sağlamak için kapısı kendisine açılan her eve girdi. Beş yıl sonra, 1973 yılında Neruda'nın evine de gireceklerdi. Onun evine girenler barış için değil, arama için girdi. Girenler, Şili'de askeri darbe yapmış olan orduya bağlı askerlerdi.

Şili'de ordu neden askeri darbe yapmıştır?

Bu sorunun Şili'deki yanıkları değişiktir. Ordu temsilcileri, "Şili'yi kurtarmak için" diyeceklerdir. Allende yanıkları, "halkın demokratik yolla iç ve dış sömürüyü engellemesini durdurmak için" diyeceklerdir.

Şili'deki askeri darbeye ışık tutan bir yanıt, Şili'nin dışından, ABD'den gelecekti:

"15 Eylül günü (1970) Başkan Nixon, CIA Direktörü Richard Helms'e Şili'de Allende rejiminin ABD için kabul edilemez olduğunu bildirmiş ve CIA'nın Allende'nin iktidara gelmesini önleyici bir askeri darbe örgütleme girişiminde bulunmasını emretmiştir."

Bu, bir gazete haberidir. ABD Senatosunun senatör Frank Church başkanlığında kurulan "Şili'deki gizli CIA faaliyetleri hakkında araştırma Komisyonu" raporunda açıklanmaktadır.

ABD Kongre üyesi Michael Harrington başka bir açıklama yapmıştır: CIA Başkanı William Colby, Kongre Komitesine, darbeden bir yıl önce Allende'nin devrilmesini sağlamak amacıyla CIA'ya 5 milyon dolar harcama yetkisinin verildiğini açıklamıştır.

Peki, Amerika Birleşik Devletleri neden Şili'deki rejime müdahale etmektedir? Neden Allende'yi devirmek istektedir?

Amerika, dünyada demokrasi ve hürriyet olsun istemiyor muydu?

Biz, sinemalarda, öldürülün beyazları kurtarmaya gelen Amerikan askerlerini boşuna mı alkışlamıştık?

Öğrenmek can sıkıcıydı ama, galiba öyleydi.

Amerika, kendi şirketlerinin çıkarlarını korumak için beyaz perdeye güzel görüntüler yansıtıyor, perde arkasında ise başka işler çeviriyyordu.

Amerika bu işleri çevirirse çevirsindi. Kendi çıkarlarını korumak isteğinde yadigaracak ne vardı?

Öyle de, bize ne oluyordu? Biz, neden Amerikan şir-

ketlerinin çıkarlarına alkış tutuyorduk?

"Çocukluk işte" diyebilmeyi ne kadar isterdim. Ama, hiç de çocukluk değildi. Bu da bize kurulan tuzakların işiydi.

Kızılderililerin beyazları öldürdüğü doğrudydu. Ama, ondan önceki doğru, beyazların kızılderilileri öldürdüğü, yerlerini yurtlarını yağmaladığı doğrusu hiç ortalarda yoktu. Bunları sonradan öğreniyorduk.

Başka şeyleri de sonradan öğreniyorduk.

Sirket çıkarları denen şeyin, nasıl uluslararası ahtapotları olduğunu, kızılderili, kara derili, sarı derili, beyaz derili ayrımadan dünyanın bütün ülkelerindeki insanların nasıl soylulup soğana çevrildiğini?

Bu çıkarların "çıkar şebekeleri" ni yöneten insanlar, şirketler, devletler tarafından hangi hilelerle, hangi tuzaklarla, hangi savaşlarla korunduğunu?

Cıarcıların eliyle soyulan insanların hangi dalavalarla uyutulduğunu?

Uyanıp da, bu soyguna karşı çıkanların nasıl karalandığını, nasıl ürkütüldüğünü nasıl öldürdüüğünü?

Hepsini, hepsini öğreniyorduk.

Okuyarak, dinleyerek, yaşayarak öğreniyorduk.

Dünya savaşlarının neden çıktıığını, bu savaşların kimlerin dünyayı paylaşması için çıkarıldığını?

Haklı görünen savaşların iç yüzünü, doğru görünen askeri darbelerin iç yüzünü.

Hepsini, hepsini öğreniyorduk.

Allende'nin neden öldürdüüğünü anlıyorduk artık. Onun son konuşmasını da anlıyorduk.

Radyo Magellanas'tan, ordunun eline henüz geçmemiş son radyo istasyonundan saat 11'de yaptığı son konuşmayı:

"Yurttashar,

"Bu, kesin olarak size son seslenişimdir... Tarihi bir seçim yaparak, halkına sadakat içinde yaşamımı feda ettim. Ve sizi temin ederim ki ellerimizle binlerce ve binlerce Şili'linin soylu bilinçlerine atılan tohumların büyümesi engellenmeyecektir.

"Onlar güclüdür, halkı esir edebilirler, ama ne işledikleri suçlarla ne de ellerindeki güçle toplumun gelişme sürecini durduramayacaklardır. Tarih bizimdir, tarihi yapan halktır.

"... Bunlar benim son sözlerimdir. Kendimi feda etmemin boş gitmeyeceğine eminim. Bunun, korkaklığını, ihaneti ve alçaklığını cezalandıracak bir ahlak dersi olacağını hiç kuşkusuz yoktur."

Allende'nin son konuşmasını yaptı Moneda, Başkanlık sarayı bombalanıyordu. Allende içeriye giren askerlerle dövüşerek ölüyordu.

Tarih: 11 Eylül 1973. Yer: Şili'yi, başkent Santiago.

Bu oyunu tezgahlayanların başındaki ABD Başkanı Nixon ise, bir başka ahlak dışı işten, Watergate olayından dolayı utançla istifa edecek.

Etsindi, değişen bir şey olmazdı. Dünyanın her yanına kollarını uzatmış ahtapotun kolları, şirketlerin kârlarını silahlarla korumak için yenilerini buldu. ABD Başkanı olmak neydi ki? Kuralın birazcık dışına çıkma isteğinin karşılığını Kennedy görmemiş miydi? Öldürülerek.

Bu "çıkar-baskı ortaklısı", ABD'nin başına gerçek bir sinema oyuncusunu, Ronald Reagan'ı getirdi. Artık savaş oyunu büyümüşü. Yıldız Savaşları sahneye çıkmıştı. Çocukluğumuzun kovboyu, şimdilerin Rambosuydu.

Savaş oyunu artık mahallenin sokaklarında oynanmıyor. Savaş oyunu bütün dünyada oynanıyor. Savaş oyunu, kitalarda, ülkelerde, kentlerde, köylerde oynanıyor.

Şirketlerin kârları azalmasın diye insanların yaşama hakkı boğazlanıyor. İnsanlar öldürülüyor, zincirleniyor, özgürlükleri ortadan kaldırılıyor.

Kim buna karşı çıkacak? Kim buna "dur" diyecek? İnsanlar. İnsan olduğunu bilenler. "Ben insanım" diyenler.

Salvador Allende, insanlığın temsilcisi. 11 Eylül günü öldürülüdü. Pablo Neruda, dostu Allende'den on gün sonra öldü. O da öldürülüdü sayılır. Zulümde ve acıdan. Biz onları öldürdük, ama, Guatemala'lı Miguel Asturias böyle düşünmüyorum.

YAŞIYOR PABLO NERUDA^(*)

Guatemala'da yıkıntılar Ekim'i, muz ordusunun ihaneti, bugün tadi kurumuş ağızlarında, yüzler bir tuz yağmuruya sırlıksılamış, geldi acılı halk, senin yüreğine bıraktı acısını,

Sen, acılarla kulak veren şair, o Haziran ayında anladın, elli dördünde yüz yılın tohumları, kırlangı ayında anladın tropiklerin yiğitliğini muz damaları kesildiği zaman.

Çizmeler altında yatıyor şimdidi Şili'de, Şili halkın üstünlüğü de, yıkıntılar içinde, kan içinde Tek yüreğin damalarıdır onlar; Allende: atardamar, Neruda: toplardamar, ayıramaz onları hiç bir şey, Ne yaptırsa ortada işte-yes yok ya üstüne yengi var yengi üstüne. Amerikalıların yükseliydi Şili daha da yücelecek zamanla. Ve Neruda'nın şiirleri, köpükler üzerinde martılar gibi binlerce yıl ses verecek sonsuzluğun ötesinde.

Çatışma sürüyor şimdidi kanda. Bir kılçım oldu sonun, işil işil tutuşturdu bizi, senin o ateşten şiirlerin yakacak zalmıları, hainleri, uşakları. Kimse ölü demesin sana, dirisin sen, yaşıyorsun. Söylüyorum işte bir daha, bir daha: okunduğu zaman yoklamada Şili'nin adı, sen bağıracaksın: BURADA.

(*) Çev. Ülkü Tamer

O Büyükk ve Sessiz Çoğunluğun Yazarı: Örsan Öymen

Varlık Özmenek

Örsan Öymen'i toprağa verdiğimiz 24 Temmuz günü; Basında Sansürün Kaldırılışının Yıldönümü olan ve Türkiye'de yillardan beri biçimsel olarak kutlanmağa çalışılan "Gazeteciler Bayramı" günü akşamı dostlarla söyleşirken, Mustafa Gürsel; "— Örsan'la ilgili bir şeyler eksik kaldı galiba" dedi.

Dostlarla beraberlik; BBA'dan Ni-yazı Dalyancı, Milliyet'den Melih Aşık, Metin Oktay, Hürriyet'in F. Almanya muhabiri Fatih Güllapoğlu ve Cumhuriyet'den Adnan...

Mustafa'nın sözünü ettiği "eksiklik" neydi acaba?

Kanımca, paylaştığımız gibi aslında eksik olan çok şey vardı.

Once, Örsan gibi kelimenin tam anlamıyla seçkin, dört dörtlük bir değerimizi yerli yerine oturtabileceğimiz bir basın tarihimize eksiktik.

Bu çerçevede demokratik basın, yayın, düşün emekçiliğinin yazılı bölümünü eksiktik.

Yanısıra, basında demokratik mücadele geleneğinin-kültürünün yazılı basılı kalıtsal belgelenmesi eksiktik.

Ve, genelde olduğu gibi basın yaşamında da, yaratıcı ve eleştirel bir yöntemle edinilmiş kültür mirası ile bu birekimi yarılara yönlendirecek tarih bilinci eksiktik...

Kayıyla bütün bu eksiklikleri duymasını bile başıbaşa Örsan'ın büyülüüğünü kanıtlıyordu; O'nun demokratik basın, yayın, düşün emekçiliğinin seçkin ve aydın üyeliğini...

Ve Örsan'ın ölmemesi gerekiyor. Toplumsal ve meslekî varlığıyla ödünsüz uyum içinde olduğu şu ilke-ler adına:

- En üst düzeyde gerçege bağlı olmasıyla, bilime saygıyla,
- İnsanı ve insan emeğini en yüce, en saygın değer olarak bilmesiyle,
- Savaşa,ırk ayrımcılığına, şove-

nizme karşı olmasıyla; din, dil, ulus farklılıklarını, uluslararası anlaşmaya yardım etken olarak bilmesiyle; barışçılııyla,

• Bağımsızlık, demokrasi, özgürlük, insan hakları ideallerinin özüyle söyleşirken, Mustafa Gürsel; "— Örsan'la ilgili bir şeyler eksik kaldı galiba" dedi.

Dostlarla beraberlik; BBA'dan Ni-yazı Dalyancı, Milliyet'den Melih Aşık, Metin Oktay, Hürriyet'in F. Almanya muhabiri Fatih Güllapoğlu ve Cumhuriyet'den Adnan...

Mustafa'nın sözünü ettiği "eksiklik" neydi acaba?

Kanımca, paylaştığımız gibi aslında eksik olan çok şey vardı.

Once, Örsan gibi kelimenin tam anlamıyla seçkin, dört dörtlük bir değerimizi yerli yerine oturtabileceğimiz bir basın tarihimize eksiktik.

Bu çerçevede demokratik basın, yayın, düşün emekçiliğinin yazılı bölümünü eksiktik.

En son telefon konuşmamızda, 30 Haziran günü soruyordu:

— Arap, Türkiye'de bugün haberlerden neler vaaa?.."

O günün haber menüsünü şöyle verdim:

— Genelkurmay Başkanlığı sorunu vaaa! Özal vaaa! Rivayet muhtelif, demokratikleşme vaaa, sivileşme vaaa!.."

— Bu haberi yorumlu ver dedi.

Örsan gibi gerçege en üst düzeyde bağlı bir haber ve yorum ustası önünde her zaman olduğu gibi sınavdaydım. Şöyle bitirdim sesli yayını:

— ... Anayasa'nın ilgili maddesi, 'Genelkurmay Başkanı, Bakanlar Kurulu'nun teklifü üzerine Cumhurbaşkanına atanır, görev ve yetkileri kanunla düzenlenir. Genelkurmay Başkanı, bu görev ve yetkilerinden dolayı başbakana karşı sorumludur' de-

digine göre, Türkiye'de ordunun zirvesinde gerçekleştirilen operasyonun anayasal ve yasal olduğu da yaygın kabul görüyor. Ancak şu var ki, hükümetin bu alandaki yetkisini kullanması, olayın iç yapısında açılığa henüz kavuşturmuş yanalarla birlikte Türkiye'de hala şaşırtıcı yankılarını sürdürüyor..."

— Hah, söyle be arap!" dedi.

Nefes aldı. Örsan, büyük ustalığını her zaman zarif ve paylaşmacı inceklärde yaptı, yaydı; onun için düşüyorum bu notu.

Ve galiba ta baştan da, Örsan'ı değerlendirmemizde eksik kalan temel madde, O'nun okuyucuları id. Radyo- dan dinleyicileri, televizyondan izleyicileri... Yani Örsan'ı Örsan yapan, sürekli içinde yaşadığı, onlara gülüp, onlara kederlendiği, değerbilimde şasraz sağduyu sahip sessiz büyük çoğunluk...

Bunu da sığa sığa bir geri dönüş yaparak söyle anlatıyorum.

Bir gün sonra 1 Temmuz günü yıllık izne çıkacağımı, Datça'ya ortalık dostumuz Ergun Gülen'e gideceğimi söyledi. O, 10 Temmuz'dan sonra Bodrum'a geleceğini söyledi ve ekledi:

— Bir ara Bodrum'a geç, mutlaka görüşelim. Biraz da parlatırız."

Ben "eyvallah" dedim, o da her zamanı gibi "operim" diye kapattı.

Örsan'la son telefon konuşmamız...

Biz Bodrum'a geçip, Örsan'la denkleştirme fırsatı ararken "oldü" haberı geldi.

"Mutlaka görüşelim" çağrı, vazgeçilmez bir son görevi dönüştü.

Belki de O'nun öldürülen azılı sıcak geceyle güreşiyor. Otobüslerin arka sıraları genellikle benim gibi "son dakika" yolcuları için tutunma yerleri

Fotoğrafta, Örsan WDR'deki günlük iş sırasında, stüdyoda Almanya'daki Türkler için yayın hazırlarken görülüyor.

olduğu gibi, "yol ördeği" emekçilerin kısa süreli yolculuklarında biraz da sohbet sahanlığıdır.

Marmaris'ten Aydın'a gidiyoruz. Orada inip gecenin bir yarısında İzmir otobüsü arayacağım. Yanındaki yurttaş, uyuyor, uyanıyor, sayıklar gibi kendi kendine konuşmaktan sonra yine dalıyor. Acaba rahatsız mı, ya da sarhos mu? Hayır, ne rahatsız, ne de sarhos. Marmaris'te bir turizm işletmesinde çalışıyorum. Evli, dört çocuklu. Çalışma koşullarından, işverenin yakınıyor. Ne haftalık, ne aylık veriyormuş, iki ay sonrasında bono.

On sekiz gün sonra, otuz yedi gün sonra işten atarsa, geçmiş olsun; derdini Marko Paşa'ya anlat! Verdiği, vereceği ücret de 60-70 bin lira. O da iki ay sonrasında bono. Sizleri bilmiyorum ama ben ilk kez duyuyorum.

Kulak veriyorum:

— Anarşî bu değilse nedir ağbey? Anarşî sadece adam öldürmekle olmaz ki, adam süründürerek de olur. Ne giyecek, ne yiyecek bu dört çocuk? Çalışan biz, sürünen biz, Kazanan, yaşayan O. Adam İstanbul'dan helikopterle geliyor. Hem kâri topluyor, hem tatil yapıyor. Atlıyor helikoptere, dönüyor İstanbul'a. Bizim dört çocuk da ekmeğim bekliyor. Terör bu ağbey terör bulu!.."

Ben "vay vay vay!" diyorum; o anlatıyor. Dert dolu, çile dolu, öfke, hinc dolu. Beni de biraz dertli görmüş olacak ki,

— Bizim halimiz bu; ya sen nesin, nesin ağbey?" diye sordu.

— Gazeteciym" dedim.

Hiç ummadığım, hiç beklememişim bir şey oldu. Yol arkadaşım, kendisinden de dertli bir adama rastlamış gibi, sanki bu adama bu dertler anlatılır mı? dercesine, teselli ile bana döndü:

— Başın sağolsun ağbey. Sizden biri olmuş, radyoda duyдум bugün. Örsan Öymen. Biz O'nu çok severiz ağbey. İyi şeyler, doğru şeyler yazdı hep. Helal olsun, rahmet olsun..."

Sarsıldı. Okuyucu denen o büyük, o sessiz, uçsuz bucaksız deniz sesi veriyordu.

Okuyucunun yazarı ölmüştü...

teliyle her söze, "biz cahiliz, siz daha iyi bilirsiniz ama" diye başlıyor; "bu ekonomiye yetişilmiyor Bey!" diyor.

— Benim durumum iyi sayılır, ben bile zordayım. Komşum aç, biz nasıl ekmeğimiz? Vuran büyük vuruyor, ezilen fena eziliyor. Ölçü kaçtı, ölçü şaştı..."

Dehset bir gözlemci, dehset bir yaşam ustası. "İkide bir cahilim demeyi bırakırsan, sana bir sorum var" dedim. Bilgece guldü, başıyla "peki" dedi.

— 6 Eylül günü, Evet mi, Hayır mı?"

Doğrusu hiç beklememişim denli yalnız verdi yanıt:

— O'yum EVET'dir." O denli açık yürekliyle söylemişti,

— Benim oy'um da EVET" dedim.

Tesekkür etti.

— İşiniz ne, ne iş yaparsınız?"

— Gazeteciym."

Daha önceki otobüsteki sahne oluşmasın mı? Aciyla ve paylaşarak konuştu:

— Başını ağırttım Bey. Başın sağolsun. Örsan Bey ölmüş."

— Tanır misin?" diye sordum.

— Tanımadır olur muyum, Bey? Almanya'da bulundum dokuz yıl. Rad-

1961 Türkiyesi'nden (71 değil) çizgiler

Örsan Öymen

"Yeni Gün Mayıs ayında atılım yapacak, sen de yaz" dediler.

Yıl 73 ama, hâlâ 71'deyiz gibi geliyor bana.

Takvimin yaprağı 71'de durmuş.. Yazar-çizer takiminin duraklama devri!

Bendeniz en son imzalı yazılarımı 61'de yazmışım. Sonra Batı'da bir gurbet dönenim. Sonra televizyon denen aletin Türkiye'ye geliş. Bizim de yurda dönüşüm ve o akvaryumu andıran cemeğimin arasında, balıklar misali, bir süre çabalaması.

Bilir misiniz, akvaryumda küçük balıklar büyük gözükür. Camın öbür tarafında kılıkta göre biz de büyük görünenlerden o sıralar.. Televizyonun ülkemize yeni girdiği ve dört bir bucağa yayılmadığı o zamanlar, akvaryuma yeni giren diğer bazı balıklar gibi bildiğimiz tek şey büyük göründüğümüzü.

Bilemediğimiz asıl önemli konu ise akvaryumda havanın sık sık değiştiği id.. Hava değişikliği bizlere dokundu.

Büyük görünen küçük balıklar 1971 Türkiyesi'nin doğa yasalarına göre küçük görünen büyük balıklar tarafından yendi.

Bir kısmımız karaya vurduk. Şimdi gazete sütunlarındayız.. Merhaba!

Cizgiyi, iki nokta arasındaki doğru diye öğrettiler matematik dersinde. Matematiğin hep çıktı ama, bir tek bunu belliğimiz için de, 1971 Türkiyesi'nden şimdilik çizgi çizemiyoruz. "Çizenlere helal olsun" diyelim ve son yazılarımızı yazdığımız 1961 Türkiyesi'ne dönelim.

Arşivden 61'in gazete koleksiyonlarını indirdim. 1961 yılı, —hani Anayasayı hazırlayanların yılı— tüm tozlanmış.

Bizim Ali'ye sabahdan "oğlum şunların tozunu al" diye tembih ettim. Ali'nin yaşı 22.. Gündüzleri bize git-gel işlerinde çalışır, geceleri okula gider. Kara kapılıcılardan birer karış tozun altında silik 61 yılını görmüş olacak ki—bir güzel sövmüştür— akşam büroya geldiğimde ciftleri aynen buldum. Parmağımı Yeni'ün atılım yapacağı Mayıs ayının eski koleksiyonlarına daldırdım.

Bir karış toz genzimi yaktı. Ali'nin sülalesine bir sunturlu küfür ettim. Tozlar dağıldı.

Parmağımı daldırdığım sayfa, 5 Mayıs tarihini gösteriyor.. 5 Mayıs 1961.. Sekiz sütun üzerine bir başlık:

"Anayasayı kabul edildi."

Altında daha küçümen harflerden bir başka başlık:

"— Temsilciler Meclisi neticeyi ayakta ve şiddetli alkışlarla kabul etti. İştirak 227, kabul 22, müstenek 5."

Temsilciler Meclisi 1961 Anayasasını koyan Meclis.. Gazetenin başlıkları arasında bu Anayasayı hazırlayan komisyon üyelerinin yüzleri gözümüzün önünden geçiyor. Bir Profesör Bahri Savci. Geçenlerde gördüm. "Artık ne yazarı ne söylesem" diyor..

Biri Muammer Aksoy.. O da Profesör. Savunmasının 367 sayfasını bitirdiğini söylüyor.

Biri Mümtaz Sosyal.. O da Profesör. Son tahliyesinden beri görüşmedik.

Biri Doğan Avcıoğlu.. "Türkiyenin Düzeni"’nden başı derde girmiş.. Altıncı bası eski düzende bastı diye, yayıneviyle kavgaya tutuşmuş.. Bir yandan da duşmeye gidiyormuş, koyu renk elbise ve kravatlan..

Biri Papyonlu Tarık Zafer.. Tahliye etmişler ama, "temize çıktığını" Galata rıhtımina bildirmeyi unuttukları için, yurt dışına giderken "kusura bakmayın" demişler, "listede adınız var" ..

Alp Kur'an.. O da İstanbul'da bir yerde tutuklu..

Anayasayı hazırlayanlara ayrılan sıralardan genel kurula doğru döndürüyorum başımı.. Kurucu Meclisin en genç üyesine, 22 yaşındaki Hüseyin Onur'a takılıyor gözüm.

Kurucu Meclise getirdiği tek bacağı plastiktendi. Aslini Beyazıt meyadınında kaybetmiş. Meydanın adını sonradan Hürriyet meydanı koyduklar, 22 yaşındaki Turan Emeksiz'in kaybolan gövdesine saygıdan olsa gerek. Hüseyin Onur'un plastik bacagini son kez Mamak hapishanesinde tesadüfen görmüştüm. 1971'de.. Ranza'nın kenarına koymuştı.

Şimdi, yanı 73'de, gövdesini ve başını bilmem kaç numaralı mahkemenin dumruşma salonuna taşıyor bu plastik bacak. Hüseyin Onur, Madanoğlu davası sanıklarından.

Bizim Ali haklı. 61 ciltlerinin tozlarını almamış. Mutlak bir kasdi vardır.. Çünkü yaşı 22..

YENİGÜN

GAZETEMİZ YARIN BÜTÜN TÜRKİYE'DE

MEHMET KEMAL
TARİH BAŞLITIR

TURHAN SELÇUK
TARİH BAŞLITIR

RIFAT ILGAZ
TARİH BAŞLITIR

YENİGÜN Büyük yeniliklerle yarın 8 sayfa

Talip Apaydın
Yarın Başlıyor

Hüseyin Bayrak
Yarın Başlıyor

Usta Kalemler
Usta Fırçalar
YENİGÜN'e
yepyeni bir
gazete yaptılar

Fakir Baykurt
Yarın Başlıyor

Sevgi Soysal
Yarın Başlıyor

YASSIADA GÜNLÜĞÜ

Varkış Özmenek
TARİH BAŞLITIR

Örsan Öymen
TARİH BAŞLITIR

Dursun Akçam
TARİH BAŞLITIR

Hasan Hüseyin
TARİH BAŞLITIR

12 Mart dönemi sonrası... Yeni bir hamle: 18 Mayıs 1973 tarihli YENİGÜN Gazetesi ilk sayfası.

yoda O'nun programlarını dinlerdi. Alman televizyonuna çıktı, övünürdü. Güzel anlatıldı. Birkaç kez de Münih'e geldi, bizlerle konuştu, programları yaptı, hepsini yayınladı. Halimizi, derdimizi dinledi. Üzerimizde hakkı vardır. Helalî hoş olsun. Ama zamansız gitti..."

Yine sarsıldım. O sessiz çogunluğun yazarı olmuştu. "Üzerimizde hakkı vardır; helalî hoş olsun" diyor... Örsan'ı Örsan yapan, o temel madde...

Bundan sonrası biliyorsun sevgili okuyucu.

Ondan öncesinde yüzyılı aşık Nâmil Kemal'lerden, Ahmet Rasim'ler-

Rifat İlgaç'ın "Yokuş Yukarı" adlı anılar kitabından bildirdiği gibi:

"Bir gazete kadrosu vereyim önce: Örsan Öymen, Sevgi Soysal, Mehmet Kemal, Talip Apaydın, Fakir Baykurt, Dursun Akçam, Hasan Hüseyin Korkmazgil, Rifat İlgaç, Varkış Özmenek... İki de karikatürist: Turhan Selçuk, Yalçın Çetin... Gazetenin adı Yenigün. Çıktığı Yer Ankara. Patronumuz Kemal, Yazı İşleri Müdürü Cemal... Yıl 1971. Sıkıyonetim dönemindeyiz; asayı berkemall..."

Dönem o dönem de, yıl 1973.

Kemal Bayram Çukurkavaklı Yenigün'e hamle yaptırmıyor. Yazarı, çizeri hepsi usta. Aslına ben çomez, arada kaynattılar beni. Yenigün Türkiye dağıtımları yapacak. Başlıyoruz. 19 Mayıs 1973. Örsan'la nöbetle birinci sayfadan yazacağız. (Yenigün gazetesi 35 bin satarken birkaç ay sonra DAĞITIM kazasına uğramıştır.)

Örsan'ın 19 Mayıs 1973 günü Yenigün'de yayınlanan ilk yazısını yan sütunda bulacaksınız. İmzalı yazılarına ara verdiği 1961'den sonra çıkan ilk köşe yazısı. Örsan'ın toplumsal ve mesleki varlığına, niteliğine ışık tutuyor.

Daha sonra Örsan'ı Günaydın ve Milliyet'teki köşelerinde zeka virtüözü olarak anımsayacaksınız.

Ve son olarak iki anımsatma daha. Örsan'ı anlatmadı ve yerini saygyla, sevgiyle selamlamada "olmazsa olmaz" damarlar.

Tarih: Mart 1972. "Yankı dergisi"nin Mart-1972 tarihli sayısı. Sayfa: 9
Okuyalım:

1800 İMZA

İdam Cezaları Kalındırsın

Hukuk planlaması ve ölüm cezaları ile ilgili, tutukluluk süresinin kesin olarak belirlenmesi ve cezaların insanlığıorestirilmesi için, devlet büyüklerine verilen dilekçede imzalar bir helalî kabardı. Bu konuda imza verenleri yanyılıyoruz:

.... Sayfa: 10

... ÖRSAN ÖYMEN...

Tarih: 5 Mart 1984

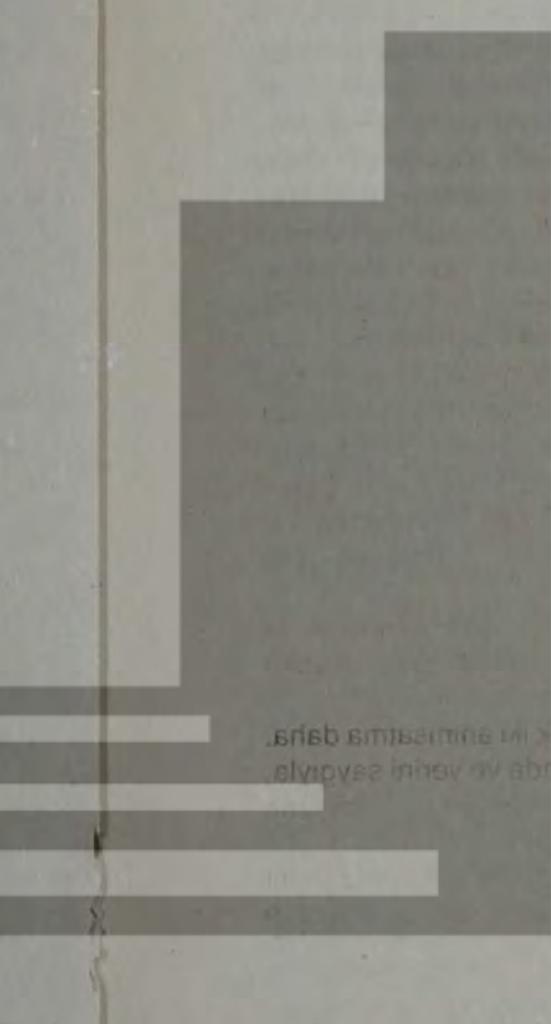
Aydınlar Dilekçesi

Sıra No: 788, ÖRSAN ÖYMEN...

Bir gün mutlaka yazılacak olan emeğin basın tarihinde vadileri bereketli, bulutları uçurtma yapan, güleç yüzü bir dağın adını merak edecek olursanız, şimdiden söyleyeyim:

ÖRSAN ÖYMEN. □

Örsan'ın 19 Mayıs 1973 günü Yenigün'de yayınlanan ilk yazısı... Örsan'ın toplumsal ve mesleki varlığına, niteliğine ışık tutuyor. Daha sonra Örsan'ı Günaydın ve Milliyet'teki köşelerinde zeka virtüözü olarak anımsayacaksınız.

İSTAV

Evrenseli Yakalayabilen Bir Gazeteci

Osman Okkan

22 Temmuz 1987 günü yitirdiğimiz Örsan Öymen, 1980'den bu yana Batı Alman Radyo-TV Kurumu WDR'de program yapımçısı olarak çalışmaktadır. Onun Türkiye'de pek bilinmeyen bu yanı ile ilgili bazı bilgileri, son yıllarda çalışma arkadaşlarından Osman Okkan derledi.

B.S.

Örsan Öymen 1961 sonrasında Batı Almanya'ya gelmiş, o zamanların liberal ve atak gazetesi Die Welt'de önce stajyer, daha sonra da Berlin bürosunda konuk gazeteci olarak çalışmıştır. 1964 yılında Türkiye'ye yönelik yayınlar yapmış olan Köln'deki Deutsche Welle (Almanya'nın Ses) Radyosunda çalışmaya başlamıştır. O sırada Türkiye'den Almanya'ya işçi akımı gitgide hızlanıyordu. Köln'deki WDR (Batı Alman Radyo-TV Kurumu) Almanya'ya daha önceki yıllarda gelen Yugoslav ve İtalyan işçiler için günlük yarınlara zaten başlamıştı. Amaç, yabancı işçilerin Almanya'da karşılaşıkları güçlükleri biraz hafifletmek, aynı zamanda da ülkeleri ile aralarındaki köprüyü bir Alman yayın kurumu aracılığı ile kurmaktı.

WDR'İN TÜRKÇE SERVİSİNDE...

Türkiye'den getirilen işçilerin sayısı kısa sürede İtalyanları ve Yugoslavları aşınca, Türkçe yayınlar da gündeme geldi.

Aralarında Can Akbel'in de bulunduğu bu ekip içinde Örsan Öymen çok iyi bir radyo yayıcısı olabileceğini kısa sürede gösterdi. Akıcı, "hünerli" Türkçesi, sağlam diktisyonu, sesinin güven verici timisiyle, geniş kültür birikimi ve sağlıklı yorum gücü birleşince, Örsan, WDR'in hem günlük radyo yayınlarının, hem de bir süre sonra başlatılan Türkçe televizyon programlarının simgesi oluverdi. Bir yandan da Alman radyo ve televizyonlarının Türkiye ve Türk işçileri ile ilgili programlarına katılmaktaydı.

Onunla yıllar boyu hemen hergün birlikte olmaya alışmış çalışma arkadaşlarını felce uğratan, ölüm haberi, her akşam sesini duyan dinleyicilere iletildiğinde WDR'e gelen telefonlar, yağan mektupların haddi hesabı yoktu. Örsan'ın o öncülük yıllarında kaleme alıp Lütfü Renda ile birlikte sunduğu "Hasan Ağabey ile Recep Usta" dizisi, hâlâ işçilerimizin kulaklarından silinmemiştir. Almanya'ya ve Almanca'ya heften yabancı işçilerimize karmaşık toplum-

sal konular, hukuk sorunları nasıl aktarılır? Mikrofonda öğretmenlige kalkışıp, radyoyu kapattırmadan? Öyle yavan sululuklara kaçmadan? Örsan, dinleyicilerine çok gerçek, neredeyse "tanındık" gelen (ve elbette Karadenizli olan!) tipleriyle daha o yıllarda ince bir mizah süzgecinden geçirdiği sorunları, "dinletmesini bilerek" aktarabilmektedir.

TRT'DE MAKASLANAN ÖRSAN...

1969'da Türkiye'ye dönüşünden sonra, kuruluş dönemindek TRT'ye çağdaş televizyonculuk anlayışını yerleştirmek için verdiği çabalar da gösteriyor: Örsan, Almanya'dayken televizyon yayıcılığını da içerik, teknik ve sunuş açısından çok yakından izlemiştir, bu "medium'un" da ustası olmuştur. Türkiye televizyonlarında bazan hem sunuculuk, hem muhabirlik, hem de röportajcılık yaptığı programları hangi koşullarda gerçekleştiğini o zamanlar birlikte çalıştığı gazeteci ve kameraman arkadaşları biraz şaşkınlık, daha çok da hayranlıkla anarlardı. Köln'de ugradıklarında, TRT'nin o "kuruşlu dönemi" içinde Almanya'daki işçilerle ilgili belgeselleri, ilk "canlı" seçim yayınları, Yakın Doğu'daki sıcak bölgelerde yaptığı çekimler, Aşık Veysel'e renkleri anlattırdığı röportajı... Örsan TRT'den 12 Mart sonrası "üniformalı bir genel müdür marifetiyle" uzaklaştırılmasını bile sonraki yıllarda kendine özgü bir "humour" ile yorumlayacak; çok özen gösterdiği yayınların, İnnönen ile söyleşisinin, kendisi makaslanmış olarak gösterilmesinden duyduğu acı'yı bile "Bari ötekileri yakmamış olsalar!" diye buruk bir gülümsemeyle geçtiğidir.

1972/73 yıllarında önce ANKA ajansında, Günaydın'ın 06-Ankara sütunlarında konaklar, 1973'te Milliyet'te "Politika Kazanı" ni kaynatmaya başlamıştır. Ve 1980 Mayıs'ında yeniden Almanya'ya gelir; WDR'de program yapımçısı olarak görevde başlar. Bundan sonraki yıllarda "imkânsız"ı da zorlayarak, Köln-Bonn ekseinde çalışmaya, Türkiye'nin nabzını elinde tutmayı becererek, "Politika Kazanı", üniformalı ve üniformasız politikacılar için ürkütücü, okurları için keyifli güncelliğini yitirmeyecektir. Örsan, bu arada Türkiye'deki faşist odakların Almanya'daki ve öteki Avrupa ülkelerindeki ilişkilerine yönelik; Türkiye'deki gözlemlerini Avrupa'da ele geçiridiği bulgularla birleştirdiğinde bir platforma taşıdır.

Bundan sonraki yıllarda WDR, Milliyet, BBC gibi günlük, "olağan" işlerinin yanında Avrupa ve Amerika'daki bir dizi televizyon ve radyoya programlar hazırlanmasında yardımcı olacak, dünyanın dört bir yanından gelen televizyonlara yanıt ve belge yetişirmeye çalışacaktır.

Batı Alman kamuoyunu önemli ölçüde etkileyen Die Zeit, Der Spiegel gibi bellî basılı yayın organlarının da Türkiye ve Türkler ile ilgili konularda ilk danışıkları gazeteci Örsan'dır. Alman Televizyonu 1. Kanalında yayımlanan çeşitli ülkelerden gazetecilerin biraraya geldiği açık oturumlarda en sık yer alan Türk gazetecisi de Örsan olmaktadır.

YARATICI RADYOCULUK

Avrupa'nın ortasındaki bu ilişkiler yumağı içinde, kendileri toplumuna karşı sorumluluğunu yerine getirmek için Babıâlı'den, Ankara kulislerinden de kopmamaya çalışır ve soluk kesici bir çalışma temposuna girer. Bir yandan da yazı ve fotoğraf makinelere bir de teyp ekleyip El Salvador'dan, Strasburg'tan, Bulgaristan'ın ücra köylerinden, Çin'den, Filipinler'den gazetesine, radyolara, televizyonlara haberler yetiştirir.

Toplam neredeyse onbeş yılını verdiği WDR'in Türkçe servisini kapalı devre yayın yapan bir "getto" radyosu olma tehlikesinden uzak tutma görevini de üstlenmiştir. Yer yüzünün dört bir yanındaki meslektaşlarının geçtiği sesli haber ve röportajlarla, dünya her akşam Almanya'daki Türklerin evine gelir; Örsan, Türkçe yayınların da geniş ufuklu, yeryüzüne, tüm insanlığa açık bir içerik ve biçim zenginliğiyle hazırlanabileceğini kanıtlar. Almanya'daki Türklerin deyişiyle "Köln Radyosu", televizyon ve video tutkusuna karşın, bugün bile öteki yazılı ve elektronik basın parmak ısırtacak bir yaygınlığa ve saygılığa sahipse, bunda Örsan'ın paha biçilmez "yaratıcı radyoculuğunun" payı çok büyük olmuştur.

Doludizgin yaşama tutkusunu, herseyin üstünde tuttuğu meslek ahlaklıyla birleştirebilmiş, yeryüzü kültürü ile alabildiğine bir iletişim kurabilmiş, benzeri yalnız Türkiye'de değil, başka ülkelerde de az bulunan "saf kan" bir "media" insanıdır. Kişiliğinin ve uslubunun olanca seve-

Ulusal birikimi çok iyi bilerek evrenseli yakalayabilen, kültür, sanat ve bilim alanındaki gerçek değerlerimizin hiç de uzun olmayan listesine rahatlıkla imzasını atabilecek başka kaç gazeteci yazımız var?

cenliği içinde barıştan, demokrasiden, özgürlüklerden bir milim ödünlü vermemeyen tutumu, ulaştığı insanları da doğrudan, iyiden, güzelden yana olmaya itiyordu. Yalnız gazete sütunlarına dökülen, "Bir İhtilal Daha Var!" da dile gelen görüşleri değil, 12 Eylül sonrası kaleme alıp da yayımlanmayan yazıları da gün ışığına çıktığında, Örsan'ın en güz koşullarda bile "ödün vermeden mesajını iletmekte" ne denli usta olduğu bir kere daha anlaşılmıştır.

Gelişme sürecindeki ekonomisi çarpık, demokrasi anlayışı budanmış, depolitizasyon kuyusuna itilmek istenen bir ülke basını ile gelişmiş, sınıflı toplumların tüm özelliklerini içeren bir iletişim ortamının kesim noktasında, tam randımanla çalışmaya istiyordu. Ulusal birikimi çok iyi bilerek evrenseli yakalayabilen, kültür, sanat ve bilim alanındaki gerçek değerlerimizin hiç de uzun olmayan listesine rahatlıkla imzasını atabilecek başka kaç gazeteci yazımız var? □

AMBLEM YARIŞMASI

YURT DIŞINDA ÇALIŞANLARA YAŞADIKLARI ÜLKEDE OY KULLANMA HAKKI

"Çeyrek asırdır yurt dışında çalışan ve tüm yurttaşlık görevini yerine getiren bizler, biriken sorunlarımızın çözümü, güzel yurdumuzda banş, demokrasi ve insan hakları için yaşadığımız ülkede oy kullanma hakkımızı elde ederek katılmak istiyoruz."

DİBAF, AVRUPA — VH, AVUSTURYA — BTIB, BELÇİKA
FİDEF, FEDERAL ALMANYA — HTIB, HOLLANDA —
TİB — VATS, İSVEÇ — TKDD, NORVEC —
TM, BATI BERLİN — FAT, DANIMARKA — FTIB, FRansa
İSTIB, İSVEÇ — LH, İNGİLTERE

YARIŞMA KOŞULLARI

1. Konu: Yurt dışında çalışanlar yaşıdıkları ülkede oy kullanma hakkı.
2. Yarışma tüm amatör, profesyonel sanatçılara açıktır.
3. Amblemler 30 x 30 cm beyaz karton içine 15 x 15 boyutunda biri siyah-beyaz biri renkli iki adet çizilmeli ve amblemin 3 x 3 boyutunda küçültülmüş eklenebilir.
4. Yarışma en çok 3 ambleme katılabilir.
5. Amblemlerin arkasına isim ve açık adres yazılmalıdır.
6. Yarışmada birinci seçilecek ambleme 1.500 DM. ödüllü verilecektir.
7. Amblemler 1 EKİM 1987 tarihine kadar SÜMER SOK. 36/T-A KIZILAY — ANKARA adresine ulaşmalıdır.

YARIŞMA JÜRİSİ:

— Prof. VOLFGANG TILZ
Boden Üniversitesi Sanat Tasarı Profesörü	— MICHAEL SAMMER
Grafik Sanatçısı
— Doç. Dr. HÜSEYİN BİLGİN
Hacettepe Üniversitesi Grafik Sanatları Öğretim Üyesi	— ÜMIT ÖĞMEL
Grafik Sanatçısı
— AKIN BIRDAL
İnsan Hakları Derneği Genel Sekreteri	— ELGA MOR GENSTERN - HÜBNER
Grafik Sanatçısı
— MICHAEL STEINMANN
Grafik Sanatçısı	— ANGELIKA WIESE
Grafik Sanatçısı
— ÜMİT SARIŞLASLAN
Grafik Sanatçısı	— NEZİH DANYAL
Karikatürist

KENT ENGLISH

Milli Eğitim ve Spor Bakanlığından Tastikli

PRATİK

İNGİLİZCE KURSLARI

- TAMAMI YABANCI ÖĞRETMENLER
- EN MODERN METODLAR
- EN UYGUN ÜCRETLER
- VIDEO PROGRAMI

HAFTA İÇİ KURSLARI 7 EYLÜL 1987

HAFTA SONU KURSLARI 12 EYLÜL 1987

TÜBİTAK'ta Sorun Sürüyor

Türkiye Gazetesinin Dehşetengiz(!) İddiaları

Bilim ve Sanat

Bilim ve Sanat, yayın yaşamına bilmeli şasız bir kılavuz edinerek başladı. Ekonomik, politik, kültürel ve toplumsal konulara bilimsel bir bakış açısı ile yaklaştı. Dünyadaki bilimsel ve teknolojik gelişmeleri izlemeye, aktarmaya ve ülkemizin bu alandaki durumunu irdelemeye özen gösterdi.

Karanlığın, bilimin aydınlığı ile yok edileceğini biliyordu. Aydınlık için savaşında saf tuttu.

Aydınlıktan korkanlar vardı. Bunlar karanlığı, oğalarının teminatı olarak görenlerdi. Doğal olarak bilime, bilim üreten kurumlara düşmandılar.

Son 7 yıldır, ülkemiz kültür-sanat ve bilim açısından bir ortaçağ karanlığının soğukluğunu isteniyor. Bu süre içinde Türkiye, bilimsel anlayışın, doğrudan bilimin aşağılandığı, dışlandıgı ve giderek yok edilmek istediği bir ülke oldu. 1961 Anayasasının oluşturduğu ve güvenceye aldığı özérk kurumlar, başta üniversiteler ve Türkiye Radyo Televizyon Kurumu olmak üzere yok edildi. YOK'un üniversitelerde gerçekleştirilen yürüyüşü çok iyi biliyoruz. Radyo ve Televizyon, vatandaşları belirli görüşler doğrultusunda koşullandırmakın temel aracılığına getirdi. Türk Dil Kurumu ve Türk Tanrı Kurumu yok edildi. Okullarımızda din eğitimi mecburi kılındı. Bununla kalmadı, bu eğitim cocuklarımıza, gençlerimize beyinlerini hurafelerle doldurma yolunda kullanılır oldu. Şimdi öne sürülen, din eğitiminin ana okullarından baslatılmasıdır.

Sadece din ve ahlak dersi içinde değil, her derslerde içinde de verilmesidir."

Bütün bu olumsuzluklar içinde önemli bir olumluluğun da altını çizmek gerekir: Demokratik görev ve sorumluluklarımız berrak bir biçimde gündeme geliyor artık. Kimin nerede ve nasıl bu görev ve sorumlulukları yüklenmesi gerektiği konusu da acıklığa kavuşuyor. Toplumsal yaşamımızda bu bilinc giderek yerleşiyor. Üniversitelerde gerçekleştirilen yıkımın bir benzeri şimdilik Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumunda sahnelenmek isteniyor..."

Bilim ve Sanat, bu saptama ve değerlendirmelerin gereği olarak TÜBİTAK'ta yapılmak istenenleri ve TÜBİTAK'ı eleştirel

bir yaklaşımla tartışmaya başladı.

NİSAN 1987 sayımızda, TÜBİTAK'da kuruluşundan 12 Eylül'e degen genel sekreter idari yardımcı görevini üstlenmiş bulunan sayın Refet Erim'in "Üniversitelerimizden sonra sıra TÜBİTAK'ta mı?" yazısı, MAYIS 1987 sayımızda TÜBİTAK'ta uzun süre bilim kurulu üyeliği yapan sayın Erdal İnönü ile söyleşi, TEMMUZ 1987 sayımızda da, Refet Erim, Prof. İlhan Tekeli, Prof. Tosun Terzioglu, kurum çalışanı araştırmacı Dr. Hikmet Özdemir'in katılıkları ve dergimiz genel yayın danışmanı Doç. Dr. Güney Gönenç'in yaptığı, "SİM'Dİ SIRA TÜBİTAK'ta mı?" paneli yayımlanmıştır. TÜBİTAK'ta yapılmak istenenler çok ayrıntılı olarak bu yayınlarımızda yer aldığı için burada yinelemeye gerek görümüyoruz.

Konunun kamuoyunda olumlu ve olumsuz pek çok yankısı oldu. Ancak en ilginç(!) karşı çıkış TÜRKİYE gazetesi yaptı.

Türkiye Gazetesi Temmuz ayı içerisinde yayınladığı yazıları ile TÜBİTAK Bilim Kurulu başta olmak üzere Kurum çalışanları suçluyor, Kurumun solcu militanlar ve "gizli örgüt" üyelerince "istila" edildiği ihbarında bulunarak buna karşı amansızca mücadele veren TÜBİTAK Genel Sekreteri Sümer Şahin'i savunuyor, onu görevden uzaklaştırılmış isteyenlere gözdağı veriyor. "NATO, MSB, AR-GE gibi kurum ve kuruluşlarla müstere projeler üzerinde çalışmalar yapmakta olan TÜBİTAK ve enstitülerindeki birçok çalışma ve askeri satın alma işlemlerinde sakıncı personele istihdam edilmekte olduğu..." İleri sürülererek "sakıncasız" oldukları bilinen üçüncü, Türk-İslam sentezi kadroların Kuruma yerleştirilmesi için canını dişine takan Prof. Şahin'e sahip çıktı.

Hakkındaki çeşitli yolsuzlıklar günlük basına da yansımış, yakınlarını ve ülkemizi yüksek ücretlerle önemli yerlere atanmış. Bilim Kurulu kararlarını ve onun yönetim yetkisini hiç savunmadığı artık herkesce bilinen genel sekreterin, Bilim Kurulunda görevden alınma kararının uygulanması için, tehditlerin yağırdığı bu yazılarla göre TÜBİTAK'ı, görev yapmak için alıkonan solcu "gizli örgüt" militanlarıdır.

DEVRİMCI BİRLİK GRUBU

Yönetim Kurulu (Asıl):

Başkan :	Oktay Özaydinli
Sekreteri :	Irfan Erbektaş
Üye :	Avadis Var
Üye :	Hüseyin Aykul
Üye :	Ahmet Sat
Üye :	Uğur Şenkutlu

Yönetim Kurulu (Yedek):

Arif Karakaya
Hayri Kayaman

Ve şöyle deniyordu: "DEVRİMCI BİRLİK GRUBU" adlı kanun dışı örgütün yönetim kurulu üyeleri tutun da merkez genel kurul delegelerine kadar her kademedeki üyelerine kuruma görev verilmiştir. Bu görevlerin görevden alınmaları bir yetkili tarafından engellenmektedir."

Türkiye gazetesi 12 Eylül'den sonra dahi ortaya çıkarılamamış bir "gizli örgütü" ortaya çıkarmıştı.(1)

TÜBİTAK çalışanları 12 Eylül'e degen DİSK'e bağlı SOSYAL-İŞ Sendikası'nın üyesi idiler. Türkiye gazetesi bu noktayı almış görünüyor. Yoksa bu bile yeterli "suçu" kuşkusuz oluştururdu.

Yayınladığı "gizli örgüt" listesi SOSYAL-İŞ Sendikasının 1977 yılında yapılan Ankara Şubesi genel kurulunda, yönetimine talip olan 3 gruptan birisine ait olan seçim pusulasıdır. Ve bu listede yalnızca bir TÜBİTAK çalışanı yer almaktadır. Bu durum bile tek başına, ayrıca bir şey söylemeye gerektirmeyecek kadar TÜBİTAK'ta kimlerin ne yapmak istediklerini açıklamaya yetmektedir. Bilim ve Sanat'ın "SIRA TÜBİTAK'TA MI?" sorusunu ortaya koymada, bunlara karşı demokratik direnci öne çıkarmada ne denli doğru ve tutarlı bir çabanın içinde olduğunu kanıtlayan alıkonan solcu "gizli örgüt" militanlarıdır.

Günlük basına da yansımış, yakınlarını ve ülkemizi yüksek ücretlerle önemli yerlere atanmış. Bilim Kurulu kararlarını ve onun yönetim yetkisini hiç savunmadığı artık herkesce bilinen genel sekreterin, Bilim Kurulunda görevden alınma kararının uygulanması için, tehditlerin yağırdığı bu yazılarla göre TÜBİTAK'ı, görev yapmak için alıkonan solcu "gizli örgüt" militanlarıdır.

İşkenceci Eğitimi ya da Otoriteye Boyun Eğme Süreci

Tufan Aydın

Siyasi tutuklu ve hükümlülerin ceza ve tutukevlerinde insanca yaşama koşullarının sağlanması yolunda sürdürdükleri dirençli mücadele, kendi aile ve yakınlarından öte, demokrat kamuoyundan da geniş bir destek gördü. Bilim ve Sanat olarak her yerde ve her koşulda İnsan Haklarına saygı gösterilmesi talebine, her zaman olduğu gibi katılırken, Tufan Aydın'ın siyasi tutukluluk sürecinin bir başka aşamasına değinen irdeleme yazısını yayınlıyoruz. B.S.

OTORİTEYE İTAAT...

İnsanın videosu olması güzel şey. Bunu, tüketim özlemlerimi dile getirmek için değil, 80 sonrası uzaklaştığımız 7. sanat ürünlerini bir nebze görebilme olanağı sunduğu için söylüyorum. Bu cihaz sayesinde, geçenlerde, çok tad aldığımız bir film izledik: "I Comme Icare."⁽¹⁾ Ancak, burada amacım filmi anlatmak değil, eleştirisi hiç değil. Filmde çok ilginç bir sahne vardı ki, oldukça etkilendim. Daha sonra okuduğum birkaç makale o sahnedeki olayları yerli yerine oturttu.

Filmde, bir katili arayan dedektif, şüphelileri izlerken, bunlardan birinin bazı psikolojik deneylere katıldığı, ruhsal sıkıntıları olduğunu öğrenerek, kendisine yardımcı olan psikoloğa gitmek. Aslında, çok uyumlu ve sessiz bir kişi olarak tanınan katil zanlısı, başka bir örneğini dedektifin izlediği bir deneye katılmıştır. Söz konusu deneyde, iki denek ve bir deney yönetici var. Deneklerden biri, elleri bağlı olarak bir sandalyede oturuyor ve vücudunun belli yerlerine elektrodlar bağlanıyor. Diğer denek ise, üzerinde elektrik düğmeleri olan bir makinin başında. Yönetici, makinin başında olan deneğe, oturan kişiye belirli sorular sormasını, bilmemiği takdirde 15 voltтан, 450 volta kadar kademe kademeye artan elektrik şoku vermesini söyle-

miz deneyler, çağımızın işkencecisinin daha bilimsel olarak yetiştilmesinde temel alınan çalışmaların bazılarıdır. 1947'de Nuernberg'den bu yana işkencecilerin yargılanıldığı en önemli mahkeme olan 1975'de Yunanistan'daki yargılamalar, işkence sürecinin "değizmez" elemanı işkencecilerin nasıl yetiştirildiğine ilişkin önemli ipuçları vermiştir.

Özellikle, Yunan bilim adamlarının bu konudaki çabaları, faşist-otoriter yönetim ülkelerde devlet politikası haline getirilen işkencenin ve onun uygulamalarının oldukça bilimsel yöntemlerle hazırlanlığını, tüm dünyaya gösterdi. Örneğin, bir Yunan psikoloji profesörü olan Mika Haritos-Fatouros adlı bilim adamı, 1967-74 yılları arasındaki Cunta Dönemi'nde görev yapmış, işkenceden sorumlu askeri-polis örgütü üyesi (ESA) 25 kişi ile yaptığı görüşmeleri yayınladığında, oldukça ilginç sonuçlar ortaya çıktı.⁽²⁾

Bu çalışma, herseyden önce işkencecilerin nasıl seçildiğini ve ne şekilde yetiştirildiğini ortaya çıkardı. Bu konuda ilk seçim, normal askeri eğitime gelenler arasından, eğitim üçüncü ayında sonra yapılmıştı. Seçimde en temel ilke, seçilen kişinin ve ailesinin "saf anti-komünist" olmasıydı. Özellikle, güvenlik güçlerinin "çok iyi çalıştığı" ülkelerde, herkesin fişlenmesi nedeniyle, bu seçim'in hiç zor olmadığını biz de biliyoruz! Daha sonra, sürekli gözlem altında tutulan bu insanlar, belirli kriterlere göre sınıflandırılıyordu: Dayağa dayanma yeteneği, bir emir mantıksız göründüğünde bile amirlere tam itaat, insanlıkta nasibini almama "derecesi".

Görüşmeyi yapan eski işkenceciler, söz konusu merkeze geldiklerinden itibaren sürekli dövündüklerini, "Yunan Devleti'ne" ve "21 Nisan Devrimi"ne sonsuza dek bağlı kalanları üstüne yemin ettirdiklerini,

Rodezya'da sorgulama; yıl 1977. Tutuklular öğle güneşin altında, sılah zoruyla, fotoğrafta görülen konumda tutuluyor. Otoriteye boyun eğen, tutuklular mı, yoksa elinde silahı tutan mı?

diz çokerek amirlerine, özellikle Albay Ioannides'e bağılılık yemin etmeye zorlandıklarını belirtmişlerdi. Bundan sonra, amirlerin "baba"ları olduğu, onlara ve Cunta şeflerine itaatin kendi yararlarına olacağı düşüncesinin verilmesi geliyordu. Bu işkenceci "adaları"na, devletin güçlendirilmesinin en temel ve etkin aracı ESA'ya ait olma duygusu ve dayanışma ruhunun verilmesi de ihmali edilmeyordu. Dayanışma duygusunun verilmesi için çeşitli yöntemler kullanılıyordu; örneğin bu örgüt üyeleri arasında "özel" bir dil kullanımlısıyla, hem onların Yunanistan'ın kanlı işkence örgütüne ait oldukları her an vurgulanıyor, hem de aralarındaki konuşmalarında gizlilik sağlanıyordu.

İŞKENCE NASIL ÖĞRETİLİYOR?

Aşırı sıcakta cezalandırma anlamına gelen Yunan'ca "kapsoni" kelimesi ile ifade edilen işkence eğitimi sürecinin, Yunanistan dışında, otoriter yönetimiyle ülkeler için de çok farklı olmadığı belirlenmiştir. İşkence eğitim sürecinin, özünde, bir beyin yıkama

programı olduğu psikoloji ile ilgilenen hekim-araştırmacılarla ileri sürülmektedir. Öyle bir eğitim süreci ki, bundaki temel amaç katılanların kişisel kimliklerinin ve geleceğe ilişkin beklenilerinin kırılarak, kurumlaşmış bir işkence makinesinin sadece "itaat eden" bir dişli haline gelmeleridir. En mantıksız emirleri bile, itirazsız yapabilenler, en makbul olanlardır. Eğitim boyunca sürekli olarak, dövülmek, eski bir işkencenin deyişiyle, "aci sevmeyi öğretmek", sürecin bir parçasıdır. Bu arada, önem verilen bir diğer nokta da, belirli bir hiyerarşinin yerleştirilmesi ve eğitime katılanların buna tam olarak uyumlarının sağlanmasıdır. Bunun için, eskilerin her dediği ve yaptığı, yeniler için uyulması gereken emir niteliğindedir.

Bir diğer konu, eğitim süreci boyunca, katılanların eğitimin niteliğini ve amacını bilmemelerinin sağlanmasıdır. Denilebilir ki, işkencenin yaygın olduğu ülkelerde, karakollarda bile işkence yapılmaktır.

Doğal ki, fiziksel işkence, ülkedeki demokratik hakların kısıtlılığı ile koşut olarak, yaygın bir şekilde, özel olarak yetiştirilmemiş personelce de uygulanmaktadır. Ancak, burada söz

konusu olan, "gelişmiş" işkence tekniklerini uygulayan "vasıflı" personeldir.

Eğitim sürecindeki aşamalar geçilince, "öğrenciler" yavaş yavaş işkenceye katılırlar. Önce, sorgulama/şikence odalarının kapısında nöbet tutmak, sonra tutuklamalarla katılmak, sorgu odasında nöbet tutmak, dolayısı ile işkenceye tanıklık etmek, arada yardımcı olmak, vb. "Başarılı" olanlar, diğerlerinden daha önce işkenceye aktif olarak katılma "hakkını" elde ederler.

Bu arada, her eğitim sürecinde olduğu gibi, kullanılan, olumlu-olumsuz güdüleri söz konusu. Sindirme, alay etme, aşağılama, cezalandırma, vb gibi olumsuz güdüler nedeniyle, eğitime katılanların sürekli korku altında olmaları ve koruma altında yaşamaları sağlanır. Yine, işkence en az iki kişi tarafından uygulanır ve bu sırada "uzmanlar"ca izlenerek, sürekli denetim altında tutulurlar. Konu ile ilgili herhangi bir açıklama yapacak olurlarsa, yalnız kendilerinin değil, ailelerinin ve yakınlarının da tehdit altında olduğunu söylemek, bir diğer yöntemdir. Ve en şiddetli ceza gerektiren suç, işkenceye gören bir tutukluya yardım etmektedir.

İşkenceciler, genellikle toplumun en düşük sosyo-ekonomik düzeyinden seçildiklerinden, yaşamaları boyunca horlanmalarına karşılık, birtakım ayrıcalıklarla taltif edilirler. Kendilerini, toplumun en "itibarlı", korkulan ve güçlü örgütün üyesi olarak hissetmeleri, diğer devlet görevlilerinden daha iyi koşullarda yaşamaları, vb ayrıcalıklar ise olumlu güdüler olarak sayılabilir.

Eğitim sürecine katılanların psikolojik geçmişleri ve yetişme tarzları ayrıntılı olarak araştırılır, gerektiğinde kendilerine karşı koz olarak kullanılır. İşkencecilerin geçmişlerine ilişkin yapılmış araştırmalara bakıldığında, oldukça çarpıcı görüntüler ortaya çıkarıyor. Bu konuda, gerek Yunanistan'da, gerek diğer ülkelerde yapılmış araştırmalarda, işkencecilerin genellikle çok sıradan kişilik özelliklerine sahip oldukları; çocuklarınlarında sorunlu, saldırgan ya da sadist diye nitelendirilebilecek bir yapıda olmadıkları gösterilmiştir. İşkenceciler hakkındaki genel kanının tam aksine, bu "yola düşmeden" önce, sadist olduklarına ilişkin hiçbir belirtinin olmaması, işkence yapma konusunda "özel" bir eğilime sahip olmamaları ve bu işten haz duymamaları, araştırmalarda belirlenen gerçeklerdir.

Eğer varsa, duymuş oldukları haz, daha çok mesleklerini iyi "icra ediyor" olmalarının verdiği gururla ilgili olabilir. Ayrıca, bu ülkeler daha demokratik bir yapıya kavuşturularında, söz konusu insanların normal yaşamalarını sürdürmeleri ve genelde suçluluk duymamaları da, bunun bir kanıtı olarak ileri sürülmektedir.

Oldukça çarpıcı ve şaşırtıcı gelen bu sonuçlar doğrultusunda, 1980'lerin başında, Uluslararası Af Örgütü'ne

HENRI VERNUIL'İN "I COMME ICARE" ADLI FILMİNDEN:

- Mesela bir diktatör milyonlarca kişiyi öldürmeye karar verdiği zaman, ona binlerce de suç ortağı gerekir.
- Sözünü nasıl geçirtir?
- Sorumluluklarını paylaştırarak. Her biri kendi görevini yine getirir. Çünkü, hiçbirini bu binlerce kişi arasında bir kukla olduğunun farkına varmaz: Bazıları kurbanları tutuklar. Diğerleri bu kurbanları kamplara götürürler. Sadece şoförler görevlerini sürdürmüş olurlar. Kampın görevlisi, kapıyı açtığından o da görevini yapmış olur. En son işlemlerde daha vahşi, daha kaba kişiler kullanılır.

(1) "I comme Icare" Yönetmen: Henri Vernuil
(2) Milgram, S.: "Lydighedens dilemma". Socialpaedagogiske Bibliotek, 1977.

Ayrıca Bkz. Teber, S.: "Kısaltılmış Depolitizasyon ve Militarizasyonu", Düşün, Ekim 1986.

(3) Wagner, G. and Rasmussen O.V.: "Torturers", "The Danish Medical Journal", March, 1983.

(4) Galeano, E.: Latin Amerikanın Kesik Damaları. (Cev. A. Tokatlı-R. Hakanen) Alan yay. 1983.

vazife olmayana karışmayan, yalnızca kendisine emredilene itaat eden makinelere dönüştürülmesi süreçleri ile paralel götürülür. Doğal ki, bu sıradan insanı denetleyeceğin ağızın dışlilerinin farklı bir şekilde üretmeleri düşünülemez. Dolayı ile, görevleri politik muhalifleri izlemek, tutuklamak, sorgulamak, işkence etmek, vb. olan memurların yetiştirmesi, otoriter yapının istediği herhangi bir yönetici tipinin üretiminde olduğu gibidir. Sorun, toplumsal çelişkinin giderilmesinde, örtüsüz devlet terörünün tercih edilip edilmemesi dendir. Bu yol, bir kez seçildi mi, bu yolun gerektirdiği tüm memurlar gibi, işkencecilerin de üretmesi gerekecektir. "Diktatörler, işkenceciler, cellatlar: Posta ve banka gibi, terörün de memurları vardır ve terör, gerekli olduğu için uygulanır. Bir sapıklar ortaklılığı değildir."⁽⁴⁾ Bu çerçevede, sorumlulukları da, diğer baskından sorumlu memurların kadardır. Asıl görevi, verilen emre itaat etmek olan, "makina dışları"ni tek sorumlu göstermek/görmek, bu "terör makinesi"nin esas kurgucularını gözden kaçırılmamıza, yanlış hedefe yinelme mize neden olacaktır.

Bu bağlamda, sorgulama konusunda burada söyleyebileceğimiz tek şey, savaş suçlarının sorulmasına katkı edilmiş kuralların uygulanmasında kabul edilmiş kuralların önemektetmektedir, işkencenin önünü alabilmekte önemli bir adım olacaktır. Sorgulamalarda, savaş suçlarının sorulması için kabul edilmiş Cenevre Konvensiyonu koşullarının uygulanması talebine sahip çıkılmalıdır. Ayrıca, bugün özellikle Danimarka'da olduğu gibi, sorguların bu Konvensiyonun içeriği ilkeler doğrultusunda eğitilmesi çögu sırasında sürekli de netleme ve sorgulanın yasal haklarının sağlanması işkence memurlarını azaltacaktır. Ancak, işkence memuru bütünüyle ortadan kaldırılması, işkenceyi günlük yaşamın bir parçası haline getiren devlet terörünü uygulayan güçlerin, toplumsal muhalefet tarafından, onu uygulayamaz hale getirilmesiyle olanaklıdır.

Önce Emek Vardı

Alaattin Bilgi

"Sınıflar arası çelişkinin uzlaşmaz zıtlık halini aldığı toplumlarda, toplumsal işbölümünün sonucu, fikir ve kol işçiliği arasında aynılık gelişerek, fikir işçiliği ve bütün tinsel faaliyetler egemen sınıfların ayıralığı halini alırken, sömürulen sınıfların payına, zahmetli kol ve beden işçiliği düşer." Bilimsel ve teknolojik devrim, zihinsel ve fiziksel emek arasındaki bu zıtlığın ortadan kaldırılabilmesi için ne gibi olanaklar sağlıyor? Farklı toplumsal sistemler bu olanakların kullanılmasına ne ölçüde elveriyor? Yeni sorunlar ortaya çıkacak mıdır? Sayın Alaatin Bilgi, aşağıdaki yazısında, "Bilimsel ve Teknolojik Devrim" denince hemen aklimiza gelen bu tür soruların yanıtları araştırılırken, iki emek türü arasındaki ayrışma sürecine dikkatleri çekiyor ve bize önemli ipuçları veriyor.

B.S

Kutsal kitap, 'Önce söz vardi,' der.¹⁰ Dünyayı tezeliden değiştirebileceklerini sananlar da, 'Önce eylem vardi,' karşı tezini getirirler. Oysa, düşünce olmadan eylem, söz olmadan düşünce olur mu? Bilim ise, sözün de bir başlangıcı olduğunu söyleyip ve buna 'iş' diyor, 'emek' diyor.

Yeryüzünde varlık kazanan insanoğlu, hayatı kalabilmek için, önce beslenmek, avlanmak zorundaydı. Avlanması için alete, daha kolay avlanması için daha iyi alete gereksinmesi vardi. Aleti yapan şey emekti, gitgide gelişiren de. Çakmaktaşını, kesici alete dönüştüren insanın farında olmadan parmakları da değişiyor, kıraklıyor. yeni beceriler kazanıyordu. "Böylece kazanılan daha büyük esneklik (souplesse) kuşaktan kuşağa geçiyor ve artıyor. O halde el, yalnızca emeğin organı değil, emeğin ürünüdür de."¹¹

Bir araya gelen insanlar daha iyi avlıyor, daha iyi konurabiliyorlardı. Emegin toplumsal nitelik kazanmasının ilk adımıydı bu. Öyleyse emek, insanı bizzat yarattığı gibi, toplumsal varlık olmasını sağlayan başlıca etmendi. Bir arada ve ortaklaşa çalışma, insanların aralarında anlaşabilmelerini zorlukla kılımış, bağırlar, işaretler ve hareketler zamanla dile, konuşmaya dönüşmüştü, konuşma düşünmeyi öğretilmiş, sürekli uyarılar alan beyinde yeni yeni hücreler oluşmuş, beyin gelişmiş, oylumu büyümüştür. Şu halde, insanoğlunun kafatası içindeki bu organ, ne do-

ğanın armağanı, ne doğa üstü bir gücün yaratısı değil, yalnızca kendi emeğin bir sonucu ve ürünüdür.

Özetle, emek sayesinde insan türü varlık kazanmış, insan toplumsallaşmış, toplum gelişme yolunda adımlar atmıştır. Ve 'söz' de bu toplumsallaşmanın sonucu, emeğin bir ürünü olarak başlamış ve onunla birlikte gelişmiştir.¹²

ZORUNLULUK VE GEREKSİNME

Emeksiz yaşımanın olanaksızlığını insanoğlu daha ilk adımda deneyimleriyle öğrenmişti. Zorunluluk her an kendisini duyuruyordu. Alet yaparken olsun, barınırken olsun bunu, soyundan geldiği canlılardan devraldığı hayvanı gereksinmelerinin baskısı altında yapıyordu. Zorunluluk önde plandaydı ama yine de emek toplumsal yaşama geçişin temelini oluşturuyordu. Kökeninde hayvansal olan insan gereksinmeleri, toplumsal bir biçimde bürünüyordu. İnsanın toplumsallaşması ile koşut olarak yeni yeni gereksinmeler ortaya çıktı, alet meydana getirmekle başlayan emek, bu gereksinmeleri karşılayacak biçimde gelişiyor ve çeşitleniyordu. Doğada hazır bulduğu sert taşları, kesici ve vurucu aletlere çevirmekle başlayan emeğin, enince ve duyarlı araç ve makineleri yapabilecek düzeye ulaşması ve, en zorunu gereksinmelerini karşılamak için emeğini kullanmayı öğrenen insanoğlunun ücretli emekçiye dönüşmesi binlerce yılı kapsayan bir emek sürecinin sonucu olmuştur.

TOPLUMUN ÜRETKEN GÜCÜ

Kapitalizm öncesi dönemde, toplumun bellibaşlı üretken gücünü emekçi, aşağıdaki işlevleri yerine getiriyordu: a) Önce, elindeki o günkü araç ve gereçlerle, emeğin konusu olan nesneler üzerinde işliyor ve bunları değiştiriyordu. Sabanla toprağı sürüyor, ekiyor, orakla biçiyor ve ekinin hasadını tamamlıyor. Ormandan ağaç kesiyor, kulübe yapıyor, konakların inşaatında çalışıyor, su arkaları açıyor, sebze yetiştiriyor, hayvan üretiyor, bunlardan besin ve giyecek yapıyor, vb. Daha sonraki ev sanayii ve manufaktür döneminde, toplumun o günkü koşullara uygun bütün gereksinmelerini karşılıyordu. b) Sonra, iş hayvanları ile birlikte, üretimin enerji gereksinmesini karşılıyordu. Bu işleviyle, üretim sürecinin tek düzenleyicisi ve denetleyicisi idi. c) Ensonu, çalıştığı alanda, yeni teknikler geliştiriyor ve yeni bir teknolojinin doğmasını sağlıyordu. Tüketicim nesnelerinin yanısına, enince el işlerinden tutun da, görkemli yapılara dek her türlü sanat yapıtlarını ya tek başına ya da toplu olarak o üretiyordu. Ama bireysel emek hemen her zaman kas gücüne dayanan fiziksel emek niteliğindeydi. Bunun dışında kalan, manevi ve tinsel diyeBILECEĞİMİZ ETKİNLİKLER EGEMEN SINIFLARIN

ayıralığında kalyordu. Üretim koşulları gereği üretkenliğin düşüklüğü, çalışma saatlerinin uzunluğu ve acımasızca sömürülmesi, insan yeteneklerinin tek yönlü gelişmesi bu üretim biçiminin egemen nitelikleri idi. Belli bir nicelikte olmak üzere normal insan vücudu için yararlı ve gerekli olan fiziksel emek, bu sınırların ötesinde yorgunluk ve bezginlik veriyor, beynin normal gelişimini engelliyor. Büttün bunlardan sonra, üretikleri ürüne feudal beyin ya da köle sahibinin elkoyması, emekçinin, o dönemde, çalışma ve işe, anlamsız ve gereksiz bir zaman kaybı gözüle bakmasına neden oluyordu.

EMEĞİN PARÇALANMASI

Kapitalizmin başlangıç aşamasında ve özellikle manufaktür (imalat sanayii) döneminde yoğunlaşan işbölümü ile birlikte, işçinin kullandığı emek araçlarındaki gelişme sonucu, üretim süreci bir dizi parça işlemler halinde bölündü. Artık her parça işlem için ayrı bir araç kullanıldığı gibi, bu özel aracı kullanmak da belli bir işçinin ustalığı haline geldi. Manufaktür, "İşçinin tek bir işteki becerisini, bir yığın üretici yetenekleri ve içgüdüleri aleyhine zorlayarak onu, çoğu organlarından yoksun, garip bir yaratık haline" sokuyor, birey olarak insanı, "bir parça-işlemenin otomatik motoru haline getiriyordu."¹³

Tarımla uğraşan köylülerin, küçük sanat erbabının, zanaatçıların kazandıkları deneyimler, bilgi, yargı ve irade gibi yetiler, imalat sanayinde, işyerinin bütünü için gerekli şeyler oluyordu. Üretimde zeka, bir çok yönlerde güdükleşme pahasına, tekyönde gelişiyordu. Parça-işçilerin yitirdikleri, onları çalıştırın sermayede toplanıyordu. "Bilim adamı ve üretici işçi, birbirinden uzaklaşıyor ve bilim, işçinin elinde, üretken gücünü artırmasına hizmet eden bir araç olarak kalmak yerine, hemen her yerde, emeğin karşısında yer alıyor, adele güçlerini tamamıyla mekanik ve boyun eğici hale sokmak için çaba gösteriyordu. ... İşçilerin karşısına bir başkasının mali ve egemen bir güç olarak çıkan maddi üretim sürecinin akıl ve zeka ile ilgili yönleri, manufaktürdeki işbölümünün bir sonucudur." Demek ki, el ve kafa emeği (manual and mental labour) arasındaki ayrı manufaktür içerisinde gelişiyor ve az sonra görüleceği üzere, "bilimi, emekten farklı üretken bir güç haline getirerek sermayenin hizmetine veren modern sanayi içerisinde tamamlanıyor."¹⁴

İşmakineleri denilen mekanik aytıtların bulunduğu ile, işçinin, emek araçları ve emeğin konusunu oluşturan nesneler ile olan doğrudan ilişkisi kalkıyordu. Doğal enerjiye dayalı motorların yapılarak kullanılması ile birlikte, insanın enerji kaynağı olarak kullanılması da sınırlanmış oluyordu. Üretim sürecinin hızını artık işçi değil makine düzenliyor. İşçi makineyi denetliyor, onun bakımını yapıyordu ama, makinenin fiziksel ve bir ölçüde de zihinsel bir parçası haline gelmiş oluyordu. İşçinin tamamen dışında gelişen teknoloji yalnız sermayenin çıkarına hizmet ediyordu. İşçi için makine, sermayenin maddi temsilcisinden başka bir şey değildi. Her bir parçası emek ürünü olan insan elinin yarattığı makine, yalnız üretim süreci içerisinde işçi üzerinde egemenlik kurmakla kalmıyor onun bütünü hayatı üzerinde de başat bir etken oluyordu.

Sanayi devrinin çıkış noktası olan makine, tek bir aleti kullanan işçi yerine, çok sayıda benzer aletleri çalıştırın ve tek bir devindirici güç tarafından hareket ettirilen bir

mekanizmayı koyar. İş araçları artık işçinin elinden alınmış ve manufaktür döneminin özelliği olan elbecerisi ve ustalığa artık gerek kalmamıştır. Makineleşme, işçiler arasındaki kademeleşmeyi kaldırmış ve işçilerin büyük çoğunluğunu sıradan fabrika işçi haline getirmiştir. Elzanaatları ile manufaktürde işçi, aleti kullanırdı, oysa fabrikada şimdiki makine işçi kullanmaktadır. Emek aracını aktif olarak harekete geçirilen işçi şimdiki pasif olarak makinenin hareketlerini izlemek ve olsa olsa düzenlemek durumdadır. İşçinin daha önce sahip olduğu hüner ve becerisinin yok edilmesiyle, özgürlüğünün yok edilmesi atbaşı gider. "... fabrika işi, sinir sistemini tükettiği gibi, adelelerinin çok yanlı çalışmasını engeller ve hem vücut hem zihin faaliyetlerindeki özgürlüğün her atomunu tümüyle elinden alır. Makine... çalışanın bütün ilginciliğini yokettiği için, işin hafiflemesi bile bir çeşit işkence halini alır. ... Emek araçlarının işçiyi kullanır hale gelmesi, bu tersine dönüş, ilk kez fabrika sisteminde teknik ve somut bir gerçeklik kazanır. Otomat haline dönüşen emek aracı, emek-sürecinde işçinin karşısına, canlı emek-güçüne egemen olan ve onu bitirip tüketen sermaye ve ölü emek şeklinde çıkar. Üretimin zihinsel güçlerinin el emeğinden ayrılmazı ve bu güçlerin, sermayenin emek üzerindeki kudreti haline dönüşmesi... ensonu, makine temeli üzerinde yükselen büyük sanayi tarafından tamamlanır."¹⁵

Zihinsel güçlerin -kafa emeğinden ayrılması, büyük sanayi ile tamamlanmasının yanı sıra, bireyin -işçinin- kuşaklar boyu kazandığı özel beceri de, onun dışında gelişen bilim ve teknoloji, dev boyutlara ulaşan fizik güçler ve fabrika mekanizmasında somutlaşan ve bu mekanizma ile birlikte 'patronun' kudretini oluşturan kitlesel emek karşısında, küçük bir miktar olarak yok olur gider. Bu kadarla da kalmaz, bilim ve teknolojideki gelişmeler, 19. yüzyıl ortalarından başlayarak, işçi sınıfının sermayenin tahakkümüne karşı giriştiği başkaldırı ve grevleri önleme ve ezmede güçlü bir silah olarak kullanılır. Her yeni gelişme, her yeni buluş, işçi sınıfının direnişini kırmada sermayeye yeni olanaklar sağlamıştır. Marx, "Salt işçi sınıfının ayaklanmalarına karşı sermayenin eline silah vermek amacıyla 1830'dan beri yapılan icatların bir tarihini yazmak mümkündür." der.¹⁶

Demek ki, başlangıçta tek bir insan, kendi beyninin denetimi altında, yine kendi kaslarını kullanarak işine yaranan bir nesne üretiyordu. Insanoğlunun yalnız kullanım-değerleri ürettiği bu aşamada el emeği ile kafa emeği doğal bir birlik içerisindeştir. Sonraları, üretim biçiminde değişmeye birlikte, bu iki emek birbirinden ayrılmıyor ve neredeyse 'can düşmanı' oluyorlardı. Ürün, bireyin doğrudan ürünü olmaktan çıkıyor ve kolektif emekçinin, her biri ürünün ayrı bir parçasını yapan emekçi topluluğunun ortak ürünü oluyordu. Sınıflar arası çelişkinin uzlaşmaz zıtlık halini aldığı toplumlarda, toplumsal işbölümünün sonucu, fikir ve kol işçiliği arasındaki ayrılık gelişerek, fikir işçiliği ve bütün tinsel faaliyetler egemen sınıfın ayıralığı halini alırken, sömürulen sınıfların payına, zahmetli kol ve beden işçiliği düşer. Ne var ki bu, bütün yaratıcı etkinliğin rahat yerinde egemen sınıfların tekeline kaldığı anlamına da gelmez. Bugün adı sanı bilinmeyen işçi ve zanaatkârlar, piramitlerin, tapınakların ve öteki dev anıtların biçimlenmesine katkıda bulunmuş, halkın mührini denilen bir türün örneklerini vermiş, kazandığı de-

neyimlerle nehirlerin yolunu değiştirmiştir, bugünün bestelerine kaynaklık eden türküler, melodileri yaratmıştır. Rus mujiği olmadan, Çaykovski'yi, feodal dönemde Avrupa köylüsü olmadan Beethoven'i, zenci köleler olmadan Gershwin'i düşünmek olanaksızdır.

OTOMASYONDAN SONRA

Bilimsel buluşların vakit kaybetmeden teknolojiye uygun olduğu yüzyılımız kuşkusuz, otomasyonun toplumsal üretimi eğemen olduğu bir çağ. Kendi kendini düzenleyen, denetleyen aletler olsun, her türde sibernetik makineler, bilgisayarlar olsun, günü güne gelişen teknolojinin emrinde. Yapay uyduan, otomobilden tutun da, sabun tozuna, boyali içeceklerde dek çoğu ürünler, insan eli değişmeden, hareketli bant sistemi ve öteki otomatik kolaylıkların katkılarıyla üretilmekte. Tek bir bilgisayar, pek çok mühendisin, teknisyenin yerini alıbmaktedir.

Otomasyonun yaygınlaşması ile birlikte, işçi artık üretim sürecine yalnız bedeni ile değil zihniyle de katılmak zorunda kalmaktadır. Eskiden mühendisin, teknisyenin yerine getirdiği işlevleri, mekanik araçları düzenlemek, denetlemek işini, şimdi kısa bir eğitimle işçi yerine getirebilmektedir. **Mekanik zihinsel emek** diyebileceğimiz bu emek, kol gücünden çok, dikkate ve sınırsız enerjiye geresinme göstermekte, 'Zeki' ve kendi kendini denetleyebilen makineleri, dolaylı olarak yöneten işçi, daha çok sayıda teknik süreci bir arada yürütülebilir ve kimi üretim alanlarında, işin otomatikleşmesi ölçüsünde fizikselleşmiş enerji harcaması o ölçüde azalabilir.

Genelde alındığında, otomasyon ile birlikte, üretimde yer alan insan, gerçekten yeri doldurulamayan emek alanlarına daha çok zaman ayırmaya olağana kavuşturmakta, yeni yeni modellerin, değişik tip makinelerin, tüketim nesneleinin, dinlenme ve eğlence araçlarının yaratılmasına katkıda bulunabilmektedir. Sanatsal etkinlikler ile toplumsal yaşamın getirdiği diğer örgütsel işlere daha çok vakit ayırbilmektedir.

Otomasyonun emeğin üretkenliğini çok büyük ölçülerde artırdığı bir gerçektir. Böylece, kapitalist ülkelerde otomasyonun işçiyi, üretim alanı dışına itip yedek sanayi ordusuna katmadığı hallerde bile kimi sektörlerde denegsizlige ve kararsızlığa yol açtığı görülmektedir. Üretim araçlarının kamu mali olduğu ve işçinin işinden atılması söz konusu olamayacağı planlı sosyalist ekonomilerde ise, otomasyonun yarattığı bu gibi sorunlar, işçilerin becerileri ve bilgileri, modern teknolojinin gereksinmelerine uygun bir biçimde geliştirilerek ve bir sektörde fazlalık haline gelen işçiler, bir başka sektörde aktarılara çözümlemektedir. Otomasyonun girdiği üretim alanlarındaki teknik gelişmeler, birbirine bağlı işlemlerin aynı anda yerine getirilmesini gerektirdiği için, eski işbölümüne ve teknolojiye dayanan meslekler arasındaki sınırları yavaş yavaş ortadan kaldırılmıştır ve sanayi işçi olsun tarım işçi olsun, bu farklı alanlarda yeni beceriler kazanmaktadır. Kimi üretim kollarında işçilerin iki ya da üç meslek sahibi oldukları görülmektedir.⁽⁶⁾ Bu da işçilerin deneyim alanını genişletmeye, teknik düşünce yetileri gelişmeye, zihinsel emek öğeleri, fizikselleşmiş emek alanına yayılmaktadır. Çalışlığı alandaki maddi üretim sürecinin ayrıntılarını kavrayan işçi, üretim tekniklerini geliştirme ve rasyonelleştirme, kullanılan mekanizmayı iyileştirme, yeni olanak-

lar sağlama ve malzemeden tasarruf için yeni yollar bulma çabasına fili katkılarda bulunmaktadır. Böylece çalışmanın tinsel öğeleri ön plana çıkmaktır ve işçide araştırma ve yaratma güdüleri uyanmaktadır ve gelişmektedir. Artık, 'zihinsel' emek ve 'fizikselleşmiş' emek kavramları eski özelliklerini yitirmekte, zıt kutuplar haline dönüştürmek bu iki tür emek uyumlu bir bütün oluşturma yoluna girmektedir.

Ne var ki, sosyalist toplumda, zihinsel ve fizikselleşmiş emeğin bu şekilde birleşmesi ile bütün sorunlar çözümlenmiş olmuyor. Otomasyonda bile varlığını sürdürmek ve üretim sürecinin düzenlenmesi, denetlenmesi ve yönlendirilmesi gibi, fizikselleşmiş emekten çok zihinsel olan **mekanik emek**, pek az kol emeğini gerektirdiği halde sınırsız enerjiyi tüketmektedir. Bu gibi işler, dikkatin azamî ölçüde yoğunlaşmasını, hızı günden güne artan araçlarla insanın adeta yarışmasını gerektirmektedir. İşte, doğrudan doğruya insan tarafından yürütülen bu gibi **mekanik zihinsel emeğin** azaltılması yollarının bulunması ve şimdilik bu gibi işlerin toplumun bütün üyeleri arasında rasyonel bir biçimde dağıtılmaları gerekmektedir. Ayrıca, aydınların -evrensel devimi ile enteligenziya'nın- özgürlük bir toplumsal katman olarak varlığı ile, 'yaratıcı' ve 'yaratıcı olmayan' emek arasındaki temel ayırımın da sona ermesi gerekmektedir. Bu durumda da hiç kuşkusuz, bireylerin yaratıcılığı ve katkıları kendi yetenekleri ve becerilerine bağlı olacaktır. Toplumun bütün üyelerine aynı öğrenim ve eğitim olağanlığı sağlandığına göre bu konuda doğabilecek 'eşitsizlik' toplumsal değil kişisel bir nitelik taşıyacaktır.

SONUÇ

Bugün için, üretim araçlarının toplumsal mülkiyetine, işçi sınıfı ile aydınlar katmanın yakın işbirliğine dayanan sosyalist toplumda, zihinsel ve fizikselleşmiş emek arasındaki zıtlığın ortadan kaldırılmasına çalışılır. Eğitim ve öğretim olağanları ile, insanları kültüre, sanata ve bilgilendirmeye götüren yollar toplumun bütün üyelerine açık tutulur.

Başlangıçta, sözü, düşünüyeyi, insanı, eylemi ve bütün maddi ve tinsel zenginlikleri yaratan emeği, en büyük değer kabul eden bir toplumsal yapının, bu iki emek türü arasındaki çelişkiye kaldırarak dialektik birliğin kurulmasını amaçlaması kendi doğası gereğidir. □

(1) Yuhanna'ya göre İncil'in ilk cümlesi: 'İptida Kelâm var id.' diye başlar.

(2) F. Engels, *Doğanın Dialektiği* Sol Yayınları, Ankara, Ocak 1977, s. 218

(3) "... olumlu geçiren insanlar, birbirlerine söyleyecek bir seylerin bulunduğu noktaya erişir. ... Hayvanlarla bir kargaşatırma, dilin kaynağının, emek-sürecinden ve emek-sürci ile birlikte doğduğu açıklamasının, tek doğru açıklama olduğunu gösterir." a.g.y. s. 220

(4) K. Marx, *Kapital*, Birinci Cilt, Sol Yayınları, Ankara, 1986, s. 374

(5) a.g.y., s. 375

(6) a.g.y., s. 435

(7) a.g.y., s. 447

(8) Sovyetler Birliği'nde, Deproderzhinsk kimyasal kompleksinde daha altımsı yılların başında, işçilerden %70'ının iki mesleğe ve bunlardan coğunu üç ya da dört mesleği bulunduğu belirtilir. (R. Kosolapov, *Socialism: Questions of Theory*, Progress Publishers, Moscow, 1979, s. 243)

DÜZELTME

Sayın Alaattin Bilgi'nin 77. (Mayıs 1987) sayısında yer alan Normal Bir İşgünü İçin Savaşım başlıklı yazısının baştan ikinci satırında geçen "kasalarında" kelimesi "kasalarında" biçiminde çıkmıştır.

Ayrıca aynı yazının 36. sayfaya rastlayan bölümünde 1. sütunun baştan 38. satırında yer alan "yani kapitalist ile," ibaresi "yani kapitalist sınıf ile," biçiminde olacaktır.

Düzeltiler, özür dileriz.

B.S.

insan Ayağa Kalkarak İnsan Oldu

Stephen Jay Gould⁽¹⁾ / Çev. Güney Gönenç

Bilim tarihinde, bir kanıt dayanmayan görüş ve tartışmaların incelenmesi çok öğreticidir, çünkü olguların kaynaklanan sınırlamaların bulunmadığı böyle bir ortamda insan düşüncesini etkileyen (ve bilim adamlarının hep yadsıtmaya çalışıkları) kültürel önyargılar apaçık bir biçimde ortaya çıkar.

Amerika Doğu Tarihi Müzesi'nin 1920'lerde Gobi Çölü'nde gerçekleştirdiği araştırmalar insanın ilk atalarının bulma amacına yönelikti. Bu araştırmalarda umulan bulgulara rastlanmadı. Yine 1920'lerde Afrika'da yapılan araştırmalarda ise atalarımız (ya da en azından yakın akrabalarımız) olan *Australopithecus*'lar bulundu. Ama bunlar dört ayaklı primatlarla insan arasındaki geçişte eksik halkayı oluşturmak bakımından öngörülen niteliğe sahip değildiler, bu yüzden de birçok bilim adamı bunların bizim atalarımız olduğunu kabule yanaşmadılar. Antropologların çoğu maymundan insana geçişte, giderek yükselen zeka düzeyinin yönledirdiği uyumlu dönüşümler bekliyorlardı. Eksik halka, hem gövde, hem de beyin büyülüğu bakımından araya yerde olmaliydi. Ama *Australopithecus*'lar bu görüşe uyuyordu. Gerçi bunların beyinleri, gövdelerine göre bütün insansımaymalarından daha büyüktü, ama yine de yeterli büyülükté değildi. Beynimizin evrimsel gelişiminin büyük bölümü *Australopithecus* düzeyi geçildikten sonra ortaya çıktı. Ama ne var ki bu küçük beyinli yaratıklar, sizin, benim gibi iki ayak üzerinde (dikilmiş olarak) yürüyorlardı. Bu nasıl olabilirdi? Eğer insanın evrim giderek büyütür bir beyinle yönlendirilmişse, nasıl oluyordu da -rastlantısal bir nitelik değil, tersine, insanlaşmanın bir simgesi olan- iki ayak üzerine dikelme, evrim çizgisinde daha önce ortaya çıkmıştı? Dik yürüyen ve alet yapan bilen, ama kafatası hacmi ve dış görünüşü ile bir insansımaymın olan böyle bir yaratığın varlığının öngörelemediği olması (G.G. Simpson'ın 1963'te bir makaleinde kullandığı deyimle) "şâşkırtıcı bir başarısızlık" idi. Bunun temel nedenini ince bir önyargıdan kaynaklanan şu düşünce biçimine bağlamak gerekiyor: İnsan öteki hayvanlara üstünlüğünü hemen tümüyle beyin gücüyle sağlıyor, demek ki, bizim evrimimizin bütün evrenleri de beyin gelişmesiyle yönlendirilmiş olmalıdır. İki ayak üzerinde dikelme beyin gelişmesine bağlama geleneğini antropoloji tarihi boyunca izlemek olanaklıdır. 19. yüzyılın en büyük embriyoloji bilgisi ve benim büyük bilginler panteonundaki yeri Darwin'den hemen sonra gelen Karl

Ernst von Baer, 1828'de şöyle yazmıştır: "İki ayak üzerinde dikelme yalnızca beyin üstün gelişmesinin bir sonucudur... İnsanla bütün öteki hayvanlar arasındaki bütün farklılıklar beyin yapısından kaynaklanır." Bundan yüz yıl sonra, İngiliz antropoloji bilgini G. E. Smith şöyle diyor: "İnsanı maymundan insan haline getiren, iki ayak üzerinde dikelmek ya da konuşmanın ortaya çıkması değildir, beyin gittikçe gelişmesi ve zihin yapısının oluşmasıdır; dikelme ve konuşma bunun sonuçlarıdır."

Beyne böylesine önem yükleyen bu bilginler korosuna karşılık, iki ayak üzerinde dikelmenin önceliğini öne süren bilim adamlı sayısı pek azdır. Sigmund Freud uygarlığın oluşmasına ilişkin kendine özgü kuramının büyük bölümünü buna dayandırmıştır. Freud'a göre iki ayak üstüne dikelme, ana duyumuzu koku almadan görmeye yönelikmiş, koku duyusunun böyle zayıflaması da erkekteki cinsel uyarıyi kızaşma dönemlerindeki koku alma olgusundan dışi cinsel organlarının görülmesine kaydarmıştı. Erkekteki sürekli istek, dışının de sürekli (dönemsel olmayan) kabul edici biçimde evrimleşmesine yol açmıştır. Memelilerin çoğu yalnızca yumurtlama döneminde çiftleşirlerken insanın cinsel etkinliği sürekli idi. Cinselliğin sürekli kazanması insanda aile yapısını pekiştirmiştir, bu da uygarlığı olanaklı kılmıştır. Freud, şu sonuca varır: "Uygarlık süreci, böylece, insanın iki ayak üzerinde dikelmesiyle başlamıştır."

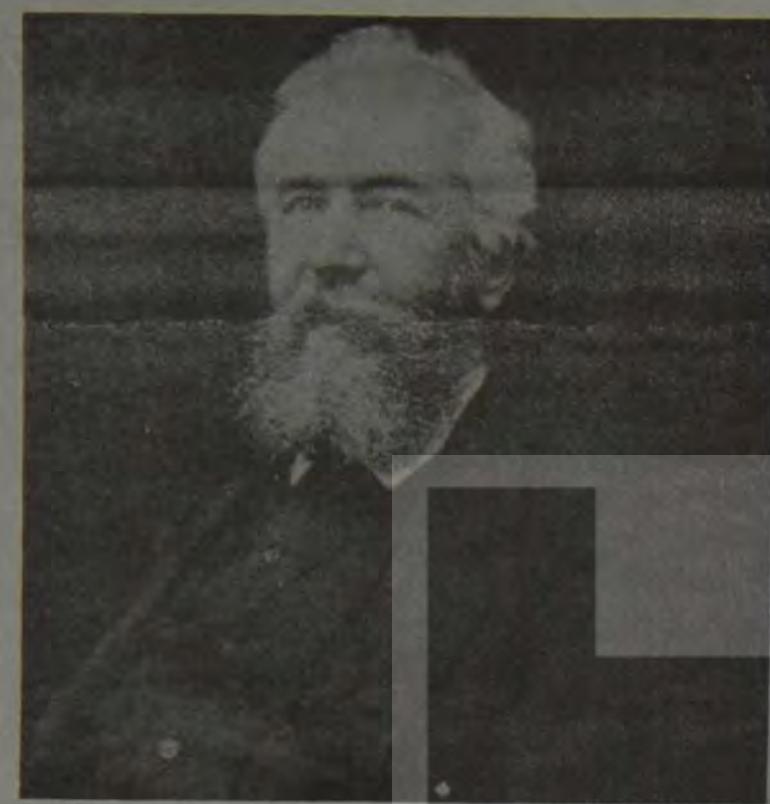
Freud'un bu görüşü antropologlar arasında yandaş bulamadı, ama iki ayak üzerinde dikelmenin önceliğini vurgulayan -ikinci önemde- bir geleneğin oluşmasında etkili oldu. Beyin durup durken gelişmeye başlamış olamazdı. Bunun için, zekayı, güçlü ve seçici bir biçimde ödüllendiren yeni bir yaşam biçiminin itici gücü gereklidi. İki ayak üzerinde dikelme, elleri yürümek için gereklilik olmanın kurtarıyor, onu işleme, iş yapma (batı dillerinde bu anlamda gelen "manipülasyon" sözcüğünün kökeni Latince manus = "el" sözcüğüdür) için özgür kılıyordu. Böylece,

"O halde el yalnızca emeğin organı değil, emeğin ürünüdür de. Ancak emeğin gittikçe yeni işlevlere uygulanması,... bu kalitsal inceliğin, yeni, giderek daha karmaşık duruma gelmiş işlevlere, giderek yenilenen biçimde uygulanması, insan elini, Rafael'in tablolarını, Thorwaldsen'in heykellerini, Paganini'nin müziğini yaratabilecek bir yüksek yetkinlik düzeyine kadar getirmiştir."

Friedrich Engels

Friedrich Engels, "Doğanın dialektiği" üzerinde yürüttüğü çalışmaların da bilim için büyük önemi var.

Ernst Haeckel, Darwin'in Almanya'daki büyük savunucusu.

ilk kez alet ve silah yapılabiliyor ve kullanılabiliyordu. Zekanın gelişmesi, büyük ölçüde, serbest kalan eldeki mühüm imal (bu sözcüğün batı dillerindeki karşılığı olan "manufaktür" de yine manus sözcüğünden gelmedir) potansiyeline bir cevap, bir tepki niteliğindeydi. Şunu da hem belirtelim ki hiçbir antropolog, beyinle dikelme olgusunun birbirinden tümlü bağımsız olduğunu ve birinin değişmeye başlamasının ötekinin insana özgü düzeye yükseltmesini beklemiş olduğunu ileri sürecek kadar saf değildir. Burada karşılıklı etkileşim ve karşılıklı birbirini güçlendirme olgusu söz konusudur. Yine de, evrimimizin ilk evrelerinde dikelme olgusu, beyin büyülüğine göre daha hızlı gelişmiş, elin alet yapabilmek üzere tümlü serbest kalması, beyin evrimle büyümeyinin önemli bir bölümünden önce gerçekleşmiştir.

Dikelmenin ve ellerin serbest kalmasının önemini öne süren bilim adamlarının başında Darwin'in Almanya'daki büyük savunucusu Ernst Haeckel gelir. Haeckel, henüz doğrudan hiçbir kanıt ortada yokken, insanın atasını kurgulamış, hatta ayağa dikelmiş, konuşması olmayan, küçük beyinli bu insansımaymun-insan arası yaratığa bir de bilimsel ad vermiş: *Pithecanthropus alalus*. Bir hayvanın, henüz keşfedilmeden bilimsel olarak adlandırılmasına bu olay belki de tek örnektir. Du Bois 1890'larda Cava Adami'ni bulduğunda Haeckel'in verdiği adı korumuş, ona ufak bir değişiklikle *Pithecanthropus erectus* demişti. Bugün biz Cava Adami'nı kendimizle aynı cinsten kabul ediyor ve ona *Homo erectus* adını veriyoruz.

Heackel'in (ve L. Oken'in) bu karşı çıkmalarına karşın, beyin önceliği görüşü acaba neden böylesine güçlü bir biçimde yerleşmiş? Şu kesin: Bu görüş hiçbir kanıt dayanmıyordu, çünkü zaten bu alanda henüz hiçbir bulgu yoktu. 19. yüzyılın son yıllarına gelininceye kadar Neandertal adam (antropologların çoğu bunun bizim türümüzün bölgesel bir varyantı olduğu kanısındadır) dışında hiçbir insan fosili henüz bulunmuş değildi. Oysa beyin

önceliği dogması çoktan yerleşmişti. Bilim tarihinde, bir kanita dayanmayan görüş ve tartışmaların incelenmesi çok öğreticidir, çünkü olguların kaynaklanan sınırlamaların bulunmadığı böyle bir ortamda insan düşüncesini etkileyen (ve bilim adamlarının hep yadsımeye çalışıkları) kültürel önyargılar apaçık bir biçimde ortaya çıkar.

Gerçekten de, 19. yüzyıl, önyargıların böyle açığa çıkarılısının parlak bir örnegine tanık oldu. Friedrich Engels doğabilimlerine büyük ilgi duyan bir filozof ve dialektik materyalizm felsefesini "pozitif" bir tabana oturtma çabası içindeydi. "Doğanın dialektiği" üzerinde yürüttüğü çalışmaya tamamlayamadan öldü, ama, örnegin Anti-Dühring gibi kimi yapıtları bilim konusunda uzun açıklamalar içerir. Engels'in 1876'da yazdığı "Maymundan insana Geçişte Emeğin Rolü" adlı makale⁽²⁾, ölümünden sonra, 1896'da yayımlandı. Bu yapıtı Batı bilimi üzerinde, ne yazık ki, belirgin bir etkisi olmamıştır.

Engels insanın evriminde üç özelliği temel alır: Konuşma, büyük bir beyin ve iki ayak üzerine dikelme. Evrimde ilk adının ağaçtan yere inmek olduğunu ve bunu iki ayak üzerine dikelmenin izlediğini savunur. "...Bu maymunlar, yürürken ellerini kullanma alışkanlığını yavaş yavaş bırakmaya, dik biçimde bir yürüyüş kazanmaya başladılar. Böylece maymundan insana geçişte kesin adım atılmış oldu." İki ayak üstüne dikelme, alet kullanma (Engels'in kullandığı terimle, emek) amacıyla ellere serbestlik sağlamış, zekanın artması ve konuşma daha sonra gelmiştir. "O halde el yalnızca emeğin organı değildi, emeğin ürünüdür de. Ancak emeğin gittikçe yeni işlere uygulanması,... bu kalitsal inceliğin, yeni, giderek daha karmaşık duruma gelmiş işlere, giderek yenilenen biçimde uygulanması, insan elini, Rafaél'in tablolarını, Thorvaldsen'in heykellerini, Paganini'nin müziğini yaratabilecek bir yüksek yetkinlik düzeyine kadar getirmiştir."

Engels vardığı sonuçları materyalist felsefesinin öncülerinden çıkarmış görünüyor, ama ben onun Haeckel'den

yararlanmış olduğu kanısındayım. Her iki formülasyon da hemen hemen birbirinin aynısıdır; ayrıca Engels, 1874'te, yanı daha önce yazdığı bir makalede Haeckel'in yapıtlının bu konuya ilişkin bölümlerini anmaktadır. Ama benim üzerinde durmak istedigim bu değil. Engels'in makalesinin önemi, vardıgı ana sonuçlardan çok, Batı biliminin beyin önceliğini öne süren bu temelsiz görüşe neden böylesine bağlanıp kalmış olduğunu etkili bir politik analizini yapmasındadır.

İnsanlar maddi çevreye egemen olmayı öğrendikçe - diyor Engels, - ilkel avcılığa başka beceriler ekleni: Tarihim, iplik eğirme, çömlekçilik, gemicilik, sanat ve bilim, hukuk ve politika, ve son olarak da "insanı şeylerin gerçeği aşan yansımı: Din." Zenginlik birikimi sonucunda küçük gruplar egemenliği ele geçirdiler ve öteki insanları kendileri için zorla çalıştmaya başladilar. Bütün zenginliklerin kaynağı ve insanlığın evriminin temel gücü olan emek, egemenler için çalışanlarla aynı aşağı düzeye indirgendi. Egemenler dilediklerince (yani kafa gücüyle) hükümdürlerinden, beyin kendine özgü bir gücü varmış gibi göründü. Felsefenin izlediği gerçeklik ideali de, doğrusu, lekesiz değildi. Filozoflar devletin ve dinin korumasına dayanır oldular. Platon, güya soyut bir felsefe aracılığıyla egemenlerin ayrıcalıklarını desteklemek amacını gütmüştüysa bile, sınıfı konumu, onu, düşünceye birincil, üstün ve o düşünce aracılığıyla yönetilen emeğe göre tümüyle daha yüce ve önemli bir yer vermeye yöneltiyordu. Bu idealist gelenek, felsefeye, Darwin döneminde de egemen; etkileri öylesine incelikli ve öylesine yaygındı ki, Darwin gibi bilimsel, ama apolitik materyalistler bile bu etkinin altında kaldılar. Bir önyargıya karşı çıkalıbmı için, ilkin bu önyargının varlığının farkedilebilmesi gereklidir. Beyin önceliği görüşü öylesine aşıkâr ve doğal geliyor ki, bunun düşünürlerin ve onların koruyucularının sınıfı konumlarından kaynaklanan ve derinlere kök salmış bir toplumsal önyargı olduğu anlaşılmıyor; bir gerçekmiş gibi kabul ediliyor. Engels şöyle diyor: "Toplumun hızla ge-

Bir önyargiya karşı çıkalıbmı için, ilkin bu önyargının varlığının farkedilebilmesi gereklidir. Beyin önceliği görüşü öylesine aşıkâr ve doğal geliyor ki, bunun düşünürlerin ve onların koruyucularının sınıfı konumlarından kaynaklanan ve derinlere kök salmış bir toplumsal önyargı olduğu anlaşılmıyor; bir gerçekmiş gibi kabul ediliyor.

İşmesinin bütün kazançları zihne, beyin gelişmesine ve etkinliğine dayandırıldı; insanlar, faaliyetlerini, gereksinmeleriyle açıklamak yerine,... düşünürleriyle açıklamaya alıstılar. Böylece, zamanla, özellikle antik dünyanın batısından bu yana zihinleri etkilemiş olan idealist dünya görüşü meydana geldi. Bu idealist dünya görüşü, insanlara hâlâ o kadar egemendir ki, darvincı okulun en materyalist doğabilimcileri bile insanın kökeni konusunda hâlâ herhangi bir duru görüş oluşturmaktan acizdirler, çünkü bu ideolojik etki altında, bu konuda emeğin oynadığı rolü kavramıyorlar."

Engels'in bu makalesinin önemi, -Haeckel aracılığıyla- ortaya koymuş olduğu özel kuramın *Australopithecus'* un keşfiyle mutlu bir biçimde doğrulanmış olmasının ötesinde, yukarıda da belirttiğim gibi, bilimin politik işlevine ve her düşünçeyi muhakkak etkileyen toplumsal önyargılara uyguladığı analizden kaynaklanmaktadır.

(1) S.J. Gould paleontolog ve evrim biyoloji uzmanıdır. Jeoloji ve bilim tarihi dersleri de veren Gould, 1967'den bu yana Harvard Üniversitesi'nde (ABD) öğretim üyesidir. Bu makale, Gould'un *Ever Since Darwin* (1982, Harmondsworth, İngiltere) adlı yapıtlındaki "Posture Maketh the Man" başlıklı bölümünden kısıtlı olarak çevrilmiştir.

(2) Engels'in bu makalesi Arif Gelen'in çevirisinde şu kitaplarda yayımlanmıştır: F. Engels, *Doğanın Dialektiği*, 3. baskı, s. 216-232, Sol Yayınları, Ankara, 1977 ve Marx-Engels, *Seçme Yapıtlar*, 3. cilt, s. 80-93, Sol Yayınları, Ankara, 1979. Bu yazında Gould'un alıntıladığı bölümün çevirisini *Seçme Yapıtlar*, 3. cilt'ten alınmıştır.

GÜN'Ü OKUYALIM, OKUTALIM! GÜN'E ABONE OLALIM EYLÜL (31) SAYISI ÇIKTI

12 Eylül'ün 8. senesinde
İnsanlık onuru işkencesi yenecektir...
(7 yıldır değerlendiren yazılar, muhalefat
gönüllerinin kazanımları, cezaevlerindeki açlık
grevleri)

Dergimizin dağıtımında
karşılaştığımız engeller nedeniyle,
GÜN'ü kitapçılardan aramayı
unutmayın!

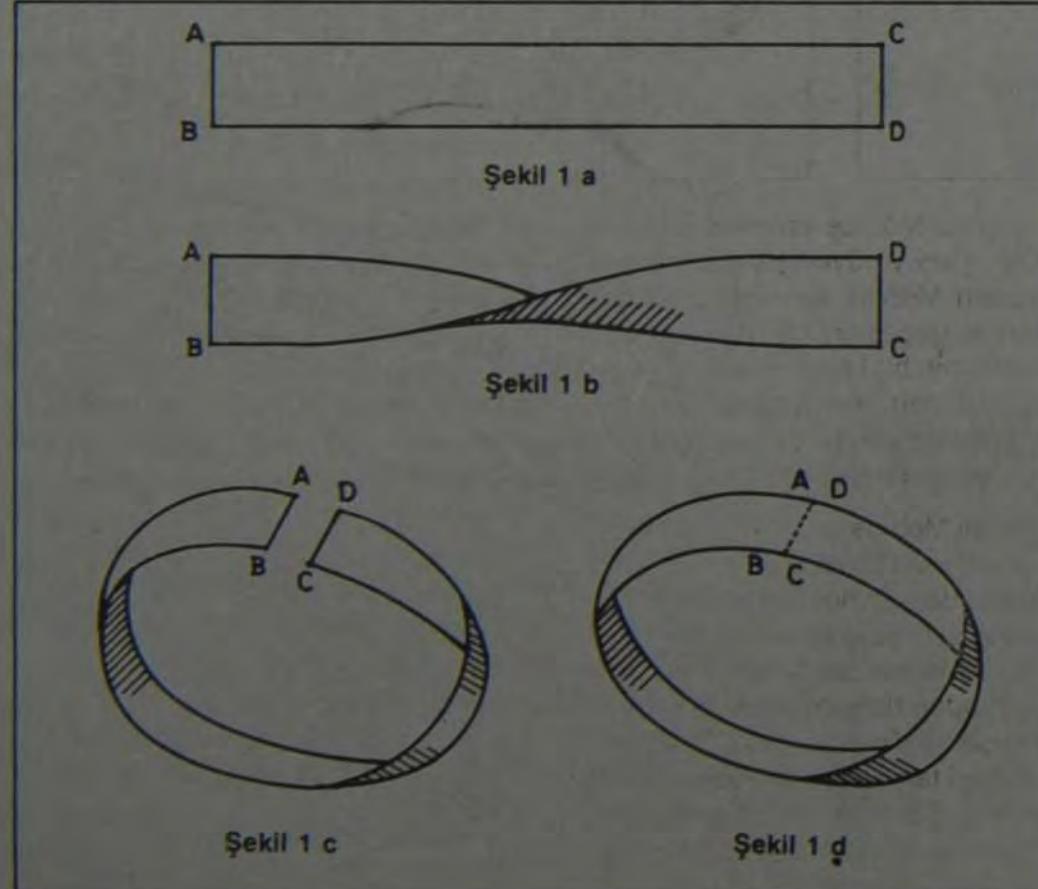
Metin Nurol/Güneydoğu'daki gelişmeler
Muzaffer Erdost/Sol parti üzerine
Haluk Gerger/İsrail ve devlet terörü
Çetin Yücel/Sri Lanka ve ulusal sorun

Abone koşulları: Yurtçi/Yıllık 3500 lira-Altı aylık 2000 lira Yurtdışı/Yıllık 30 DM
Postaçılık no: Sami Alptekin, 275808, İstanbul
Yazışma adresi: Asmalıçesme sk. 14/2
Sultanahmet, İstanbul

Bachelard ve Möbius

Ali Nesin

Gaston Bachelard, 1884-1962 yılları arasında yaşamış bir Fransız düşünürdür. Psikanaliz ve bilim felsefesi konularındaki çalışmaları tanınır. "La Formation de l'Esprit Scientifique" (Bilimsel Kafanın Oluşması)⁽¹⁾ adlı yapıtında hem kişide hem de tarihte bilimsel kafanın oluşmasını inceler. Tezine göre bu oluşum sürekli değildir, yani bilimsel kafa yavaş yavaş oluşmaz. Tam tersine kopuktur, sıçramalar ve kopmalarla oluşur. Bilimsel düşüncenin gelişmesinde türlü engeller vardır. Bu engeller doğrudan bilime ilgili değildirler, psikolojik ve düşünce düzeyindeki engellerdir, bilimden değil kişiden ve bulunduğu tarihsel zamandan kaynaklanırlar. Bachelard engellerin bir denire aşıldığını savunuyor. Tezine ister katılan ister katılmayan, yapıtı okudunuzda savunmanın büyük bir us-

talıkla yapıldığını görüyorsunuz.

Kitabı 7 yıl önce okumuşum. Ama o kadar çarpıcı bulmuştum ki bugün bile birçok bölüm tümüyle kafamda. Bachelard kitabı bir bölümünde 18. yüzyıl biliminin ilgi çekmek için şartsızma ve meraklandırma yolunu seçtiğini ve bunun bilimin zararına olduğunu söyleyorum. Örneğin Volta elektrikli tabancasını yüzlerce sayfada anlatmış. Elektrikli tabancanın ne olduğunu bilmiyorum ama çok basit bir aygıtlı. Bu basit aygıta Volta "Electro-phlogo-pneumatique tabanca" adını vermiş. Adı duyanlar bu da neymiş diye merak edip Volta'nın buluşuya ilgilenecekler sözüm ona, sonra da "Şekerim Volta'nın elektrokologopnomatik tabancasını gördüm, bilim baş döndürücü bir hızla gelişiyor, artık eskisi gibi takip edemiyoruz" deyip birbirlerine hava atacaklar. (Bilimin hava atmak istemesi Bachelard'a göre bir

başka engel). Bu bölümde biraz alıntı yapmak istiyorum.

"İlgilendirmek için, sistemli olarak şartsızmak isteniyor. Çelişkili gibi görünen deneyler sunuluyor. Bir su fışkırmasıyla alkollü likörlerin ateş olması 18. yüzyılınbiceminden Gordon'un güzel bir deneyidir. Bunun gibi, Priestley'in anlattığına göre Dr. Watson bir buzparçasıyla şarabı alemlendirmiştir".

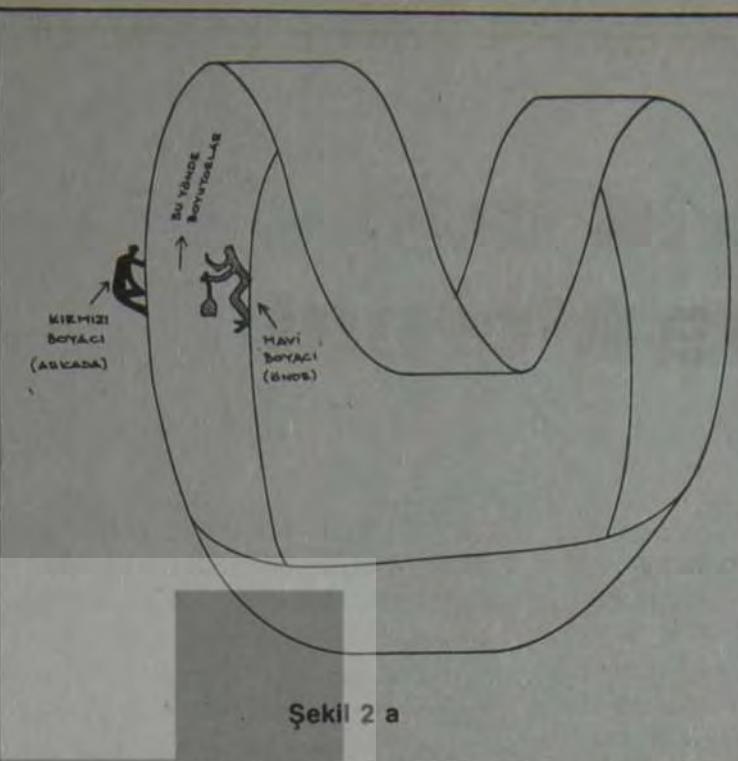
"Ateşin suyla yada buzla yakılabilmesi gibi deneySEL çelişkilerle doğanın gizemli karakterinin ortaya çıkarıldığı sanılıyor. (...) 18. yüzyılın bir tek kitabı yoktur ki bu bilinemezlik uçurumu önünden zihinleri titretmeye zorlulu olduğunu sanmasın, bilinmeyenin derinliğinde başımızı döndürmeye çalışmasın!"

Çok derin düşünceler yüzlerce örnek verilerek ve okurun sıkılmasına olanak vermeden yazılmış. Meydan Larousse, Bachelard'ın bir fotoğrafını basmış. Yüzü de fikirleri gibi apayrınlık. Sözünü ettığım kitabın Türkçeye çevrildiğini sanmıyorum. Büyük bir eksiklik...

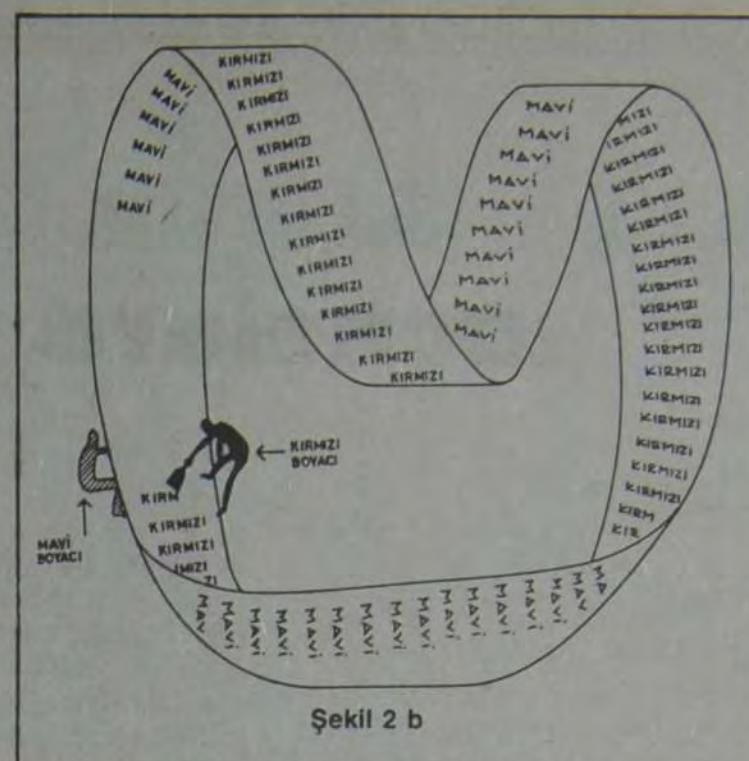
Şimdiye kadar yazdıklarım bundan sonra yazacağımı bir eleştirdir. Çünkü bundan sonra amacım okuru şartsızmak, matematiği sihirbazlık gibi göstermek. Bunu yapmamam gerektiğini biliyorum ama dayanamadım.

Elinize bir kağıt şeridi alın (Şekil 1a). Bu şeridin iki yüzü vardır. Bir yüzünü maviye öbür yüzünü kırmızıya boyayabilirsiniz. Daha şasılısı birsey söylemedim. Şimdi kağıt şeridini 180 derece döndürün (Şekil 1b) ve AB ile CD kenarını yapıştırın. Ama A kenarı D kenarının, B kenarı da C kenarının üstüne gelsin (Şekil 1c). Böylece bir Möbius⁽²⁾ şeridi elde etmiş oldunuz (Şekil 1d).

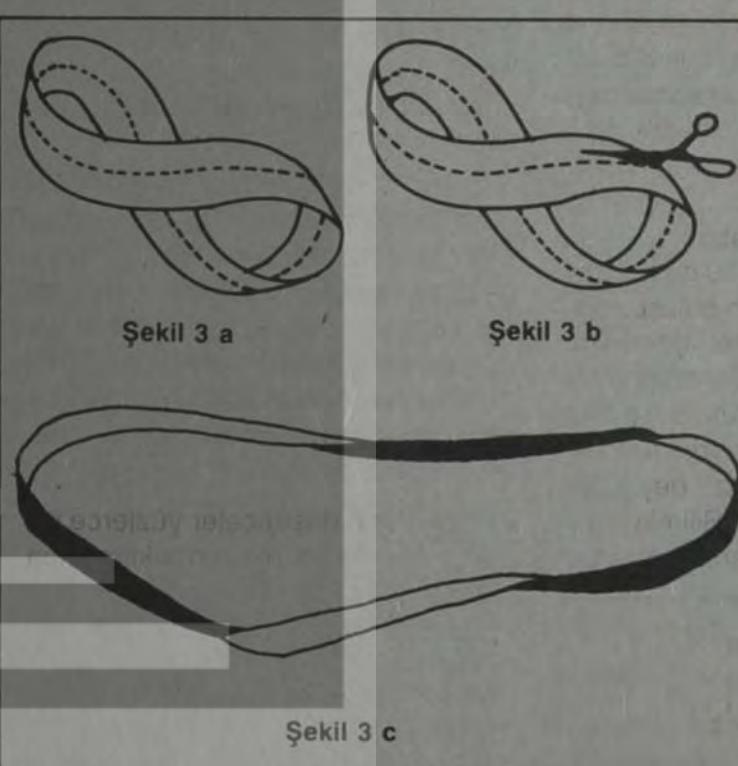
Möbius şeridinin kaç yüzü vardır? İki gibi gözüküyor değil mi? Peki, iki yüzü olduğunu varsayılm. Bir yüzü-

Şekil 2 a

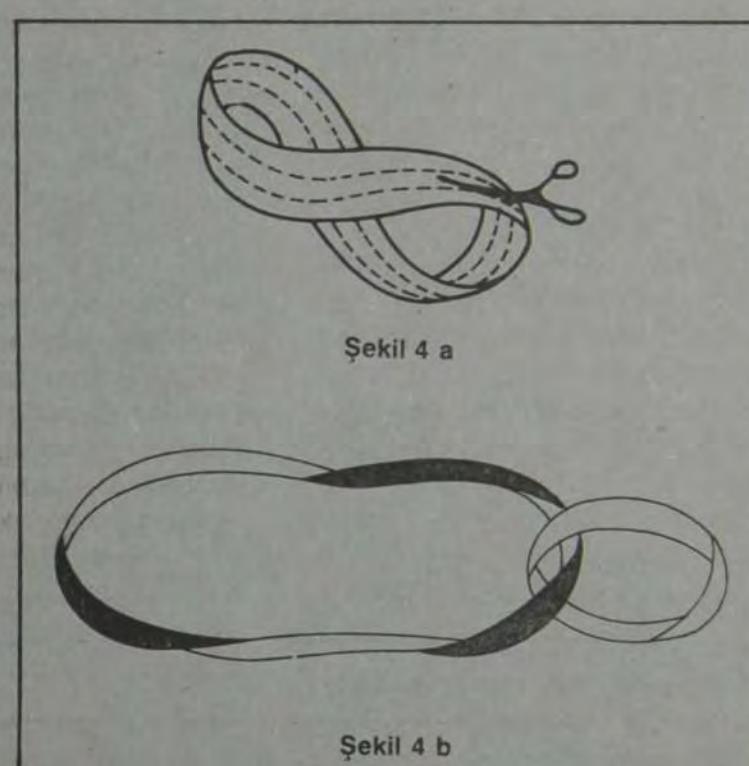
Şekil 2 b

Şekil 3 a

Şekil 3 b

Şekil 3 c

Şekil 4 a

nü kırmızıya öbür yüzünü maviye boyatmak istiyorsunuz. Bu amaçla iki boyacıyla anlaştınız. Şekil 2a'daki gibi boyacılar yerlerini aldılar. İkisi de aynı yöne doğru boyamaya başladılar. Elbet boyacılarından her biri ayrı yüzlerde ve ayrı renklere boyuyorlar. Bir saat sonra (Şekil 2b), kırmızı boyacı öndeği alanın maviye boyanmış olduğunu görüyor.

- Hımm! diyor kırmızı boyacı, mavi boyacı yanlışlıkla benim yüzü boyamış. Ne dikkatsizlik!

Aynı anda mavi boyacı, kırmızı boyaya karşılaşıyor.

- Asıl sen dikkatsizsin, sen benim yüzüme gelmişsin yanlışlıkla!

Oysa dikkatsizlik söz konusu değil. Her iki boyacı da aynı yüzü boyuyor-

lar. Çünkü Möbius şeridinin bir yüzü vardır. Yani yürüyerek ve cambazlık etmeden Möbius şeridinin önünden arkasına geçebilirsiniz. Ayrıca Möbius şeridinin bir kenarı vardır. İnanmıyorsanız bir kenarı takip edin, başladığınız yerin karşısından geçip yine aynı yere geleceksiniz.

Şimdi Möbius şeridinin ortasından uzunlaşmasına bir çizgi çizin. Elinizi hiç kaldırmadan çizmeye devam ettiğinizde yine aynı yere geleceksiniz elbette, ama Möbius şeridinin bir tek yüzü olduğundan hem ön hem de arka taraflar çizilmiş olacak (Şekil 3a).

Şimdi bu çizгиyi takip ederek Möbius şeridini kesin. (Şekil 3b). İki şerit değil, bir şerit elde edeceksiniz! Hem de iki yüzlü bir şerit! Deneyin, bir yüzü maviye,

öbürünü kırmızıya boyayabilirsiniz (Şekil 3c).

Yeni bir Möbius şeridi yapın. Bu kez çizginizi ortadan değil, üçte birinden çizin (Şekil 4a). Elinizi hiç kaldırmadan dümdeş çizmeye devam ederseniz, şekilde de görüldüğü gibi yanyana iki çizgi elde edeceksiniz. Şimdi bu çizgiyi takip ederek Möbius şeridini kesin. İki şerit elde edeceksiniz. Büyüüğün iki, küçüğün ise bir yüzü vardır. Yani bu nesnenin toplam 3 yüzü vardır.

(1) G. Bachelard, "La Formation de l'Esprit Scientifique", Librairie Philosophique J. Vrin, 6, Pl. de la Sorbonne, Paris.

(2) August Ferdinand Möbius (1790-1868) Alman astronom ve matematikçisidir. En çok Möbius şeridine tanınır. Ama Möbius dönüşümleri ve grupları daha önemli buluşlardır.

Abidin Dino'nun Sanat-Yaşam Treni

Ali Gürcan

Abidin Dino'nun, ilk karikatürlerini yaptığı Babıali'den yola çıkan sanat-yasam treninin Paris'e varincaya dek durduğu istasyon sayısı sayılacak kadar çok. Yaşam birimine çevirirsek, 50 yılı aşkın bir süredir yolda bu tren. Dile kolay 50 yılı aşkın bir süre.

Sürekli hareket halindeki bir trende, sürekli hareket halinde bir Dino. Çoğu zaman güleç, belleği her durağı aynısıyla betimleyebilecek kadar güclü, en küçük ayrıntılara varincaya dek duyarlı... Dino'yu bu kez Essen ana garında karşıladık.

Dipdiri, kuvvetli el sıkışıyla akardığı yaşama sevinci hâlâ çok etkileyici.

Abidin Dino, Türkiye Aydınlarıyla Dayanışma Girişimi'nin ve Kuzey Ren Vestfalya Sanatçılar Derneği'nin ortak çabalarıyla düzenlenen sergisinin açılışında bulunmak için Essen'e gelmişti. Onu karşılayanların, onunla tanışanların ortak izlenimleri galiba, yalnızca işinin ustası bir ressamla, bir sanatçıyla değil, kendi ulusal kültürünü dünya kültürünün, kendi kişiliğini uyguraklığını büyük yaratıcılarının mihengine vurarak tattırmış bir aydınla, hatta bir filozofla karşı karşıya bulunmalarıydı.

Dino, bu gelişinde, Ruhr Havzasının Essen dışındaki birçok kentindeki yurttaşlarıyla da doğumsuz söyleşiler yaptı. Bu söyleşilerin başında hazır bulunmak, sürekli dinlemek mutluluğunu tattı. Herşeyin paylaşıldığı daha güzel olacağından yola çıkarak, bu tadın hiç değilse bir bölümünü olsun aktarmayı boynuma bir borç bildim.

MUTLULUK ÜZERİNE

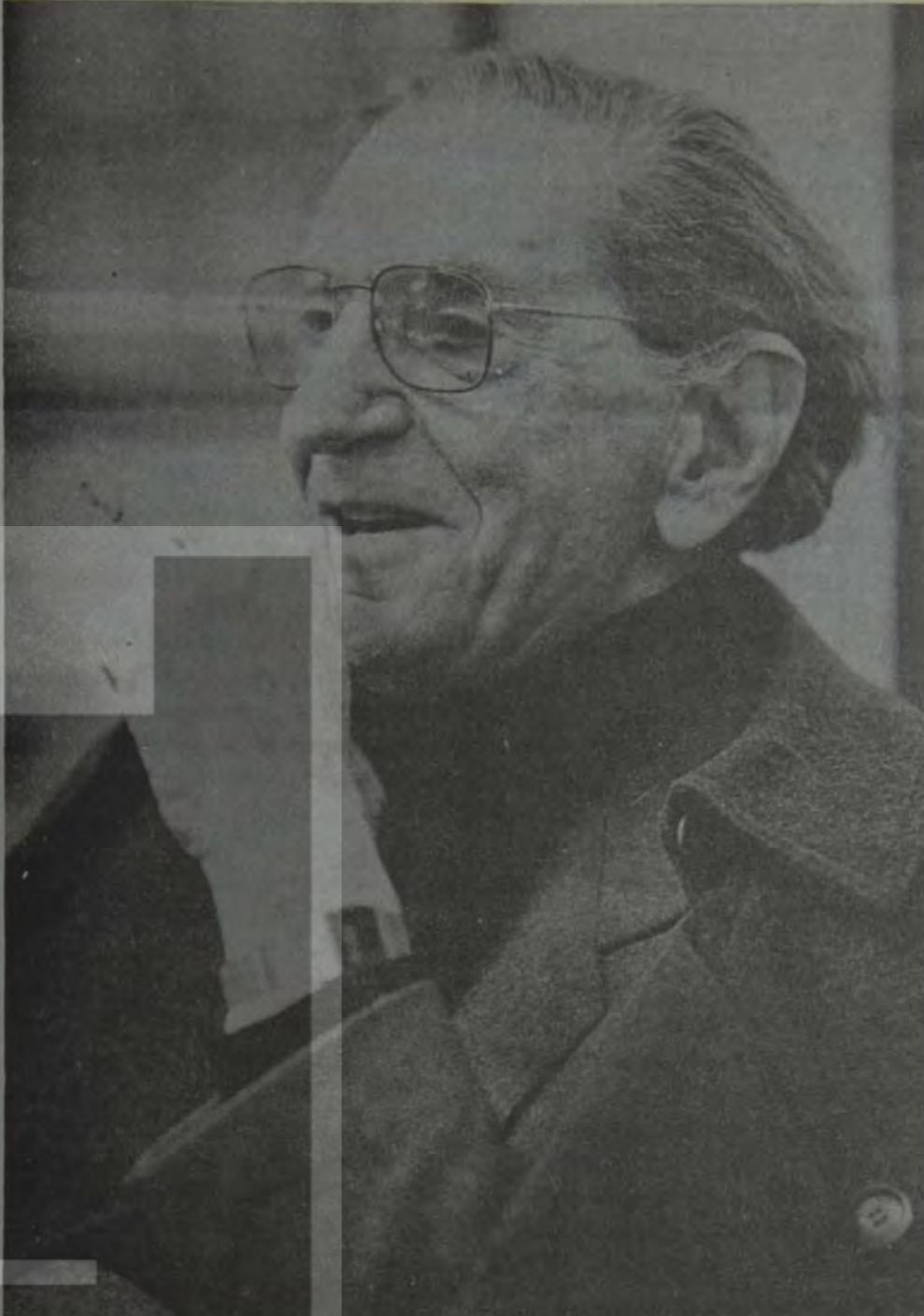
"Beni kim görse ilk söylediğim söz: 'mutluluğun resmini yapabilir misin Abidin? Nazım o tenekeyi kuyruğuma bağladı, bir daha kurtulamıyorum. Şu itiraf edeyim ki şu anda mutluyum, ama resmini yapamayacağım bunun."

NAZIM'LA İLK İLİŞKİ

"Şimdilerde Ankara caddesi; eskiden Babıali denirdi o yokuşa. Babıali yokuşunda çok ilginç insanlar dolasındı: çeşitli eğilimde, çeşitli kafada, çeşitli kişilikte. Ve bunlar arasında çok uzun boylu, sarı saçlı, mavi gözlü, hızlı bir delikanlı dolasıyordu. Sirtında ceket, böyle külhanbeyvari giyinirdi. Kollar sıvalı, tepesinde bir kasket, daima hızlı yürüyordu. Küçük adımlarla: hani bahriyelerin bir yürüyüşü vardır; geminin üstünde kaymamak için, kısa adımlarla. Bir de ünlü bir kahve vardı orada, Ankara caddesinde, yani Babıali'de: Meserret kahvesi. Siz, tabii şimdi bilmezsiniz Meserret kahvesini, ama Türk siyasetinde, Türk edebiyatında Meserret kahvesi muazzam bir olaydı. Meserret kahyesinde bir gün yan yana düştük o sarışın delikanıyla. 'Sen ne yapıyorsun?' dedi. 'Bir şeyler çiziyorum' dedim. Yanında da bir takım resimcikler vardı. Baktı: 'Aaa, dedi, benim kitabımda resimleyeceksin!' 'Ne kitabı?' dedim. Dedi: 'Şırıktı! Bu delikanlı Nazım Hikmet'ti. Cocuk denilecek yaşta bir insan, kocak bir şair, daha o sırada bile öyle. Nazım Hikmet'i tanımayan yok o cadde. Hatta Türkiye'de başlamış ün. Niçin bana döndü? Türkiye'de bir sürü ressam vardı. Üstelik daha hiçbir birkaç karikatürle. Dedi: 'İşte buları çiziyorum'. 'Yürü', dedi, 'iceri!' Anlamadım nereye gittiğimi. 'Sana beş papel vereceğim' dedi. Böyle biraz argo konusurdu. 'Bu resimleri bana bırak, bak gör, bunlardan bir tanesi

yarın çıkaracak.' Gerçekten, ertesi gün bir baktım ki o karikatürlerden bir tanesi yayımlandı. Profesyonel oldum böylece; iki üç günde bir, bir karikatür çizip satıyorum Nizamettin Nazif'e. Ve gazetenin malı oldum. Bir çizgiye ihtiyaç olunca, o çizgiyi ben çizerdim. Hayatımı kazandım böylece. Hoş bir başlangıç oldu."

Söyleşiler sırasında A. Dino, sanata ilişkin görüşlerini şöyle dile getirdi: "Zaten, resim başka ne söyleyebi-

lir? Resim bir fotoğraf değil ki. Resim belki daha derinden bazı duyguları, düşünceleri aktarmalı, yansıtılmalıdır. Eğer sadece güneşin batısını görecekseniz duvarınızda, bir kere bakarsınız, iki kere bakarsınız, üçüncü sefer unutursunuz artık, o resim görünmez gözünze. Oysa, ressam becerikliyse, daha derinden bir şeyler söyleyen bir resimle sürekli bir alış ve-iş kurarsınız, çünkü o resmin içinde, her gün başka bir şey bulursunuz. Leonardo da Vinci'nin meşhur bir sözü vardır, onu ben ortaya sürmüştüm o sıralardaki tartışmalarımızda: 'Resim bir düşün işidir.' İtalyancası tam 'düşün' kelimesi değil, ama işte ona yakın bir şey. 'Mentale', yani kafa işidir. Bilmiyorum Almanca'da 'Mentale' diye bir şey var mı? Yani gerçek sanat eseri, ilk ağızda söylediğinin ötesinde bir şey söyley. Baykurt bunun büyük ustası. Bir kişiyi anlatırken Baykurt, o sadece bir hikaye değildir, sadece bir形象 değildir, daha başka

"Beni kim görse ilk söylediğim söz: 'mutluluğun resmini yapabilir misin Abidin?' Nazım o tenekeyi kuyruğuma bağladı, bir daha kurtulamıyorum. Şu itiraf edeyim ki şu anda mutluyum, ama resmini yapamayacağım bunun..."

oldu, bir başlangıç noktası sayılabilir."

"LİMAN GRUBU"

A. Dino Leningrad'da üç yılı aşkın bir süre, sinema çalışmaları yaptıktan sonra Paris'e geçti. Orada Picasso'yla ve daha bir çok tanınmış sanatçıyla ilk dostluk bağlarını kurdu. Paris'teki Türkiye Konsolosluğunun, pasaport süresini uzatmayışı yüzünden Türkiye'ye döndü.

"Türkiye'ye dönmek zorunda kaldım. Pişman da değilim dönmüş olduğunu, çünkü çok ilginç günler yaşandı 38, 39, 40, 41 yıllarında. İkinci Dünya Savaşı hazırlanıyordu. O İkinci Dünya Savaşının hazırlanması hepimizi merak uyandırmıştı. Gazeteler bizimle alay etti, hoş bir şekilde dalga geçti. Kötü bir niyet yoktu. Örneğin Cemal Nadir bizimle alay etti: çok güzel karikatürler çizdi zaman zaman. İşte 'D Grubu'nun kuruluş maksadı, aşağı yukarı, kaba taslak bu. Yanıkları büyük

yetersiz, hep birlikte çalışalım ve bu çalışma limanda geçsin'. Yine benim liman tutkum baş göstermişti. 'Fakat bu sefer sadece sadece emekçilerin resimlerini çizeceğiz, yani kalafat yerinde, balıkçıların çalışma yerinde çalışıp sonuçları kendi aramızda tartışacağız, birbirimizi eleştireceğiz.' O sırada biraz dillere destan olmuş bir atölyem vardı: Galata Kulesinin yanlarında, çok yüksekte. Orası genel karargah oldu. Bütün yapılan resimler oraya yığılıyordu. Resimlerle birlikte İstanbul'un yarısı da zaten oradaydı. Çünkü çok hoş bir yerdi, bütün İstanbul'un manzarası tepeden görünüyordu. Edebiyatçılar olsun, ressamlar olsun, çoğunlukla oradaydı: Edebiyatçılar deyince Orhan Veli'yi düşünün, Melih Cevdet'i düşünün, Sait Faik'i düşünün akınına kim geliyorsa Türk edebiyatından, hepsi oradaydı sabah akşam. Bir tür sanat tekkesi olmuştu. Bu bir yanı. Öte yan da, işte sergi hazırlığı. Sonunda kendimizi bu işe hazır saydık, bir yer bulduk ve o yerde sergimizi açmaya karar verdik. Resimler astık, tipki bugün yaptığım gibi. Epey yorucu bir iştir. Bereket versin o işte birkaç kişiyydi, bugün olduğu gibi. Resimler asıldı ve açılış günü de şöyle bir karar verdik: Dedik ki 'Sergilere her zaman resmi bir takım kişiler gelir, onlar içeri girer, sergi de başlamış olur. Bu sefer öyle yapmamalı. Modellerimiz var ya limanda, onları davet edelim.

Ama oldukları gibi, yani balıkçısına yağmurluğu, plastik çizmesi, kalafat yerindeki emekçiye iş elbisesi, kılığı, gocuğu ne ise öylece gelsin ve sergiye önce onlar girsinler. Üstelik de bir balık ağı bulduk, balık ağını da gerdim kapıya. Ondan sonra dedim ki, 'Biraz kalabalık toplansın, kimse gitmeden önce.' Balıkçı reislerinden bir babacan, arslan gibi bir adam vardı. Dedim ki: 'Al sen bıçağını, ağı sen kes, önce sen gir içeri.' Ve böylece oldu. Vali yardımcısı falan filan geride kaldı. Çok kızdır tabii bize. Ve başımıza çeşitli belalar geldi daha sonraları. Yani demek istiyorum ki, o ikinci aşama, 'D Grubu'ndan bence daha önemli bir aşamaydı. Çünkü hep birlikte, imeceyle yapılmış bir sergiydi. Belki Türk resim tarihinde, bence 'D Grubu'ndan daha önemli bir adım atılmış olundu böylece."

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla, Dino Mecitözü kasabasında sür

gune gönderildi. Sürgündeki sanat serüvenini şöyle dile getiriyor Dino:

MECİTOZÜ'NDE SÜRGÜNLÜK YILLARI

"... Böylece Türk köylüsü denilen, bu çok zor anlaşılır harika yaratıkla karşı karşıya kaldım. Baykurt'un insanları. İşte onları çizmeye başladım, tarlada çizdim, surda çizdim, burda çizdim filan. Bakıyordular resimlerime, 'İyi' diyorlardı. 'İyi, ama tabii üstünde daha çalışacsın.' Yani benden daha çok gerçek bir形象 bekliyorlardı. Ama beğeniyorlardı, hoşlanıyorlardı. Nitekim çok geçmeden başladilar bana, negatif fotoğrafçılardan, bizde arap derler, negatifleri vardır, herhalde bilirsiniz; hani fotoğrafın arabı denir. Bana örneğin, oğlunun arabını getiriyordu. 'Çiz' diyordu. 'Tabii, çizerim' dedim. Ve böylece hayatında ilk defa, portre ressami olarak gerçek bir üne kavuştu. Yani Mecitözü'nde araptan resim çizen, portre çizen ressam olarak bütün bölgede meşhur oldum. Para almak istemiyordum, fakat kıymetler kopuyordu. Zorla ya beş on kuruş veriliyordu bana - ve ben çok mutlu oluyordum bundan- yahut da kimisi çokelek getiriyordu, kimisi bir şebe boğma getiriyordu."

ANKARA'DAKI SANATÇILAR

A. Dino Mecitözü'ne, yore halkı da A. Dino'ya bayağı alışmışlardı. Sürgünlük neredeyse Dino için acılık olmaktan çıktı. Gelgelelim dünyada savaş, Türkiye'de sıkı yönetim sürüyordu. Yetkililer Dino'nun yerinin değiştirilmesini gerekli gördüler. Böylece Adana'daki sürgünlük günleri başladı. Eşi Güzin Dino'yla da orada dünya evine girdiler. Adana'da, sonradan Türk sanatının ünlüleri arasında gerekce Yaşa Kemal'ler, Orhan Kemal'ler Dino'ların çevresine kümelenler. Sonrasını Dino şöyle anlatıyor:

"Gel zaman git zaman, İstanbul'a bir türlü gidemedim, çünkü hâlâ sıkıştırmam vardi. Once Ankara'ya yerleşmek mümkün oldu. Ankara'da iki sergi açtım. İki serginin de konusu Türk köylüsüdü. Türk köylüsünü belirli bir anlam içinde çizerlerin ilki değilsem bile ilklerinden biriyim muhakkak. Ayrıca bir iki piyes denemesi de yaptım, fakat talih yardım etmedi o piyeslere.

Bakanlar Kurulu kararıyla toplatıldı o piyesler. Oysa bugünkü günde çıksa, belki de toplatılmazdı. Bilmiyorum, o günlerin, İkinci Dünya Savaşı'nın koşulları içinde böyle oldu. Fakat Ankara'daki sergiler sırasında gene çok ilginç bir çevremiz vardı. Kimler derkeniz Sabahattin Ali, Pertev Boratav, Behice Boran, Niyazi Berkes. Gene oradaki liste de çok uzun. Melih Cevdet, Oktay Rifat, Türk antolojilerindeki isimlerin çoğu gene oradaydı. Nurullah Ataç vb. Gene orada da ilginç bir tartışma ortamı ortaya çıktı. Kavgalar, barışmalar, birbirimize girmeler bol bol devam etti. O bir özgürlüğümüz bizim, ondan korkmamamız必要 lazımdır. Yani bir ilke meselesi için, bir düşünsün için, bir duyguya için, bir namus için kavga etmek lazımdır, barışmak şartıyla. Ve kavga ederken de, iyi, makbul bir neden için kavga etmek lazımdır. Yani bir ilke meselesi için, bir düşünsün için, bir duyguya için, bir namus için kavga etmek lazımdır. Sonra barışmali, eğer karşısındaki de aynı şekilde hareket ediyorsa. Çok iyi tartışmalar oluyordu o sırada. Tabii gene de zorluklar eksik değildi başımızda. Nitekim biliyorsunuz kimimiz için sonuçlarını. Gene epey zorluklar oldu."

"BU ARKADAŞ KAÇINCI BÖLÜKTEYDİ?"

A. Dino, çağının sorunlarına her zaman duyarlı kalmış bir sanatçı. Taa Çernobil nükleer enerji santralindəki kazaya kadar her önemli olayla ilgilenmiş ve duyarlığını resimleriyle yansıtımaktan hiç geri kalmamış. Buzul Ulusal Kurtuluş Savaşımızın, ulus olma yolundaki o büyük aşamanın, "D Grubu"nun çalışmalarında ve daha genel olarak Türk resim sanatında ve özel olarak da kendi sanatında nasıl yansıtıldığı yolundaki bir soruyu, söyleşilerinden birinde, şöyle yanıtladı A. Dino:

"... 'D Grubu'nda bu konuda olumlu bir çalışma yapmış olan bir arkadaşımız vardı: Cemal Tollu, genç bir subay olarak Kurtuluş Savaşı'na da katılmıştı. Bu bir ölçüde resimlerine yansındı. Fransa'da okuduğu okul, daha çok Gromaire okuluydu. (Gromaire adında çok değerli, tanınmış bir Fransız Ressamı vardır.) Gromaire de bazı savaş resimleri çizmişti kendine göre: biraz kübistimsi, yani köşelege cinsinden bir resim türü diyelim. Cemal Tollu da bu konuda birkaç resim çizerken çok az kişiden biriydi. Doğrudan doğruya Kurtuluş Savaşı'nda bulun-

"... size öğüt verecek değilim, ama diyeceğim şu ki, beraber olun, muhakkak güzel şeyler doğacak."

muş olan insanların bazıları bir takım denemeler yaptılar. Fakat bunlara çok büyük bir başarı demek zor. Doğrusunu söylemek gerekirse o gün bu gün de Kurtuluş Savaşı resim olarak gerçekten tam olarak yansıtılmış değil.

"Benim, kendi hesabımı küçük bir deneyim var. O da şöyle: Nazım Hikmet Kurtuluş Savaşı Destanını yazdıktan sonra bana haber ilettili ve benim bunu resimlememi istedi. Büyük bir sorumluluk benim için. Bunu yapabilmem için bir tek yol vardı. Kurtuluş Savaşı sırasında çekilmiş ne kadar fotoğraf varsa onları araştırıp, görüp notalar almadan gerekiyordu. Bunu yaptım. Epey uzun sürdü bu araştırma. Çünkü fotoğraf konusunda da Kurtuluş Savaşı üzerine belgeler sınırlı. Zannediyorum, o zamanki hesabımı göre, 300-400'ü geçmiyor fotoğraf sayısı. Bunların zaten birçokları da çok başarılı fotoğraflar sayılmaz, ama bazıları da basbaba şaheser denilecek kadar güzeldir. Bilirsiniz, o Kurtuluş Savaşı sırasında Atatürk'ün kayalar üzerinde iki büklüm, düşünülebilir, bir elinde galiba sigara vardır, bir

fotoğrafı vardır, bir şaheserdir. Yahut da yorgun bir anında karların üstüne yatmış, kaputunun içinde bir fotoğrafı vardır Atatürk'ün, o da bir resim kadar güzeldir. Demek istediğim şu ki, o notları aldıktan sonra resimlemeye koyulduğum. Resimlerken de şöyle bir yöntem düşündüm: Bildiğiniz gibi, Kurtuluş Savaşının başlangıcında Türk köylüsünün hemen hemen kılık kiyafeti yoktur. Daha çok çete kıyafeti taşıır. Birçok askerlerin postalları böyle yoktur. Yahut da Çanakkale Harbinden kalma bir takım başlıklarları vardır. Fakat savaş ilerledikçe, örgütlenmek, yavaş yavaş gerçek kılık kiyafesiyle bir Türk askeri ortaya çıkar. İşte o gelişmeyi çizmeye çalıştım. Yani olduğu gibi Nazım'ın şiirini değil de, kitabı okuyacak olan insanın, o oluşumu da görebilmesini çizmek istedim. Nazım açlık grevinden sonra, hapsiten çıkışına, hürriyete kavuşunca resimleri gördü, sevdı ve beni imtihana tabi tuttu. İmtihan da şöyle: Kurtuluş Savaşı'nda bulunmuş bir asker arkadaşına götürdü resimleri. Hiçbir şey söylemeden önüne koymuş, bana

sonradan anlatıyor Nazım. Önune koymuş, demiş ki 'Bak, bu resimlere ne diyorsun?' Adam teker teker hepini seyretilmiş. 'Bu arkadaş kaçınıcı bölükteydi?' demiş. Onun üzerinde böyle fırın gibi geldi Nazım. 'İşte kazandın', dedi, 'imhitani geçtin', 'madem ki savaşta bulunmuş bir insan bunu böyle söyledi, demek ki, bu resimler az çok gerçeğe yaklaşık.'

PARİS'TE

1951 yılında Dino Türkiye'den ayrılmak zorunda kaldı ve önce İtalya'ya geçerek orada 9 ay konakladı.

"Oradan Paris'e geçtim, aşağı yukarı 9 ay sonra, Paris'te '38 yılındaki bazi arkadaşlarımlı buldum. Bunlar genel Picasso'yu, Aragon'u, daha bir sürü insanı, bildiğiniz isimler. Orada bir Türk çevresi derhal oluşuyordu. Orada eski bir manastırdan kalma Schola Cantorum isimli bir yer vardı. Çok ünlü, çünkü müzik okuludur. 17. yüzyıldan kalma bir yapı. Çok güzel bir yapı, çok güzel bir bahçe, bir de ma-

“... bir hareketin, bir sanat olayının ortaya çıkması için, mutlaka bir miktar insanın biraraya gelmesi lazımlı; sürekli olarak ve dosta...”

nastır artığı, manastır artığının içinde de bir pansion vardı. Aşağı yukarı kırk kişi otururdu o pansionda. Ama diyebilirim ki yirmisi Türkü. Bir özelliğimiz de şu: çok çabuk birikiyoruz bir yerde. Birbirimize ihtiyacımız var yani. O güzel bir şey. Orada kimler mi vardı? Avni Arbaş vardı, duyduğumuz tanıldığımız bir ressamdır, -geçen gün Cumhuriyet gazetesinde Uğur Mumcu'nun güzel bir yazısını belki okumuşsunuzdur; Nazım'ın da bir şiirinde bahsettiği Avni'nin atlarına ilişkin bir yazı-, Selim Turan vardı, Mübin Orhon vardı, daha epeyce ressam birikmişti orada. Pertev Boratav vardı, ünlü folklorcumuz. Bizden az önce Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat, daha bir sürü tanıldığınız isimler, orada kalmış ve iz bırakmışlardır. Yani demek istedigim şu ki, ilginç olan şey -bu yalnız Türklerə mahsus değil, her millet için geçerli- bir hareketin, bir sanat olayının ortaya çıkması için, mutlaka bir miktar insanın biraraya gelmesi lazım; sürekli olarak ve dostça. Büyük sanat okulları, örneğin kübizm diyoruz de-

gil mi, kubizmin doğuşuna Montmartre'ın sırtındaki, Fransızca tam deyimiyle, Bateau-Lavoir, yani çamışırhane gemisi, alay olsun diye o isim takılan o yıkık dökük bina kucak açmıştı. O yıkık dökük binanın içine Picasso yerleşmişti. Berbat bir yer, fakirlik yılları. Ayrıca, sonradan dünyaca ünlü olan Georges Braque isminde başka bir ressam, birkaç kişi daha, bir iki şair, bir sanat eleştirmeni, hep oradaydılar. O birikim olunca birden-bire yeni bir dünya görüşü fişkirdi. Dünya görüşü diyorum, çünkü resim de bir dünya görüşüdür kendine göre. Kübizm doğdu. Ama diyeceksiniz ki Kübizm ne oldu? Kübizm

ları bilmezsiniz, çünkü daha doğmadı ve olmayı istemiyorsunuz. Yani kübizm bütünü dünyayı etkileyen bir şey oldu. Nereden hareket etti? Birkaç dostun biraraya gelmesinden. İşte bana öyle geliyor ki burada olmanız ve sürekli olarak birbirinizle temas etmeniz belki büyük bazı sanat eserlerini de doğurabilir. Örneğin şu sağimdaki resmi o kadar sevdim ki, dün Köln müzesinde gördüğüm modern resimlerden, müzenin daha yeni satın aldığı resimlerin hepsinden daha iyi bu resim. Galiba Türk çocukları yapmış. Yani size öğret verecek değilim, ama diyeceğim şu ki, beraber olun, muhakkak güzel şeyler doðacak. İşte bu kadar."

Eyüboğlu, Azra Erhat, daha bir sürü tanığınız isimler, orada kalmış ve iz bırakmışlardı. Yani demek istedigim şu ki, ilginç olan şey -bu yalnız Türklerde mahsus değil, her millet için geçerli- bir hareketin, bir sanat olayının ortaya çıkması için, mutlaka bir miktar insanın biraraya gelmesi lazım; sürekli olarak ve dostça. Büyük sanat okulları, örneğin kübizm diyoruz de ki Kübizm doğmakla ne oldu? Kübizm doğmakla, belki alıştığımız görme alışkanlıklarından çıktıktan en azından, daha bir sürü şeyler ilave edebilirim. Ama hani kısaca bir sarsıntı yarattı, ama gerçek bir sarsıntı. O sarsıntı taa mobilyaya kadar sıçradı, giyim kuşama, hanımların giyim kuşamına kadar sıçradı. Türkiye'de muhallebici dükkanlarında kübist süsler türedi. Kübist giysiler İstanbul'da aldı yürüdü; o yıl-

Tiyatromuzu Belgelemek

Aysegül Yüksel

Tiyatromuzun gerekli atılımı yapabilmesi için önemli yollardan biri de geçmişteki doğruların ve yanlışların değerlendirilebilmesidir.

*Geleceğin tiyatrosu, yeterli düzeyde
değerlendirilmemiş bir "geçmiş" üstüne mi
kurulacak? Uzak geçmişin, dünün, bugünün başarılı
tiyatro olayları kulaktan kulağa ağızdan ağıza geçerek
mi ulaşacak yeni kuşaklara? Ürettiğini kullandıkten
sonra bırakıp başka yere giden göçebe bir toplum
değiliz artık. Karmaşık dünyanın elli milyonluk
karmaşık bir parçasıyız; belleğimize ve çene yapma
gücümüze hic güvenmeyelim...*

Tiyatro canlı bir görsel-işitsel bütünü-lük olarak üretilen, sahnede üretil-diği sürece "canlı" kalan bir sanattır. Bu nedenle, bir ülkenin tiyatrosunun gelecek kuşaklara ulaşırılabilmesi, ti-yatro olayına ilişkin tüm verilerin titiz-likle belgelenmesine bağlıdır. Batı uygarlığının temeli olarak benimsenen Eski Yunan uygarlığı, bu bağlamdaki belirleyici gücünü yirmibeş yüzyl öncesinin koşullarına göre çok iyi belge-lenmiş oluşuna borçludur. Eski Yunan tiyatrosu, tarihin her döneminde tiyat-ro yazarları, kuramcılar ve uygulayı-cıları için temel bir ölçüt ya da karşı-ölçüt olmuştur. Yüzyılımızın tiyat-rosuna dâmgasını vuran Bertolt Brecht bile tiyatro kuramını ve "karşı-Aristotelesçi" tutumunu, Eski Yunan uygarlığının belgeleyerek geleceğin insanlarına bıraktığı "kavram", "kuram" ve "somut örnekler"i, ken-di tiyatrosu için benimsediği Marksist dünya görüşü karşısında sınayarak belirlemiştir. Ne yazık ki Atina'da yir-mi beş yüzyıl önce sergilenmiş, bir oyunu ayrıntılarıyla betimleyen bir bel-ge yok elimizde. Olsayıdı eldeki veri-ler daha yetkinlikle yorumlanabilirdi.

*...i yapabilmesi için önemli
i deşruların ve yanıkların
söylediğimizde, onlar da
söleyebiliriz. Özellikle onyedinci, on-
sekizinci, ondokuzuncu ve yirminci
yüzvillarda*

YA BİZ NELER YAPIYORUZ TİYATROMUZU BELGELEMEK ADINA?

Sözü uzatmadan, bizim tiyatromuzun belgelenmesi sorununa gelelim. Ya biz neler yapıyoruz tiyatromuzu belgelemek adına? Geleneksel tiyatromuz konusunda şanslı sayılırız. Metin And ve bir kaç başka araştırmacı geleneksel tiyatromuza ilişkin -yerli, yabancı-bolgelenmiş ve ulaşılabilir ne varsa toparlayıp derli toplu kitaplar sunmuşlar bize. Geriye Batı'nın anlayışı doğrultusunda tiatro yaptığımız yüzyılı biraz aşıkın bir dönemin belgelenmesi kalıyor. Neler var elimizde? Metin And'ın, Sevda Şener'in, Özdemir Nutku'nun ve birkaç başka arası-

1964'te sahnelenen "Üç Kuruşluk Opera"; ülkemizdeki ilk ve tek profesyonel yapımı. İyi belgelenmiş, ama bunları yarının tiyatrosuna aktarabilecek miyiz? (Fotoğrafta Ayla Algan ve Müşfik Kenter)

K R A L L I R

Trajadi 3. Kısım

Yazar : W. Shakespeare
Müzikler : Cemal R. Rey

Türkçesi : Seniha Bedri Göknal
Dekorlar : Prof. A. Linnebach

Kral Lir.	Muhsin Ertuğrul
Gloster Kontu	İ. Galip Arcan
Kent Kontu	H. Kemal Güremen
Kornval Dükü	Emin Belli
Osvald	Mahmut R. Morah
Edgar	Talat Artemel
Albania Dükü	Sami Ayanoğlu
Edmund	Avni Dilliğil
Soytarı	Necdet M. Ayral
Fransa Kralı	Kâni S. Kıpçak
Asılzade	Neşet Berküren
Burgunya Dükü	Müfit Kiper
Postacı	Ibrahim delideniz
Doktor	Suavi Tedü
Maiyet	Hâdi Hün
Tellal	Feridun Gölgeçen
Birinci ışık	Mehdi Yeşildeniz
Asılzade	Saim Bilge
Bir İhtiyar	Neyire N. Ertuğrul
Yüzbaşı	Samiye Gülenler
Ikinci ışık	Cahide Artemel
Kûran	
Postacı	
Üçüncü ışık	
Goneril	
Kordelya	
Regan	

1 — 1 ci Kısm 20.30 da açılır. — ve 22.03 de kapanır. Bu perde arası 24 dakikadır.
2 — 2 ci Kısm 22.27 gece açılır ve 22.58 de kapanır. Bu perde arası 10 dakika sürer.
3 — 3 ci Kısm 23.08 de açılır ve 14.07 de kapanır.

Muhsin Ertuğrul'un oynadığı "Kral Lir" in duyurusu (Türk Tiyatrosu, Sayı 84, 1937). Belgeleri
gündümüze kaldı mı?

tirmacının yapıtları, bu dönemin gelişme aşamaları, oyuları, yazarları ve toplulukları üstüne kusursuz yakin dökümler ve başka araştırmacılarla yön verir nitelikte genel yorumlar içeriyor. Bu araştırmacıların daha derinlikli incelemeleri ise çoğunlukla bilimsel dergilerin sayfaları içinde yitmiş durumda. İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları'nın, Devlet Tiyatroları'nın, kimi özel tiyatroların, tiyatro alanında kuramsal ve uygulamalı eğitim veren üniversitelerin bölümlerinin dergileri, yıllıkları ve sınırlı kapsamlı arşivleri de çok değerli birer kaynak. Ancak, tiyatromuza ilişkin herhangi bir konuda derinliğine bir araştırmaya kalksanız -aradığınız genel kitaplardan bulunamıyorsa- önce varolan malzemeye ulaşmak açısından, sonra da bu malzemenin içeriğinin sınırlılığı nedeniyle hevesinizin kursaınızda kalacağını görürveriyorsunuz. Nerede oyun metinleri, nerede bu oyular üstüne yazılmış eleştiri yazıları, nerede oyundan çekilmiş resimler, ses bantları ya da video bantları? Bu belgeler gerçekten varolsa bile, önce "bir bilen" e sorup sonra da "onun" adını verdiği kişi ya da kurumların peşine düşmek zorundasınız. "Kurum"larda

istediğiniz belgeleri eksiksiz olarak bulmanız genellikle olanaksız. Bu nedenle de bir tek oyun metnini bulabilmek için bile önce genel kitaplara, resmi ya da yarı resmi arşivlere, sonra da tanığınız, tanımıdırınız kişilere özel arşivlerine ulaşmak, ya da istediginizi -belki raslantıyla ele geçirdiğiniz- öünüze gelene iletmek durumundasınız. Söz konusu oyuncularının ya da oyunu sahnelemiş olan sanatçılara yaşıyor olması da sorunu tümüyle çözmez. Ya metinleri başkasına verip geri alamamışlardır ya da eldeki yayımlanmamış metin sahne çalışması sırasında son biçimde getirilen metin değildir; sahnedede son biçimini alan metin ise büyük bir olasılıkla temize çekili daktilo edilmişdir bile... Ülkemizde -satış yapmadığı gereklisiyle- öyle az oyuncu yayımlanmaktadır ki...

GEÇMİŞİ DEĞERLENDİRMEK ZORUNDAYIZ...

Oysa ülkemdeki pek çok kurum gibi tiyatro da varolma savaşı vermektedir. Tiyatromuzun gerekli atılımı yapabilmesi için önemli yollardan biri de geçmişteki doğruların ve yanlışların değerlendirilebilmesidir. Bu değerlendirme nasıl yapılacak? Topluluklar ve sanatçılardan yukarıda sayıp döktüğüm zorlukları göze alıp günlerce, aylarca sürebilecek "belge avi"na mı çıkacaklar? Ya da bulabildikleri yarı yamaç bilgiler üstüne mi yapacaklar değerlendirmelerini? Geleceğin tiyatrosu, yeterli düzeyde değerlendirilmemiş bir "geçmiş" üstüne mi kuru-

ueğerlendirme yazılarını ele geçirmektedir. Söz konusu topluluk etkinliklerini sürdürüyorsa, bir arşivi varsa ve ilgili belgeleri size veriyorsa çok şanslı sayılırsınız. (Oysa, biliyoruz ki toplumu muzda ödünc alınan bir belgeyi geri verme alışkanlığı "yok denebilecek" düzeyde sınırlı olduğu için kimse arşivi "kusursuz" değildir ve herkes elindekini kaptırmaktan kaçınmaktadır!) Tüm çabalarınıza karşın elinize hiç bir şey geçirememişseniz ve söz konusu oyunu izlememişseniz, oyunu görmüş olup da anımsayanların iznimleriyle yetinmek zorundasınız. İşte, bir tek yapımın belgelerini kusursuz biçimde toplama yolunda onlarca telefon ve mektuba bel bağlayıp, kentlerarası geziler yaptıktan sonra ulaşmanız olasılığı olan sonucu! Bir de bir yazarın ürünlerini, bir topluluğun tarihçesini ya da bir sanatçının tüm yaşam serüvenini incelediğinizi düşünün. Ya "paralı" emekli ya da "İşsiz" miras yedi olmanız gerekmekte böyle çığlıklarla baş koymak için... Çünkü ülkemizin bugünkü çalışma, eğitim ve para kazanma koşullarında öğretim üyeleri, öğrenciler, gazeteciler, sanatçilar, yazarlar ya da "meraklı"lar bunca zorluğa aşarak tiyatro adına sağlam belgeler oluştururma olanağına sahip değildir. Bu nedenle tiyatronun belgelenmesinin gerekliliğine inanan kişiler kişisel arşivlerini oluşturmaya çalışmaktadır. (Oysa evlerin dar uzamları içinde oraya buraya yiğilen belgelerin kusursuz bir birikim oluşturulması ya da tam verimle değerlendirilmesi olanaksızdır!) Yine aynı nedenle, tiyatromuzu belgeleme adına çaba gösterenlerin sayısı artacağına azalmaktadır...

lacak? Uzak geçmişin, dünün, bugünün başarılı tiyatro olayları kulaktan kulağa ağızdan ağıza geçerek mi ulaşacak yeni kuşaklara? Ürettiğini kulantıktan sonra bırakıp başka yere giden göçeve bir toplum değiliz artık. Karmaşık dünyanın elli milyonluk karışık bir parçasızız; belleğimize ve çene yapma gücüne hâc güvenmeyeelim...

Özetlemek gerekirse, gelişmiş ülkelerinkine oranla çok sınırlı olan "tiyatroyu belgeleme" geçmişimiz, belgelerin sayıca kısıtlımasına karşın düzenli bir biçimde bir araya getirilmediğinden ve isteyenin kullanımına kolayca sunulmadığından, yeterli düzeyde değerlendirilememekte, bu da günümüzde süren yorumlama ve değerlendirme eyleminin yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Tiyatro üstünde gitgide daha az kitap yazılmakta ve yayımlanmaktadır. Tiyatroyu belgeleme yolunda önemli bir işlev taşıyan günlük basında, belgelenme koşulları tiyatroya oranla çok daha iyi olan sinema ve müzik konuları tiyatrodan daha ağırlıklı bir biçimde yer almaya başlamıştır. Artık topluluklar program dergilerini bile düzenli olarak yayılmıyorlar.

İlgilenelim ya da ilgilenmeyeelim, tiyatromuz hepimizin tiyatrosudur ve yazarının, sanatçısının, seyircisinin, eleştirmeninin oluşturduğu genel tabloya gelişmişlik düzeyimizin önemli bir göstergesidir. Bu düzeyi belirlemek bile bugümüz üstünde önemli toplumsal saptamalar oluşturacaktır. Dahası, tiyatro adına ortaya koyacaklarımızın gelişim çizgisini daha önce ortaya koyduğumuz belgeleri belirleyecektir. En azından yıllarca önce söylemiş sözleri, yapılmış uygulamaları ve denemeleri ilk kez bizim söyleğimizi ya da yaptığımızı sanma yanlışından kurtulacağız.

TİYATRO ARAŞTIRMA MERKEZİ KURMAK GEREKİR...

Göründüğü gibi, sorun iki yanlı: tiyatroya ilişkin belgelerin hem yetersiz hem de düzensiz olması. Varolan belgelerin sistemli ve verimli bir biçimde herkesin kullanımına sunulması yolunda birçok öneri geliştirilebilir. Bunların başında, tiyatro belgelerine ulaşılması ve bu belgelerin düzenlenmesi yolunda hem araştırma hem arşiv yapma işini üstlenecek ve ülkemizin profesyonel -amatör tüm ti-

Bedia (Muvaahhit), 1935'te "Cürüm ve Ceza" da "Nastasya"yi oynadığı sıralarda (Darülbədayı, Numara 59, 1 Nisan 1935). Tiyatrodada dün-bugün-yarın köprüsünü kurmak...

yatrolarının belgelerine, tiyatro kitaplarına, yayımlanmış ya da yayımlanmamış oyulara sahip çıkacak bir tiyatro araştırma merkezinin kurulması gelmektedir. Bugünkü yapılarıyla tiyatroya çeşitli düzeylerde hizmet veren kurumlardan hiç biri böyle bir sorumluluğu yüklenemecek donatıma, personele ya da bütçeye sahip değil. Bu nedenle de ya devlet, ya bir vakıf ya da bir özel kurum yüklenmek zorundadır bu görevi. Böyle bir merkezin ilk aşamada işlevini yerine getirebilmesi için arşivi olan tüm tiyatro kurumlarının, toplulukların ya da kişilerin belge sağlama yolunda katkıları gereklidir. Amaç: tiyatromuzu yapan ve değerlendiren tüm belgelerin sistemli bir çalışma sonucunda, arandığında kolayca bulunabilecek ve titizlikle korunabilecek bir biçimde herkese açık bir kurumda toplanmasıdır.

Nazım Hikmet

Nazım Hikmet'in gerçek yaşamı

Bu önerije "nasilsa gerçekleşmeyeceği" gereklisiyle" burun kıvrılması" hem üzücü hem de yararsız olur. Henüz temel belgeleri toplanıp bir araya getirilmemiş bir ülke tiyatrosunun büyük atılımlar yapmasını ya da bu tiyatroyu -Bati'da görüldüğü gibi- "çarpıcı" bakış açılarından değerlendiren yapıtların ortaya çıkmasını beklemek boşanır.

Tiyatromuzu belgeleme adına bilreyle düzeyinde neler yapılabilir? Öncelikle oyun yazarlarımızın kendi yapıtlarına, sanatçılardan kendi emek verdikleri yapımların belgelerine, araştırmacı ve eleştirmenlerin de hem kendilerinin hem de başkalarının yazdıkları sahip oldukları ellerindeki belgeleri düzenli biçimde korumaları zorunlu. Eli kalem tutan olgunlık çağındaki tiyatrocular katkıda bulundukları topluluklarla ilgili anılarını kağıda dökmeler. Araştırmacılar makalelerini, eleştirmenler değerlendirme yazılarını olabildiğince kitap biçimine sokmalar. (Hiç Milli Kütüphane'ye gidip, söz gelimi 1960-61 döneminde sahnelenmiş bir oyuncun gazete ve dergilerde yer almış eleştiri yazılarını bulmayı denediniz mi?)

Yazarlar oyularını yayımlatma işine titizlikle eğilmeli. Topluluklar (amatör tiyatrolar da) ortaya koydukları ürünleri daha çok fotoğrafla, video çekimleriyle, yapımlara getirilen tepkileri, yorumları içeren program dergileriyle olanaklar elverdiğinde belgeleme.

Basına yaşayan tiyatroyu belgeleyen daha çok değerlendirme yazısı sunulmalı.

Soruna hep birlikte eğilmek! En sağlıklı başlangıç bu belki de... "Uyarı" niteliğini hak ettiğimize iniyoruz...

DİKKATLİ ARIOSTOS YANNIS RITSOS

Aşkın Toplumsallığı

Hüseyin Caner Fidaner

Aşk olgusunun hem bireysel bir yönü vardır, hem toplumsal yönü. Aşkı konu alan filmlerde, bazan bunlardan birincisi, bazan da ikincisi ağırlık taşıır. Aslında aşkın bireysel ve toplumsal yönleri bir bütün oluşturular. Çünkü burada kastedilen ve kadın-erkek arasında yaşanan özel iletişim, toplumsal ortamla da yakın bağlar içindedir. Ayrıca aynı toplumsal ortamda bile olsalar kişiler arasındaki bireysel farklılıklar bu duyguya alışıverişine yansır. Bu etkilerin doğurduğu çatışmalar filmi izlenir hale getirir. İyi bir film, anlatığı aşkın bireysel ve toplumsal yönlerini diyalektik bir bütünlük içinde akratarabilmelidir.

Toplum salt bireylerin yan yana gelmesiyle oluşmuş bir kalabalık değildir. Aşk olgusu da bu kalabalıktan rasgele seçilmiş kişiler arasında yaşanmaz. Bireylerin birbirleriyle ve bireylerle toplum arasında etkin dinamik etkileşimler bulunur. Gerek ussal gerekse coşkusal boyutlar taşıyan bu etkileşimleri gözardi eden, ya da tek boyutlu değerlendiren, bu nedenle de sağlam çözümlemeler yapamayan

Geç
Kalan
Sevgi:
Bir
fotoroman-
film...

filmlerde aşk olgusunu doğuran adeta sibirli bir güçtür. Nedensel ilişkiler kurulmadığında tipler yaşamazlar, bu da ilişkisinin yüzeysellisini sonuçlar. Bireysel ve toplumsal bağlantıların gözardi edilmesi filmdeki gerçeklik duygusunu zedeler ve bu nedenle bu tarz filmler inandırıcı olmayan, masalsı bir şekilde sonlanırlar.

Oya, toplum içinde kişilerin rollerini, ilişkilerini, değer yargılarını toplumsal değişim sürecinde ele alan Bir Yudum Sevgi'de de (Atif Yılmaz) sıradan insanların aşkı anlatılır. Burada toplumsal üretmeye katılmıştır. Bunun iyi bir örneği Sevmek Zamanı'dır. (Metin Erksan).

Öte yandan, bir aşkı özgün kılan bireysel niteliklere ağırlık vermeyip, aşkı yaşıyorlu dönemin toplumsal ortamından fotoğraflar sunan filmler kitelere ulaşsa bile tiplerini ve ilişkiye canlı hale getiremez. 1960'ların Türk Sinemasında izlediğimiz Yeşilçam melodramları, ya da şimdiki arabesk filmler buna örnek olarak verilebilir.

Bir fotoroman-film olarak görünen Geç Kalan Sevgi (Falling In Love/Ulu Grosbard) de bu grupta yer alır. Her-

Aşıkların ortak bir çatışmaları vardır: Her ikisinin de dürüstlük anlayışı ile eleman olarak çalışıkları büyük şirketlerin kâr durtusu uyuşmazlık içindendir. Günümüz aydınlarının bu özgün çatışmasının oluşturduğu fon üzerinde gelişen aşk, seyirciye kanlı canlı bir ilişki olarak aktarılır. Sonuçta görüyoruz ki kâr için çalan, saldıran, öldüren "güçlü" tekellere karşı aydınların da ellerinde dostluk, dürüstlük, aşk gibi insanı silahlar bulmaktadır. □

(*) Rive Droite, Rive Gauche (Sağ Yan, Sol Yan)
Yönetmen: Philippe Lebre, Oyn: Gerard Depardieu.
Nathalie Baye, 1985 yapımı Fransız Filmi.

Okuyucularımızdan

ÇAĞDAŞ TOPLUMUN BİR ÖLÇÜTÜ DE...

Aydın Yılmaz (Kütüphaneci)

Bilgi toplumsal ve genel anlamıyla da evrenselle bir birikim. Bu birikimi kullanmadan yeni bilgi oluşmuyor. Kullanmak ise bu birikimi elde etmeyi, kullanılır hale getirmeyi gereklili kılıyor. Bu gereklilik ortaya çıkınca bunu karşılayacak düşünce ve kurumlar da oluşuyor.

Elbet sözünü ettigimiz bu birikim bir süreç olayı. Birikime ilk önemli katkıyı yapan kuşkusuz yazının bulunması, bir iletişim aracı olarak kullanılması, bilginin yazılı belgelere aktarılma olağanının doğmasıdır. Bu iki olgu; bilgi ve yazı birbiri ile ile ilintili. İlkinin olması, boyutlarının genişlemeye başlaması yazının bulunmasına bir nedeni, yazının kullanılması da bilginin artış nedenlerinden birisi olmuştur. Ve artık toplumsal gelişimin belli bir aşamasında -bilgiyi koruma-nın ve geleceğe aktarmanın insan belleğinin sınırlarını aştığı aşamada -kütüphane kurumu ortaya çıkmıştır. Gittikçe boyutlanan ve karmaşıklısan bilgiyi korumak ve gerektiğiinde isteyene sunmak işlevini yüklenmiştir kütüphaneler daha o zamanlarda.

Kolezi toplum düzenlerinde oldukça işlevsel ve önemlidir kütüphaneler. Devlet yönetimi, din ve iş yaşamına ilişkin belgeler belli bir düzen içinde, saray ya da tapınaklarda korunmakta ve kullanılmaktadır. Bunlardan yararlanma belli bir zümrenin tekelindedir elbet.

Karanlık çağ olarak adlandırılan ortaçağ, karanlığını tüm düşüncede kurumlara yansımıştır. En başta da kitap ve kütüphaneler nasibini almış. Düşman ilan edilmiş kitap, şeytan işi olduğu söylemiş. Okumak, araştırmak tekeli üst düzeyde din görevlilerine bırakılmış. Diğer insanların okumaları günah sayılmış, aydınlanmaları engellenmiş, kitaplar çekmecelere zincirlerle bağlanmıştır. Kütüphaneler sadece manastır ve katedralerde yer almıştır. Bu çağda kütüphanelerin temel işlevi bilginin, kitabin ve diğer yazılı belgelerin insanlara ulaşmasını engellemek olmuştur. Hemen her kurum gibi o da karanlığa hizmet etmiştir.

Bu arada İslam uygarlığında kütüphaneler ortaçağ Avrupasından farklı durumda ve işlevdedir. İslam imparatorlukları bir yan dan İran edebiyat ve biliminin diğer yandan Yunan felsefe ve uygarlığının mirasçısı, bir sonraki toplumsal aşamaya taşıyıcı olmuşlardır. Bir sonraki toplumsal düzenin oluşmasına korudukları (geliştirdikleri tartışılmış) bu yapıtlarla etkide bulunmuşlardır.

Ve feodalizmin sonu görünüyor. Karanlık hiçbir zaman sonuz olamıyor. Yeni bir ekonomik-toplumsal yapı, yeni bir yaşama biçimi, yeni bir ideoloji. Bilgi birikiminde çok önemli sıçramalar oluyor. Doğru düzünde yapısını yiper yine bilimsel düşünme yapısını oluşturmaya başlıyor insanoğlu. "Neden?" sorusunu her alanda soruyor, her şeyi sorguluyorlar. Ve bilimler doğuyor. Doğayı, toplumu, insanı doğru kavramanın, geliştirmenin aracı oluyor bilimler. Bilimler ve bilimsel anlayış insanların yolunu açıyor, hızla aydınlatıyor. Her alanda bu bilime doğru yönelik kendini kütüphanecilik alanında da gösteriyor. Kütüphanecilik bilimi oluyor.

Kütüphanecilik, bir önceki ekonomik-toplumsal yapıda koruma-saklama, çok sınırlı bir kesimi yararlandırmış felsefesine ve bu na uygun yöntemlere sahiptir. Oysa bilim halini aldığı bu çağda felsefesi yararlandırmış olmuş ve bunu yaşama geçirmesine olanak sağlayan yöntemleri de yaratmıştır. Eğitim ve kültürün yapısal değişimi ile oluşan yeni yapıda kütüphaneler zorunlu bir gereksinimdir artık.

Peki kütüphanecilik biliminin şu anda çağdaş içeriği nedir, ne olmalıdır? "Toplumsal yararlandırma" ve bunu gerçekleştirmeyi olanaklı kılan çağdaş yöntemler.

İnsanların düşünmeye, okumaya, incelemeye, gelişmeye iten eğitim-kültür yapısına sahip toplumlarda vardır bu içerik. Kitap'a düşman, düşünmeye, araştırmaya, bilime düşman ve toplumsallığı yadsıyan ekonomik-toplumsal yapılara sahip ülkelerde kütüphane ve kütüphanecilik'in yarar ve gelişmesini beklemek gerçek bir yaklaşım olmayacağından.

"Isaac Newton'un Anısına"

Sayın Dr. Mehmet Cemil Uğurlu, Isaac Newton'un "Philosophiae Naturalis Principia Mathematica" adlı ünlü eserinin ilk baskısının 300. yıldönümü dolayısıyla yazmış olduğu bir şiirini bize lettir. Dr. Uğurlu, Bilim ve Sanat'ın 75. (Mart 1987) sayısında yer alan, Prof. Dr. Hakkı Ögelman'ın "Evren: Dünü, Bugünü, Geleceği" başlıklı yazısı ile birlikte, söz konusu eserin ilk baskısının tanıtım sayfasını yayınlamış olmamızı da güzel bir rastlantı sayıyor.

Sayın Uğurlu'nun bilim ve bilimsel yaratıcılık karşısında duyduğu heyecana, şiirini yayınlayarak katılıyoruz.

"PRINCIPIA"(*)

Isaac NEWTON'un Anısına

O

"Devlerin omuzlarına oturmadan" önce
Elmalar ağaçlardan
Düsterdi gönüllerince
Taşlar başına buyrukta
İstediğleri zaman
Yuvarlanırdı yamaçlardan
Ay dünya güneş
Tüm gezegenler
Galaksiler
Bağımsızdı birbirlerinden
Bilmiyorduk doğanın dilini
Yazmamıştı daha eserini
Yani kimse açıklamamıştı
"Doğa Felsefesinin Matematiksel İlkeleri"ni
"Doğa"
O'nun karşısında
Açık bir kitaptı kolayca okuduğu"
Ve gizemli evrende O
Kıyida bulduğu
Çakıllarla oynamıştı sanki
Her şeyi topladı üç temelde
Artık ayrı değil yasaları
Yeryüzünün
Gökyüzünün.

Temmuz 1987

Mehmet Cemil UĞURLU

(*) NEWTON, Isaac: Philosophiae Naturalis Principia Mathematica, Londini, MDCLXXXVII [1687].

"Bayinizden isteyin..."

Bilim ve Sanat, bu sayısıyla bütün Türkiye'de, bütün bayilerde... İlk kez ulaşabildiğimiz noktalardaki yeni okuyucularımıza merhaba diyoruz ve bu sıcak selamlaşmanın her ay başında yinelenmesi dileğinde bulunuyoruz. Yurt içindeki ve yurt dışındaki okuyucularının desteğiyle 7. yılina ulaşan Bilim ve Sanat bu yeni açılımında da okuyucularının destegine güvenmektedir. Bu güven, okuyucularımızın, dergimizi okumanın ötesinde, eliştirilerinde, zengin katkılarında, zorluklarla karşılaşlığımızda gösterdikleri yakın ilgide somutlanan etkin desteklerinden kaynaklıyor. Yeni okuyucularımızdan da böylesine bir destek bekliyoruz.

Temmuz ve Ağustos aylarında ortaya çıkan dağıtım darboğazı nedeniyle bazı okuyucularımızın o ayların sayılarına ulaşmadığını biliyoruz. Hem sürekli okuyucularımızın hem de yeni okuyucularımızın o

sayılarından edinmeleri için bir kolaylık sağlıyoruz: Bize ulaştıracığınız 600.- TL'lik posta pulu karşılığında Temmuz ve Ağustos sayılarının ikisine birden sahip olabilirsiniz. Temmuz ve Ağustos sayılarımızda, hepinin ilgisini çektiğine ya da çekeceğine inandığımız bir konuya, çağımıza damgasını vuran, çağımızı niteleyen "bilimsel ve teknolojik devrim" olgusunu ele almaya çalıştık. Bu olsunun kavranabilmesine yardımcı olabilecek, çağın bilimsel ve teknolojik gelişmelerine ilişkin, çok genel hatlarıyla da olsa, bir profil çıkarma çabasında bulunduk.

Bilim ve Sanat olarak, Türkiye'nin sorunlarının daha derinlemesine kavranabilmesi ve daha geniş bir platformda tartışılabilmesi için, "karınca kararınca" katkılarda bulunma amacında olduğumuzu bundan önce de, çeşitli vesileler ile açıklamıştık. Bunu başarıp başaramadığımız konusundaki kararı elbette okuyucularımız verecektir. Ancak, bu arada dergimize yöneltilen yapıçı eleştirilerin ve ilginin yoğunlaşması, bizde, yürüdüğümüz yolun genellikle olumlu karşılandığı izlenimini uyandırıyor. Elbette, dergi içeriğinin her düzeyde ve konular yelpazesinin her alanında daha doyurucu olması; politik hareketlenmeye paralel olarak öne çıkan sorunlarla daha yakından ilgilenilmesi; degenilen sorunlar karmaşık olsa bile,

ele alınan konunun uzmani olmayan ama bu sorulara ilgi duyan farklı disiplinlerden, farklı kesimlerden kişilerin de kolay kavrayabileceği bir anlatım biçiminin, dilinin bulunması; teknik hataların azaltılması, okuyucuya rahatlatacak bir mizanpaj gibi beklenenlerin sürdüğünü biliyor ve bunu da açık yüreklikle duyuruyoruz. Beklentilerin sürmesini, yeni beklenenlerin ortaya çıkışmasını, dergimizin bunları başarabileceğine inanıldığına bir göstergesi olarak algılıyor ve bu inancı boşça çıkarmamak için çaba gösteriyoruz, göstereceğiz de.

Okuyucularımız farkına varmışlardır, geçen sayımda dergimizin Sorumlu Yazı İşleri Müdürüne bir görev değişikliği oldu. Bu görevi Mahmut Tali Öngören hocamız, dostumuz üstlendi. Öngören'i size tanıtmamıza gerek yok. Onunla, daha önce de bir yin ya da basın organında mutlaka tanışmışsunuzdır.

Önceki Sorumlu Yazı İşleri Müdüremiz İrfan Aydın'a da değerli katkılarından, yardımlarından dolayı teşekkür ediyor, halen bulunduğu SHP Basın Danışmanlığı görevinde kendisine başarılar diliyoruz.

Abonelik bağınnı kurulmasına her zaman büyük bir önem verdigimizi, yeni okuyucularımıza da iletme istiyoruz. Abone sayımızın artması, bizi, daha iyi bir dergi çıkarabilmenin uzun dönemli hazırlık ve yatırımlarına girme yolunda teşvik edici oluyor. Geçen ay abonelik konusunda yeni bir uygulamaya daha başladık: Sizlere, dostlarınızın önem verdiginiz günlerinde, onlara Bilim ve Sanat aboneliği aramanızı öneriyoruz. Her şey ateş pahasına ve bu yüzden, belki bir çögümüz sevdiklerimize gönlümüden geçen armağanları alamıyoruz. Ama altı aylık ya da bir yıllık Bilim ve Sanat aboneliği aramanızın, sizin için bir yük olmayacağı sanıyoruz. Ve doğrusu, değer, diyoruz; sevgiyle dostlukla.

Gelecek Sayıda: Mazlum Beyhan'ın geçen sayımızda yayınlanan "Günümüzün Nostradamusları" başlıklı yazısının bir tür deyami olan yazısına gelecek sayımızda yer vereceğiz: "Darwinizm Vampirizme." Arkadaşımız Mümtaz İdil'in, teknik nedenlerle bu sayıda veremediğimiz "Müzik Dinlemek ve Kitap Okumak" başlıklı bir yazısını da gelecek sayımızda bulacaksınız.

B.S.

BİLİM ve SANAT

**Yeni Okuyucularını
Temmuz ve Ağustos
Sayılarını da edinmeye çağrıyor...
İsteyin gönderelim.**

**(Bu iki sayı için bize yalnızca
600 TL'lik posta pulu iletmeniz yeterli)**

İlgınızı çekeceğini umuyoruz:

YENİ BİR DÜNYAYA DOĞRU BİLİM VE TEKNOLOJİ

Temmuz Sayısında:

- Uzay Araştırmalarında Çarpıcı Bir Gelişme; Nötron Yıldızları / Prof. Dr. Hakkı Ögelman
- Çağımızın Bilim ve Teknoloji Alanındaki Yeni Boyutları: Biyoteknoloji / Prof. Dr. Sabahattin Öğün
- Kimyanın Çağdaş Yaşama Etkisi ve Yaşamın Kimyaya Tepkisi / Ömer Kuleli
- Bilgisayar Teknolojisine Kısa Bir Bakış / Doç. Dr. Semih Bilgen
- Teknoloji Üretmek ve Tüketmek / Dr. Ali Nesin
- Bilgisayarların Neler Yapabilecekleri ve Neler Yapmayacakları üzerine / Isaac Asimov
- DDB-LAB Tartışması ve Meslek Örgütleri / Bülent Bozalı
- Ve bir Panel: "Şimdî Sıra TÜBİTAK'ta mı?" / Refet Erim, Prof. Dr. İlhan Tekeli, Prof. Dr. Tosun Terzioğlu, Dr. Hikmet Özdemir, Doç. Dr. Güney Gönenç

Ağustos sayısında:

- Yeni bir Mühendislik Dalı: Robotik / Doç. Dr. Aydın Ersak
- İletişim Teknolojisindeki Gelişmeler / Doç. Dr. Melek D. Yücel
- Enerji Kaynakları ve Teknolojisine Bir Bakış / Doç. Dr. Muammer Ermiş
- Bilgisayarla Konken Oynamak / Dr. Erdal Atabek
- Bilimsel ve Teknolojik Devrim ve Toplumsal Etkileri / Doç. Dr. Gencay Şaylan
- Bilimsel-Teknolojik Devrim ve Sosyal Düşünce / Doç. Dr. Raşit Kaya
- Kitle İletişim Çağında Tiyatronun Yeri ve İşlevi / Doç. Dr. Ayşegül Yüksel.

Temmuz ve Ağustos sayılarında ayrıca zengin bir konu yelpazesine dağılmuş şu imzaları da bulacaksınız:

Prof. Dr. Leziz Onaran, Doç. Dr. Halük Kasnakoğlu, Doç. Dr. Ataman Tangör, Erşen Sansal, Ali Taygun, Hacer Kaygun, Z. Baran Özdoğan, Asım Kaçar, Dr. Hilmi Uysal, Ahmet R. Bilgen, Doç. Dr. Korkmaz Alemdar, Prof. Dr. Cevat Geray, Hisato Itoh, Alaattin Bilgi, Nur Dolay, Dr. Özgen Aşut, Mazlum Beyhan, Tobias Lund, Ahmet Erol, Safa Gürsoy, Dr. Hüseyin - Caner Fidaner, Mümtaz İdil, Mehmet Ünal.

• İsteme Adresi: Sümer Sok. 36/1-A Kızılay-Ankara
Tel: 230 59 45

BİLGİ YAYINEVİ

Hikmet Özdemir
KALKINMADA
BIR STRATEJİ ARAYISI

YÖN HAREKETİ

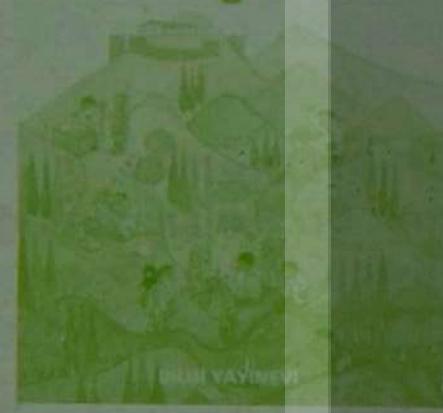
bilgi yayinevi

2.500 lira

Dr. Hikmet Özdemir'in 1960'ların önemli dergilerinden biri olan Yön'ü tarayarak oluşturduğu kitap.

cüneyt arcayürek
ku-de-ta 2
BÜYÜNLÜC MASA LLAR
ada'ya
demokrasi
nasıl geldi?

1.500 lira

31 ünlü imzanın TDK ve dil devrimine ilişkin eleştiri yazılarını derleyen bir kitap.

Münci Kapanı

İNSAN HAKLARININ ULUSLARARASI BOYUTLARI

bilgi yayinevi

Prof. Dr. Münci Kapanı'nın, insan haklarının ne olup olmadığını, uluslararası boyutlarını irdeleyen kitabı.

ÖZAL Ekonomisinde
Paramız Pul Olurken

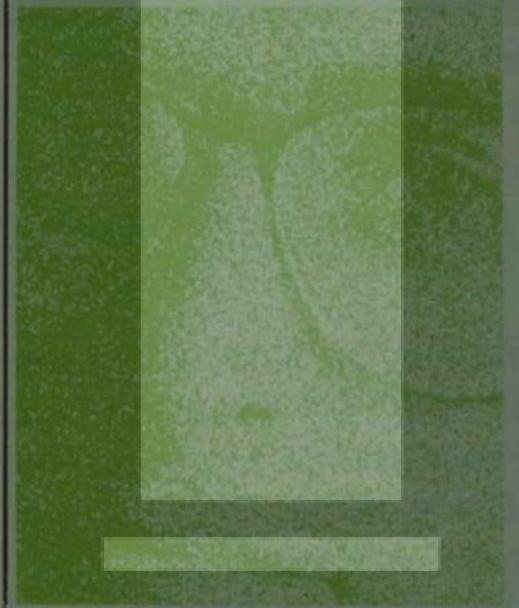
KİM KAZANDI KİM KAYBETTİ

Ulagay bu yapıta, "Özal Ekonomisi" olarak adlandırılan son yedi yıllık dönemde, kimin kazanıp kimin kaybettigini, somut verilere dayanarak saptıyor.

2.500 lira

TÜMOKRASİN NOTU
Tarihi Yaşarken Yakalamak
HASAN CEMAL

2.500 lira

Hasan Cemal, bu kitapta demokrasi yolunda yanıldan kurtulmak için tarihten ders çıkarmanın gerekliliğini vurguluyor.

ayla kutlu

roman
hoşça kal umut

bilgi yayinevi

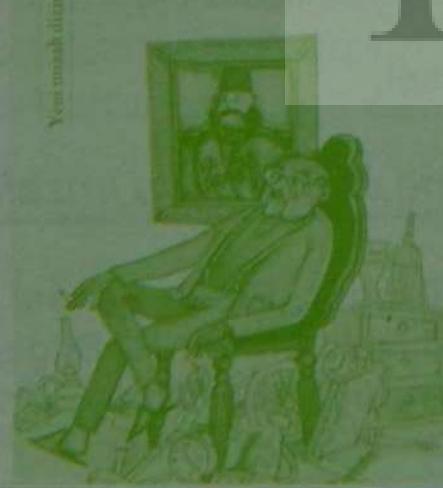
2.Basım

Ayla Kutlu'nun çekici konusu ve şiirsel anlatımıyla bireysel, toplumsal ilişkileri, insancıl yanlarıyla irdeleyen yeni romanın 2. basımı.

1.600 lira

muzaffer
izgü

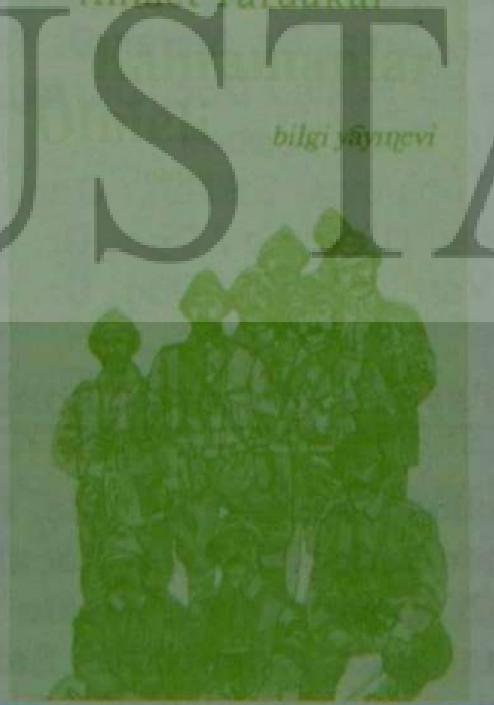
Siz Bilirsiniz Pasam ! ..

1.200 lira

Muzaffer Izgü'nün gülmece öykülerinden bir demet.

Ahmet Yurdakul

1.600 lira

Ahmet Yurdakul'un ilk romani. Büyük savaş sonrası dramı.

ayşe kilimci
**sevgi yetimi
çocuklar**

bilgi yayinevi

Ayşe Kilimci'nin, gözlemlerini gerçekçi bir yaklaşımla öyküleştirdiği 11 güzel öyküden oluşan kitabı.

1.100 lira

- 5000 TL'den az siparişteriniz için havale, posta ya da damga pulu gönderiniz.
- Ayrıca ödemeli siparişlerinizde posta masrafı ödemeli bedeline eklenir. 10.000 Liranın üzerindeki siparişlerinize % 20 indirim uygulanır.